

“EL MÓN ON ENS AGRADARIA VIURE”

LA VEU DELS INFANTS I JOVES DE CATALUNYA:

El desenvolupament sostenible, la diversitat cultural i les condicions de la pau.

Anna Bastida, Ester Casals, Maria Masip,
Juli Palou, Josefina Recasens, Cèlia Torres.

Setembre 2009

INDEX

	Pàgina
1. Introducció	3
2. Presentació dels tres eixos	7
3. L'eix del desenvolupament sostenible	
3.1. A l'entorn dels conceptes clau	14
3.2. Pensaments, reflexions i vivències	17
3.3. Punts forts i febles de l'educació per al desenvolupament sostenible	26
3.4. De cara el futur	29
4. L'eix de la diversitat cultural	
4.1. A l'entorn dels conceptes clau	34
4.2. Pensaments, reflexions i vivències	41
4.3. Punts forts i febles de l'educació per la diversitat cultural	64
4.4. De cara el futur	67
5. L'eix de les condicions de la pau	
5.1. A l'entorn dels conceptes clau	70
5.2. Pensaments, reflexions i vivències	75
5.3. Punts forts i febles de l'educació per la pau	98
5.4. De cara el futur	104
6. Una mirada transversal: Els valors	
6.1. Els valors en els tres eixos	109
6.2. Parlem sobre els valors	135
7. Consideracions finals	145

1.- INTRODUCCIÓ

El material d'estudi que ens ha permès **portar a terme aquesta recerca,** és la plasmació de la percepció que els infants i joves de Catalunya van aportar sobre els tres eixos que emmarcaven els debats i les participacions en el Fòrum de les cultures del 2004 celebrat a Barcelona: les condicions de la pau, el desenvolupament sostenible i la diversitat cultural en el **programa L'Escola al Fòrum.**

Aquest programa va ser engegat i liderat per Marta Mata a petició de Jaume Pagès, conseller delegat del mateix, per tal d'impulsar la participació dels centres educatius al Fòrum.

El programa era dirigit tant a infants i joves d'entre 3 i 18 anys, com als seus mestres i familiars, i tenia com objectiu: *sensibilitzar el col·lectiu escolar en la responsabilitat vers la societat globalitzada del futur, instar-lo a prendre una posició cap a aquest desafiament, convidar-lo a reflexionar sobre els valors i els tres eixos temàtics del Fòrum implicar-lo activament en la recerca de respostes i promoure la participació en l'esdeveniment del 2004 mitjançant la presentació de propostes que responguessin al lema: **El món on ens agradaria viure.***

La participació de les escoles de Catalunya al projecte Fòrum 2004 va ser motivat per diferents objectius, però la realitat és que va aplegar a gairebé 1.000 centres i més de 8.000 grups classe.

Podríem dir que totes i cadascuna de les escoles va haver de salvar resistències perquè el mateix Fòrum era ben rebut per uns i criticat per d'altres. Tampoc va ser fàcil que tota una comunitat educativa s'impliqués en una tasca de conjunt, global, de tot el centre, atès que sempre hi sol haver un grup reduït,

ja sigui de mestres, de la pròpia direcció del centre o fins i tot de les associacions de pares i mares, que porta la iniciativa i costa fer-ho arribar a tots.

Sovint aquestes activitats també obliguen a canviar les dinàmiques dels centres i, mentre alguns hi troben oportunitats per a aprendre d'altres maneres, d'altres han de vèncer les resistències que sempre generen els canvis.

Resten encara d'altres elements ponderables com per exemple per l'alumnat d'edats més grans, la seva pròpia opinió, o fins i tot la dels pares que pensen que els continguts propedèutics cal assegurar-los per la via tradicional. També hi caben altres posicions com els que van voler mostrar la seva disconformitat en la celebració esdeveniments d'aquesta naturalesa.

Un conjunt de professionals de l'educació, en el marc de les Facultats de Formació del Professorat i de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, conjuntament amb professionals de l'educació primària i secundària, des de diferents disciplines - llengua, pedagogia, sociologia i didàctica de les ciències socials- varem considerar una avinentesa sense precedents la possibilitat d'aprofitar els documents aplegats a través del programa L'Escola al Fòrum, que Marta Mata ens va llegir; resulta equivalent a una enquesta de grans dimensions i conté aportacions de l'alumnat de totes les etapes educatives no universitàries a l'entorn de tres temes substancials pel que fa a la realitat del món en què vivim.

Després del treball en profunditat dels materials realitzat en una primera fase es va prendre la decisió d'escollir-ne una mostra que tenia el valor de ser la representació del sostre més alt de compromís, participació i línia de treball conjunt dels centres. És per això que tenim una visió no completa, però sí

rellevant de la realitat educativa present a Catalunya a l'entorn dels conceptes, pensaments, reflexions, vivències i valors dels tres eixos –el desenvolupament sostenible, les condicions de la pau i la diversitat cultural- que ens situa en un punt de partida interessant per seguir construint la tant desitjada escola de qualitat.

Davant dels materials estudiats podem dir que s'hi dibuixen tres tipus de representacions que acompanyen els nivells de treball i aprofundiment dels diferents grups d'alumnes i solen tenir relació amb l'edat i el curs escolar. Per una banda trobem que l'aprenentatge és un resultat estretament lligat a la transmissió d'informació obtinguda de la realitat o transferida pels mestres i l'escola. En una altra vessant l'aprenentatge dona com a resultat una posició individual i un procés propi d'enfocament de la realitat. En un tercer moment es dibuixa, encara que feblement, que l'aprenentatge és vist com un procés de construcció social. Aquest triple punt de partida creiem que facilita la proposta d'eines de canvi i/o millora als ensenyants. És per això que sota l'epígraf de punts forts i febles hi fem constar els elements a pensar i aprofundir des de tots els àmbits, perquè ens permetin obrir finestres de cara el futur.

En tots els centres escollits en la mostra, el treball realitzat ha estat pres com un projecte d'escola i, per tant, els resultats han estat sistemàtics i interessants d'analitzar pel fet de ser fruit d'un enfocament orientat al problema o/i al projecte, i pel fet de ser transversal ha calgut segurament renunciar a l'organització i l'estructura sistèmica pròpia de l'activitat escolar, experimentant i aconseguint una manera diferent de construir coneixement. Podem dir, però, que en les següents pàgines trobareu reflectides d'una o altra manera moltes

de les aportacions que els infants i joves de Catalunya varen fer en motiu del Fòrum de les cultures durant el curs 2003-2004.

En definitiva, us presentem la visió del món dels infants i del jovent de Catalunya pel que fa a temes indiscutiblement importants en l'àmbit social, les expectatives que es fan i quins desitjos tenen per al futur, tot plegat examinat i valorat amb un enfocament interdisciplinari. També voldríem acompanyar-ho de possibles reflexions que ens interpel·lessin a tots tal i com un grup de 2n. d'ESO deia: *per què no els preguntem als que viuen en els països pobres a quin món els agradaria viure?*

2.- PRESENTACIÓ DELS TRES EIXOS

El programa l'Escola al Fòrum plantejava als centres educatius que, sense sortir de les activitats habituals, treballessin d'una manera especial sobre els tres eixos: el desenvolupament sostenible, les condicions de la pau i la diversitat cultural.

Tant a Educació Infantil com a Educació Primària es facilitaven contes tradicionals i actuals. També narracions de nenes i nens d'altres països i especialment el llibre que Marta Mata¹ va escriure en motiu del Fòrum de les cultures: *La paraula de cent països*, com a continuació de l'escrit fa 35 anys, *El país de les cent paraules*. Tant a Educació Infantil com a Primària també es proposava acostar-s'hi a través de la música a partir de la cantata: *La ciutat i la lluna*².

A Secundària s'oferien un conjunt de crèdits al voltant dels tres eixos especialment vinculats a les temàtiques i un seguit de materials per a l'aula³. Es van establir enllaços amb pàgines web dels centres que manifestaven tenir algun treball sobre els eixos i volien donar-lo a conèixer. Es van enviar als centres diversos materials, la majoria ja existents i reeditats amb motiu del Fòrum.

D'aquí va sortir una sèrie de propostes en diferents formats -dibuixos, textos i audiovisuals- seleccionats i supervisats per cent professors i professores de tots els nivells educatius sota la coordinació de l'equip de Marta

¹ -Marta Mata i Garriga. (2003). *La paraula de cent països*. Barcelona. La Galera. Conte escrit amb motiu del Fòrum per Marta Mata, com a continuació de l'escrit fa 35 anys, *El país de les cent paraules*.

² - *La ciutat i la lluna*, de Poire Vallvé i Rafel Simó, Cantata del Secretariat de Corals Infantils de Catalunya

³ - *Aprendre a conviure*, de Creu Roja

- *El comerç just*, d'Intermón-Oxfam

- Els conflictes armats, d'Anna Bastida, Ed. EUMO

Mata, que van ser escollits per a mostrar-se al territori Fòrum, dins l'espai denominat: *La Fira*.

L'exposició oferia un recorregut per 8 àmbits que mostraven el treball que havien realitzat els alumnes d'Educació Infantil, Primària i Secundària dels centres educatius de Catalunya. Cadascun d'aquests àmbits de l'exposició recollia dibuixos, textos (preguntes, paraules, definicions,...) i vídeos, tots relacionats amb els temes següents:

1. Dialoguem i observem, tant de prop com de lluny.
2. Coneguem les cultures
3. Llengües i llenguatges
4. Coneguem i respectem la natura
5. Treballem per un món sostenible
6. Construïm la pau
7. Treballem per un món just i solidari
8. Volem un futur en pau

Les representacions plàstiques i vídeos que no es van utilitzar a l'exposició de *La Fira*, es van aplegar en una exposició virtual⁴.

Els materials dels que es disposava es componen de més de 15.000 elements arxivats en més de 900 CDs, procedents de més de 8.000 grups classe que pertanyen a gairebé 1.000 centres.

El conjunt de materials aplegats consta de:

- 9.399 textos
- 4.067 dibuixos
- 1.450 realitzacions plàstiques

⁴ Dibuixos: <http://www.barcelona2004.org/cat/participa/forum/entidades/escuelas/galeria/>
Vídeos: <http://www.xtec.es/audiovisuales/forum2004/index.htm>

- 90 propostes de representacions i concerts
- 132 vídeos.

La nostra tasca s'ha adreçat exclusivament als textos que les escoles van escollir per ser presentats públicament al fòrum, per tant es tracta d'un material escrit no pas oral i prèviament seleccionat pels centres. Es pot consultar a més un ampli recull dels materials i les activitats presentades⁵.

Per tant, durant el curs 2003-2004, un gran nombre d'infants i adolescents acompanyats dels seus educadors i educadores van voler mostrar al món la seva percepció de la realitat i es van comprometre públicament mostrant el que ells i elles pensaven sobre les condicions de la pau, la sostenibilitat i la diversitat cultural. Els professionals de l'educació que els van acompanyar en aquesta tasca van mostrar l'interès que els despertaven aquestes temàtiques així com la validesa de treballar-los des del món escolar. És per això que varem voler aprofitar aquest valuós compromís dels escolars i dels seus ensenyants per fer una anàlisi i valoració dels materials.

El procés metodològic.

Hem volgut acostar-nos amb rigor al que ens han llegat els 8.000 grups classe amb la col·laboració dels seus respectius ensenyants i amb el conjunt de projectes de centre que hi ha al darrera de cada una de les aportacions, i ho hem fet a través dels seus textos. Volíem contribuir a fer sentir la veu dels infants i joves i la seva manera de veure el món per poder, sobretot, col·laborar a fer realitat des de l'educació els seus somnis de futur.

⁵ <http://www.barcelona2004.org/cat/participa/forum/entidades/escuelas/resultados.htm>

Aquesta publicació és tan sols un pas més d'un procés metodològic llarg que ens ha portat a escollir els materials més representatius en forma de mostra. Es parteix d'una primera aproximació a les variables que categoritzen i classifiquen les diferents escoles: l'edat de l'alumnat de 3 a 18 anys; la procedència familiar de Catalunya i de fora de Catalunya; el sexe; el tipus de gestió i de finançament del centre; els nivells –infantil, primària i secundària obligatòria i postobligatòria-,... en definitiva aspectes geogràfics, demogràfics, socioeconòmics i ambientals.

Finalment s'arriba a un total de 36 escoles que volen ser no tant una mostra representativa a nivell de quotes sinó que vol aconseguir una aportació dels diferents punts del territori que en el seu dia els i les mestres responsables van intervenir i preparar la realització dels materials tramesos amb una certa representativitat dels diferents paràmetres.

Els 36 centres són de 23 comarques diferents, 9 de privats i 26 de públics i una escola especial pública.

Per poder anar desgranant un a un aquells aspectes que ens podrien servir per interpretar i valorar els fets, els conceptes i els valors que es deriven de les seves produccions escrites, ho hem fet a partir finalment de **572 aportacions**, més de 200 referides a les condicions de la pau, unes 150 a la diversitat cultural i 70 a l'eix del desenvolupament sostenible, a banda de més d'un centenar que feien referència a dos o tres eixos alhora.

La nostra voluntat és fer arribar als ensenyants de tots els nivells, a les institucions educatives i a les famílies els resultats de la nostra anàlisi i interpretació, acompanyades d'orientacions que serveixin per a la reflexió i la pràctica educativa. La producció de materials didàctics fonamentats en els

resultats esmentats i de suggeriments que es puguin tenir en compte en la redacció de llibres de text poden ser altres aspectes a tenir presents en el futur.

Abordar el contingut del material finalment escollit ha estat una tasca intensa en la que hi han col·laborat altres persones.⁶

El treball ha estat realitzat per etapes. Ens hem acostat al contingut a partir dels següents paràmetres: *els conceptes, les manifestacions, la percepció de l'estat actual, les necessitats, les actituds i valors i els procediments.*

En el cas dels *conceptes* s'han buscat les paraules o constel·lacions de paraules que els infants i joves assimilen a la pau, la sostenibilitat i la interculturalitat. Les *manifestacions i procediments* han acompanyat la conceptualització.

Una altra de les variables ha estat la *percepció de l'estat actual* que tenen els infants i joves de cada un dels eixos, així com les *necessitats* que expressen.

Un apartat que ha tingut molta importància és el que té a veure amb *les actituds i els valors*, on hem pogut trobar-hi una llarga llista que ens dona moltes possibilitats d'estudi.

Però aquesta aproximació semblava limitada si no podíem arribar al fons del que volien dir els infants i joves i, per tant, hem dirigit els esforços a concretar més el contingut.

L'anàlisi del llenguatge sempre és complex i més si abasta una franja d'edat tan gran i diversa com és la compresa entre els 3 i els 18 anys. Això ens ha obligat a buscar formes d'acostar-nos-hi prou àmplies però precises amb la

⁶ Especialment la Sònia Alonso, i també Bruna Fañé i Andreu Segura.

finalitat que donessin la màxima informació possible amb la màxima fidelitat al context on es situen les aportacions.

Així hem arribat a esmicolar el contingut dels tres eixos en cinc àmbits que volen donar a conèixer tant la situació i el nivell de vivències de cadascuna de les edats dels infants i joves com també una idea del conjunt. Cada àmbit té l'objectiu següent:

1. Ens acosta a la descripció o la conceptualització dels diversos temes, el nivell d'associacions, els elements causals, els efectes i les alternatives.
2. Vol deixar constància de les raons i explicacions que donen del perquè passen les coses o perquè les coses són així i com les accepten, com les expliquen, com busquen arguments en la seva experiència o en la dels altres.
3. Recull la projecció del que saben o pensen, com volen o desitgen que siguin les coses, com es projecten i quines accions proposen.
4. Descriu com es situen els infants i joves en cadascun dels temes, com es posicionen, com el jo es contraposa (ells) o està al costat dels altres (nosaltres).
5. Analitza exhaustivament els valors presents en les seves descripcions.

Ha calgut focalitzar la mirada en uns quants paràmetres concrets de cada eix que poguessin mostrar trajectòries clares als educadors. La diversitat d'enfocaments possibles i les contradiccions presents en el món en què els infants i joves viuen, se'ls fa difícil imaginar, pensar, somniar i creure en el món on els agradaria viure.

Per aquesta tasca hem cercat una valoració global d'algunes persones reconegudes, als que volem agrair la seva col·laboració, com ha estat en el cas del desenvolupament sostenible a Teresa Franquesa⁷, i en el cas de la diversitat cultural a Miquel Àngel Essomba⁸.

⁷ Teresa Franquesa és Doctora en Ciències Biològiques i creadora del programa de l'Agenda 21 escolar de l'Ajuntament de Barcelona.

⁸ Miquel Àngel Essomba és pedagog i Director del Centre UNESCO a Catalunya.

3.- L'EIX DEL DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

3.1.- A l'entorn dels conceptes clau

Pel que fa a l'eix de la sostenibilitat, els continguts conceptuals que podem trobar són molts ja que es barregen en totes les edats a diferents nivells. Fonamentalment, es concentren en el que podríem definir com a IMPACTES que especialment s'han seleccionat a partir de la paraula CONTAMINACIÓ.

En l'estudi de les aportacions dels infants i joves de les diferents edats observem que les anàlisis i valoracions dels impactes tenen nivells diferents i que van aprofundint-se a mesura que l'alumnat es fa més gran.

Els més petits de 3 a 5 anys fan referència sobretot a tenir cura de la natura, és a dir fan palesa la destrucció física d'espècies i d'hàbitats fent evident que no la respectem, que no està com caldria i desitgen que:

"(...) les platges siguin netes, les balenes protegides...i que cal cuidar el mar, les plantes, el bosc, els animals, la terra".

També hi trobem a un nivell més pròxim la constatació de deficiències ambientals en el propi entorn, com:

"(...) deixar escombraries al carrer, llençar coses utilitzables o comprar coses innecessàries i per això desitgen que reciclem el paper, el vidre, els plàstic, les llaunes"

Els infants de 6 i 7 anys fan referència directament a la destrucció física d'espècies i d'hàbitats :

"(...) si tirem deixalles al riu o el mar els peixos es moren"

També viuen una certa reciprocitat respecte de la terra i el seu desig és que la gent no contami. A un nivell més pròxim parlen també de la necessitat que:

“(...) existeixin contenidors per reciclar i que hi hagi “frases” que ens indiquin on tirar les coses.”

Pels infants de 8 i 9 anys l'impacte té un nivell superior està vinculat a la intoxicació ambiental i es centra en l'aigua com a font de vida i ho expressen per exemple:

“(...) en els vaixells que aboquen residus tòxics al mar i les fàbriques que contaminen els rius”

També fan referència a les deficiències ambientals en el seu entorn més proper; per exemple citen:

“(...) els que llencen papers i llaunes als rius i desitgen que s'estalvií aigua, que s'utilitzin els fulls per les dues cares, que es plegui el cartró..”.

Els infants de 10 i 11 anys al final de l'etapa de primària, en canvi, es troben al mig de les causes i els efectes dels impactes.

Fan referència a les coses que observen a nivell més pròxim:

“(...) dels papers que tiren a terra, que la gent no és neta, etc. que cal dutxar-nos en lloc de banyar-nos.”

També a un nivell menys pròxim parlen de intoxicació ambiental:

“(...) que la indústria contamina l'aire i l'aigua dels rius abocant productes químics i residus tòxics. Veuen que l'abús en la utilització del transport privat contamina l'aire i també acústicament –fan molt soroll -, i a que utilitzem molta electricitat”

Aprofundint en els nivells també entenen que existeixen canvis en les condicions globals doncs veuen canvis en el planeta, sobretot en el clima.

També fan esment a un nivell més de fons a l'esgotament dels recursos com el petroli o l'aigua potable.

L'alumnat de l'ESO de 12 a 16 anys és molt més explícit en les seves aportacions i ho fa descrivint d'una forma més acadèmica, fins i tot tècnica, tots els tipus d'impactes existents, parlen de desequilibris en la població i en la distribució dels recursos, diuen:

"(...) com a resultat del desenvolupament la riquesa contamina més que la pobresa com és ara l'agricultura moderna que utilitza fertilitzants i pesticides contaminants, o els residus domèstics carregats de detergents".

Parlen sobretot i moltes vegades de canviar el món, d'un món millor. També parlen de l'esgotament dels recursos com ara:

"(...) les indústries energètiques que consumeixen recursos naturals de forma indiscriminada o com es produeixen canvis en les condicions globals, diuen que existeix emissió de gasos d'efecte hivernacle, i residus radioactius provinents de les centrals nuclears"

També fan esment a la pèrdua de biodiversitat i a la intoxicació ambiental i l'exemplifiquen en:

"(...) els abocaments i vessaments al mar, a la pluja àcida fruit de la contaminació industrial que provoca la desaparició de boscos"

Igualment fan referència a d'altres nivells com la destrucció física d'espècies i hàbitats i esmenten l'exemple de la destrucció de sistemes naturals:

"(...) per desenvolupar grans infraestructures com embassaments o autopistes"

Finalment també evidencien que el mateix comportament personal impacta, per exemple l'aigua que utilitzem, la contaminem i després porta malalties.

L'alumnat de Batxillerat de 16 a 18 anys és poc explícit, assimilen els impactes al consum desmesurat i innecessari de cadascun dels ciutadans.

També a un altre nivell fan referència a la contaminació química i biològica i a l'excessiva utilització de combustibles fòssils pensant en l'esgotament d'aquests recursos.

A nivell més concret parlen de la intoxicació ambiental produïda per la contaminació de l'aigua i atmosfèrica i de les fuites de cru a alta mar.

3.2.- Pensaments, reflexions i vivències.

Els infants de **3 a 5 anys** deixen constància que saben que les seves accions tenen repercussió, pensen un nosaltres caritatiu envers els altres en pitjor situació.

L'aigua, un bé que consideren escàs i que utilitzen cada dia, moltes vegades és l'exemple escollit per exemplificar- ho:

“(...) els nens pobres no tenen aigua i per això nosaltres no podem deixar l'aixeta oberta”

Els infants de **6 i 7 anys** pensen en una activitat recíproca, es senten infants atesos, que tenen les necessitats cobertes i això els posa en bona situació i consideren que la Terra en canvi no està ben atesa, està maltractada. Accepten l'acte de cura recíproca com el més natural. Pensen que cal tenir cura del planeta com els agrada que tinguin cura d'ells, i ho expressen :

“(...) si cuidem la terra ella ens cuidarà a nosaltres”

Fan aportacions buscant resultats ràpids i proposant accions directes, també apel·len a l'estalvi perquè no s'acabin els recursos, mostren la seva generositat buscant el compartir el béns escassos. Reconeixen que la via de l'estalvi és la més segura per poder seguir gaudint de la vida que tenim.

*“(...) **perquè** si compartim el que tenim el món serà millor” o bé “no utilitzem els recursos perquè no s’acabin”.*

A **8 i 9 anys** el JO comença a ser present. Les accions del jo són concretes, el que ells fan es diferencia del que fan els altres que actuen diferent.

*“Quan **jo** vaig al bosc amb els meus pares dono menjar als ocells (...)”*

La solució no la té el JO però, busquen l’ajuda a fora, fins i tot en les institucions, senten una certa impotència, però creuen en la vigilància, en el control exercit per professionals.

*“**Jo** crec que hem de contractar més guardaboscós”.*

Fan referència a accions interessades que han de conduir a un benefici propi o col·lectiu, es consideren membres de pas en el planeta, i a més es deuen a les generacions futures, creuen en un món millor, accepten una situació que pot millorar i que hi poden contribuir :

*“**perquè** els que vinguin després de nosaltres tinguin un món millor”*

Fan poques aportacions però són de major transcendència ja que reconeixen la seva posició i observen les conseqüències de les accions de tots:

*(...) “no em falta de res per **a mi** el món es bo, per altres no ho és perquè els explotem”*

Reconeixen que hi ha persones explotades en el món laboral i que la nostra situació és millor que la dels que viuen en condicions precàries.

I es projecten al futur i apel·len a un principi universal com és el d’una vida millor, deixar i desitjar un món millor als que vindran.

*“(...) **perquè** hem de deixar un món millor als descendents”.*

I encara van més enllà i consideren que existeix un efecte recíproc entre ells i la natura, la consideren imprescindible i de la que se’n han de refiar.

*“(...) no podem fer mal a la natura **perquè** la natura ens ajuda”.*

Defineixen amb les seves expressions els tres plans en que es planteja el problema:

Els, que reconeixen que alguna vegada fan malbé la natura.

Els altres, que la fan malbé indiscriminadament.

I alguns que la respecten.

Aquests tres nivells per tant es circumscriuen a la pràctica personal concreta.

Els infants **de 10 i 11 anys** utilitzen verbs d’afirmació del seu jo: “Jo crec”.

Mostren un nivell de responsabilitat compartida:

*“(... **jo** crec que si tothom poses de la seva part..”*

Consideren que tots podem ser agents actius del desenvolupament sostenible.

El seu jo vol buscar explicacions al que passa:

*“(...) la gent tira les coses a terra **perquè** hi ha poques papereres”.*

El jo ha d’actuar per els altres i per el seu propi benefici:

*“(...) que els del futur tinguin els mateixos recursos que **nosaltres**”.*

Consideren que promovent un ús adequat dels recursos i una millor planificació es poden reduir els riscos dels habitants del planeta actuals i futurs.

Fan referència a la inconsciència i l’autodestrucció col·lectiva. La sostenibilitat no és encara prou entesa doncs sinó creuen que no faríem el que fem, i veuen que no entenem la gravetat de la situació respecte de la pròpia autodestrucció:

*“Ens estem destruint a **nosaltres** mateixos sense saber-ho”.*

És un nosaltres culpable del que passa perquè argumenten que és a les nostres mans una part de la solució en la mesura que no utilitzem els recursos com caldria i sobretot que no reciclem ni reutilitzem. Confien en que la prevenció pot resoldre la situació futura :

“No utilitzem prou bé els recursos, no reutilitzem ni reciclem”

Veuen també la responsabilitat de les institucions, que en són responsables en la mesura que no destinen recursos per a solucionar el que consideren un problema important:

“ (...) el govern hauria de posar més mitjans per resoldre aquest problema”

Expressen una responsabilitat present respecte del futur, diuen que depèn de nosaltres que les generacions successives puguin viure almenys com nosaltres i tenen bons desitjos perquè fins i tot puguin viure millor:

*“(...) dosificar els recursos **perquè** en el futur puguin viure com nosaltres o millor”*

Fan moltes aportacions i molt més variades que els infants més petits, amb un contingut molt més ampli i de fons on hi apareix la fam, la desigualtat, la pobresa, l'escassetat i alhora un compromís molt més personal com ara estar-ne convençuts, esforçar-nos..

Les aportacions estan més reflexionades hi ha un pas més, podríem dir que és a cinquè i sisè de primària on es veu un canvi important entre la reproducció d'idees transmeses i l'elaboració pròpia, també un compromís: es senten responsables, consideren que l'existència de desigualtats és injusta i cal combatre-la.

*“(...) hem d'estar convençuts, no fer-ho **perquè** ens obliguen”*

S'utilitza la forma verbal *“hem de dosificar, hem d'estalviar, hem de fer, hem d'evitar..”* ells en són part i se'n volen convèncer i ho volen fer també per als altres:

“(...) cal esforçar-nos pels països pobres (...)” “perquè no hi hagi fam i pobresa” “perquè la desigualtat és injusta”.

Hi apareix també una certa preocupació per el futur en certa manera finalista:

“(...) sinó evitem la despesa de productes desapareixerà la natura” o bé “sinó reciclem s’acabaran les coses”.

Les referències no són exclusivament de la pràctica quotidiana personal sinó que traspassen la frontera i busquen culpables.

Es situen sobretot en el problema del reciclatge i es culpabilitzen ells mateixos:

*“(...) les nostres accions van en contra de **nosaltres** mateixos”, als altres ciutadans “hi ha persones que no fan cas dels avisos” i al govern “la responsabilitat no és només nostra també del govern..”.*

En l’alumnat de l’ESO **de 12 a 16 anys** quan parlen en primera persona és per interrogar-se i interrogar els altres:

“Tries el teu camí, però abans de triar, pensa i pregunta’t: Vols un món amb injustícies guerra i fam?”.

També utilitzen verbs d’afirmació del seu jo: “jo crec”.

Presenten la seva posició acceptant que tendeixen a buscar beneficis particulars a curt termini i que cal afavorir un desenvolupament sostenible que tingui en compte la dimensió local i global dels problemes.

Es situen en posició de privilegi:

*“(...) **jo** no ho he vist però sé que hi ha fam”, “jo des d’on soc ho veig molt bé”.*

Entenen que l’actual creixement és insostenible i està guiat per interessos particulars a curt termini i que genera desequilibris i conflictes.

Busquen culpables, ells no s’hi consideren:

“(...) polítics, gent que distribueix els diners”.

Diuen que els governants hi poden fer alguna cosa evidentment en les qüestions ambientals físiques, però també en altres aspectes íntimament relacionats, com els greus desequilibris existents entre diferents grups humans o els conflictes ètnics o culturals. Demanen que s'adoptin mesures al respecte. Senten una gran incertesa del jo que viu aquí però hagués pogut viure en un altre indret, en un altre país, en un altre moment..

Constaten que el nostre comportament no té límit, que abusem sense control dels recursos:

*“(...) **nosaltres** estem consumint petroli de forma abusiva”*

Expressen la seva perplexitat per la despreocupació general perquè pensen que la humanitat considera que no en patirem les conseqüències, que els recursos són infinits:

“(...) vivim el present sense pensar en el futur”

També diuen que no som conscients de la transcendència del que avui fem tots, ja que no posem mesures de contenció al consum.

S'evidencien les conseqüències que pel futur tenen els comportaments presents. Molts ciutadans i també els infants accepten que el canvi climàtic és una realitat però pocs adults estan disposats a modificar el comportament, en canvi els infants i els joves en les seves paraules s'hi comprometen.

Tenen clar que no tota la solució està a les seves mans però que hi poden col·laborar i que hi ha una distància i una desigualtat gran entre els altres ciutadans dels països pobres i nosaltres, ciutadans que no sabem valorar el que tenim:

*“(...) mentre uns no tenen res **nosaltres** desaprofitem”, “vivim en l'abundància sense posar-hi fre i això té conseqüències pel futur”*

L'alumnat que cursa l'ESO té una manera diferent de presentar els seus arguments, ho fa en forma de pregunta :

" (...) quant temps haurà de passar"

O en forma d'introspecció personal:

"la realitat em fa mal.." o "és egoista preguntar-se.." .

Es situen o bé en el bell mig del problema en la seva pròpia intimitat

"(...) no hauria escollit aquest món mal repartit"

O ben lluny i essent molt crítics :

"(...) les ONG són invents dels països rics per resoldre un problema a curt termini però no l'economia d'un país".

Hi ha una certa visió catastrofista acceptada:

"(...) perquè tots sabem que res va bé", "perquè els rics no visquin a costa dels pobres", "sinó la humanitat s'acaba".

També es proposen solucions tant des d'un punt de vista teòric i ideològic com pràctic:

"(...) necessitem valors ètics i morals per construir sense destruir", com pràctics "hem de fer alguna cosa" "accions perquè es contaminin menys".

Constaten també un cert grau d'individualisme que es resumeix molt bé en la següent aportació:

"Vivim en un món com un joc on cadascú vol acabar la partida sense comptar amb els altres".

Els joves de **16 a 18 anys** expressen un jo diferent al que pateix, es saben en situació més favorable:

" (...) jo estic feliç" "jo he tingut molta sort"

Hi ha també, però, un Jo que es culpabilitza, un jo que té consciència, que es posa en lloc de l'altre:

“(...) jo jutjo sense conèixer”, “em deixo portar per la publicitat” “em queixo i no penso en els altres”.

Es proposen superar la tendència que tenen a orientar el comportament en funció d'interessos particulars a curt termini influenciats per la publicitat o simplement per el costum i prenen una actitud solidària, volen tenir una percepció correcta de l'estat del món i volen adoptar actituds i comportaments responsables.

Existeix també un Jo que no té la solució però pensa que pot existir promovent accions tant individuals com col·lectives, tant personals com de les institucions.

Denuncien que estan jugant amb “nosaltres” i que ens fan ser i fer allò que volen, busquen autenticitat, parlen de l'engany dels mitjans de comunicació:

“Ser autèntic no com volen els estudis de màrqueting”.

Apel·len a la responsabilitat de tots, veuen la necessitat de reaccionar, de lluitar perquè desconfien que els governs ho facin, reconeixen estar en situació de privilegi perquè avui encara podem gaudir diuen, de tot i a més vivim en un lloc del planeta on no hi ha fam, ni guerres, en canvi no consideren per exemple la contaminació un problema urgent de present però si de futur.

“Ens queixem i ho tenim tot”, “La solució és en mans de tots”.

També diuen que som víctimes dels interessos econòmics i ens mostrem passius, consideren que no reaccionem davant l'esgotament dels recursos però malgrat tot, són optimistes i tenen coratge i valentia, es senten éssers participants d'aquest món global i volen lluitar, perquè diuen que :

“Nosaltres podem evitar que es posi final a la nostra història”,

Els apareixen dubtes sobre l'efectivitat que poden tenir els comportaments individuals, els petits canvis en els costums, en els estils de vida, a part de que consideren que no és fàcil doncs també diuen que:

“Costa imaginar la perfecció, el món ideal”

L'alumnat de Batxillerat aporta més coneixements, descriuen la realitat:

“ (...) explotació empresarial i deslocalització d'empreses”, “els nostres habitatges no són sostenibles”, “el model actual no té en compte el desenvolupament sostenible”, “ningú pren la iniciativa d'un canvi de vida”.

També la qualifiquen:

“(...) vivim en un món imperfecte” “els dirigents l'únic que volen és més poder”.

Una aportació es posiciona personalment amb certa desesperació:

“(...) no puc veure més fam i patiment i no fer res”

Constaten que no es fa res important per un problema tan greu. Senten impotència per l'àmbit tan ampli del tema i el poc que poden fer ells.

Són conscients que l'element fonamental és el conflicte d'interessos i, les relacions de poder mundial, els determinants d'una situació que no té aturador.

Hi ha una certa desesperació, constaten fam, pobresa, etc. i ningú no hi fa res i ells no hi poden fer res.

S'ha traspassat l'abast personal i local, i el caràcter global del problema el fa inabordable i incompreensible.

L'alumnat de batxillerat hi veu un rerefons polític molt important i cerca elements contraris als existents:

“(...) un altre món es possible amb esforç (...)”, “la utopia no és tan lluny si tots hi posem de la nostra part”

Finalment constaten perversions del propi sistema:

(...) *“per sotamà ens aprofitem dels països pobres i en les convencions quedem bé”* o *“alguns polítics entenen el món com una font de riquesa pròpia i prou”*.

3.3. Punts forts i febles de l'educació per al desenvolupament sostenible.

Podem considerar que els infants i joves tenen un coneixement ampli de la realitat socioambiental. Si ho jutgem a partir del discurs escrit i descrit en els seus treballs, han entès la situació i a més han estat capaços de fer-ho amb gran riquesa de matisos.

S'observa que amb l'edat de l'alumnat els arguments s'enriqueixen en profunditat i en complexitat.

Els més petits fan referències més personals, més a nivell individual, mentre els més grans parlen més a un nivell de compromís col·lectiu. L'alumnat d'infantil i primària té més en compte el que l'hi és proper mentre que l'alumnat d'ESO i de Batxillerat parla d'aspectes globals. Els més petits esmenten problemes relacionats amb les deficiències ambientals de l'entorn immediat, *com el soroll o la brutícia*, mentre que els grans esmenten els desequilibris mundials i la destrucció dels recursos com la *fam o l'opressió*. En totes les edats trobem també referències a altres menes d'impactes com la destrucció d'hàbitats o la intoxicació ambiental per la *contaminació de l'aigua o de l'aire*, a la pèrdua de biodiversitat o a l'esgotament dels recursos com els *combustibles o l'aigua potable*.

Hi trobem l'expressió dels millors desitjos i les millors intencions en tot l'alumnat, els petits posen en joc els seus sentiments i esmenten amics i parents encara que els continguts són sovint frases fetes, tòpics o frases repetides. En acabar l'ensenyament primari es comença a veure un pas important en l'elaboració dels seus pensaments, potser menys espontanis però en procés d'elaboració més autònom. Els més grans en canvi, tenen una visió més sistèmica, veuen que l'abast del problema és gran i no està massa a les seves mans encara que sempre deixen un espai per l'esperança en el canvi. Somnien en un món diferent encara que de moment la seva descripció no s'escapa dels tòpics repetits a altres edats: respecte al medi, reciclatge, etc.

S'observa també quelcom important: la interiorització d'una cultura democràtica. Tots han entès, dels més petits als més grans, que cal participar, però que els polítics han de respondre, s'han de comprometre i els han d'escoltar.

Tanmateix, el seu discurs també revela equívocs respecte d'alguns conceptes que, o bé són mal compresos o entesos de forma superficial, així com l'assumpció de certs tòpics, d'altra banda molt estesos en la nostra societat.

En aquest sentit, remarcaríem especialment la tendència a contrarestar allò que no agrada, situant-se en l'extrem oposat, d'una manera poc ponderada o excessivament ingènua.

Així, a l'artificialització galopant del nostre entorn, s'hi oposen amb una mistificació acrítica d'allò que és 'natural': tot el que és natural és bo. Per exemple, fan referència a la desitjable utilització de productes "naturals" i neguen indiscriminadament la utilitat de qualsevol producte químic.

De manera semblant, contraresten l'enfocament econòmic predominant en l'ús dels recursos naturals, amb un posicionament extremadament purista, en el

sentit que no es poden tocar els recursos naturals, fins a criminalitzar qualsevol activitat extractiva: tallar arbres es veu com un delicte. No contempen la possibilitat de fer un bon ús i una bona gestió dels recursos, per exemple, dels boscos o de l'aigua, sinó que neguen ingènuament qualsevol intervenció.

Pensem que aquests posicionaments estan relacionats amb el fet de concebre la natura com quelcom exterior i aliè a nosaltres, quelcom fràgil que no es pot tocar, ignorant el fet que les persones som éssers vius 'naturals', integrants d'aquesta mateixa natura i que la nostra vida no pot desenvolupar-se sense interactuar intensament amb l'entorn.

Com que, òbviament, en el dia a dia tots ens veiem abocats a utilitzar recursos –i molts!- un discurs ambiental basat en aquestes assumpcions corre el perill d'esdevenir purament retòric, font de múltiples contradiccions i generador de mala consciència en els infants i joves.

No podem deixar de constatar que si bé l'anàlisi de la situació és prou fi, la proposta de solucions queda molt poc elaborada en totes les edats i nivells diferents. El reciclatge s'utilitza per a tot, fins i tot pels residus nuclears, les solucions són molt simplistes, proposen o bé reciclar o estalviar aigua però no saben que més s'hi pot fer.

Certament, han comprés que es tracta d'un problema intergeneracional, que no és d'avui i que no acaba demà, sinó que té un llarg recorregut i que els impactes tenen més conseqüències a llarg que a curt termini.

Comprenen que és una problemàtica social i ambiental global, són més realistes que catastrofistes encara que hi ha una certa sensació de viure en una situació límit, amb una certa alarma, de situació final, per alguns, els més grans.

L'alumnat creu que els països rics saben molt, tant científica com tecnològicament, però que no es saben utilitzar els coneixements o que no serveixen ja que sinó ells pensen que no passaria que: "*destruïm sense saber-ho*".

Davant de la problemàtica entesa i descrita la majoria es senten impotents perquè consideren que les vertaderes solucions són a un nivell més alt. La seva única eina és el reciclatge. Senten una certa incapacitat de controlar la situació i una certa desesperança.

Observem en conjunt la transmissió d'un cert sentiment de culpa i és per això que aleshores en contrapartida mostren la seva solidaritat o generositat.

S'ha sacralitzat en certa manera la problemàtica ambiental i les solucions sembla que han de venir de més amunt, encara que nosaltres hem de redimir la culpa. S'ha aconseguit un bon nivell de comprensió respecte de la importància i la dimensió del problema però encara no s'han despertat les accions creatives ni possibles a l'abast.

3.4. De cara al futur

Des de l'àmbit d'actuació pedagògica observem que es treballa a tres nivells:

- a) Cada vegada els infants i joves tenen més *coneixements* sobre el medi ambient,.
- b) També tenen més *consciència* que cal tenir-ne cura.
- c) Estan disposats a fomentar i *intervenir* en accions concretes per millorar-lo.

Per tant totes les activitats d'educació ambiental és clar que han d'incidir i de fet estan incidint en el medi, sobre el medi i per al medi en totes les

dimensions. Per això les activitats formatives han de ser rellevants tant des del punt de vista dels coneixements aprofundint i reforçant la base científica, des de tots els àmbits de l'escolarització, com des dels punt de vista dels valors incidint en la realitat que viu cada alumna/e fent-se responsable de les seves eleccions i de les eleccions que es fan en l'àmbit escolar. També des del punt de vista de les actituds afavorint una presa de posició coherent que ompli de contingut les seves participacions i que afavoreixi canvis estructurals sobretot i en primer lloc en el marc escolar.

Els resultats de l'anàlisi de les experiències i les propostes per a una EDS (Educació per al Desenvolupament Sostenible) desenvolupada per la xarxa europea Comenius III: SEED (School Development through Environmental Education) i ENSI (Environ and School Initiatives) recollides, traduïdes i publicades⁹ han evidenciat que es produeixen en els processos d'ensenyament- aprenentatge dels escolars dels països que participen en la xarxa certs elements compartits en l'educació ambiental (EA) dirigida al desenvolupament sostenible:

- 1.- Importància de l'acció i l'experiència directa per a un aprenentatge significatiu, alguns en diuen "utilitat i sentit pràctic".
- 2.- Importància de la implicació i la participació en la presa de decisions, creuen molt necessari mantenir la implicació viva de l'alumnat.
- 3.- Naturalesa transversal i interdisciplinària de les experiències proposades sobre temes ambientals. Enfocament orientat al problema o/i al projecte. Renúncia a l'organització i l'estructura sistèmica per experimentar una manera diferent de construir coneixement.

⁹ MOGENSEN, F., et al. (2007). *Educació per al desenvolupament sostenible*. Barcelona. Editorial Graó i Societat Catalana d'Educació Ambiental. Monografies d'educació ambiental. 12. Pp.112

La preocupació de la xarxa per seguir avançant de forma qualitativa es concreta en interrogar-se respecte quins tipus de coneixements s'han de construir, quines imatges de futur cal deixar imaginar als infants i joves i per tant parteixen d'analitzar quin tipus de coneixements es posen i s'han de posar en joc i concreten que:

1.- És un coneixement complex i ampli que ha de ser flexible tenint en compte la diversitat local. Ha d'incloure interaccions amb la natura i la societat, la natura i els sistemes econòmics i polítics i la interacció entre països i a més han de ser capaços d'afrontar la incertesa.

2.- Un coneixement crític que desenvolupi l'habilitat de reflectir models individuals i culturals juntament amb l'habilitat d'examinar d'una manera crítica la nostra pròpia cultura i les de fora.

3.- Visions alternatives de futur sostenible i possibles accions. Construcció de pensament orientat al futur i facilitar el coneixement sobre futurs escenaris i planificacions.

4.- Coneixement lligat a la convivència cívica i la democràcia participativa considerades aspectes vitals: formar a l'alumnat perquè puguin esdevenir ciutadans de la democràcia lliure responsables del futur de la societat.

Observem que els infants i joves de Catalunya viuen de primera mà la incertesa d'un futur sostenible i han entès clarament que és un problema de tots, aleshores cal preguntar-se com seguir ensenyant perquè el que passa canviï de direcció. La complexitat del problema, la visió contraposada que tenen diferents països o diferents grups entre d'altres no facilita la tasca dels ensenyants.

Podem considerar que del que es tracta no és d'aprendre comportaments nous, sinó que l'escolarització ha de capacitar a l'alumnat perquè sàpiga entendre i interpretar el que passa, pugui discutir, imaginar i consensuar alternatives, pugui portar-les a la pràctica i finalment avaluar-les i treure'n les conclusions necessàries. Es tracta de proposar-se petits projectes vinculats a la realitat per transformar-la, aconseguint no tant resultats com aprenentatges, és a dir, capacitació en el procés.

La publicació citada ofereix orientacions per a millorar la situació. S'hi presenten tres escenaris: l'un inspirat en la racionalitat tècnica, l'altre en el desenvolupament de valors individuals en una nova relació persona natura i un tercer inspirat en el canvi social. Aquests escenaris no són excloents, sinó que ens presenten maneres d'imaginar diferents futurs a fi de poder canviar amb el temps els mapes mentals. Això requereix un canvi en la manera de construir el coneixement col·lectiu i per tan un canvi de la institució escolar i del paper que ha de desenvolupar.

Abordar aquesta temàtica requereix per tant un treball interdisciplinar i transversal en el que la iniciativa municipal hi té un paper, que alguns ja fa anys que hi estan compromesos com podem veure per exemple l'experiència que des de l'any 2001 desenvolupa l'ajuntament de Barcelona en l'agenda 21 escolar¹⁰ o la XIII Audiència pública¹¹ on els escolars de Barcelona fan propostes per millorar el canvi climàtic.

Podem destacar de l'avaluació feta per la xarxa Comenius III que calen unes eines que ha d'adquirir el professorat en la seva formació inicial i permanent per fer possible que els infants i joves tinguin la possibilitat de viure

¹⁰ <http://www.bcn.es/agenda21/a21escolar/index.htm>

¹¹ <http://w3.bcn.es/fixers/home/dossieraudienciapublica.178.pdf>

les seves pròpies experiències de relació amb la natura, que els aprenentatges afavoreixin la capacitat de canvi tant de les maneres de fer a l'escola com a fora a fi que la inèrcia vital sigui una altra.

També cal aconseguir habilitats que ens permetin imaginar noves maneres de fer, de pensar, de viure. En definitiva, afavorir alternatives que donin oportunitats als escolars de crear i de participar.

4. L'EIX DE LA DIVERSITAT CULTURAL

4.1 A l'entorn dels conceptes clau

Els continguts conceptuals que es comenten en aquest apartat, i que giren entorn de la idea d'interculturalitat, són: Solidaritat, Immigració, Racisme, Diversitat- Diferències, Igualtat i Desenvolupament. Fem notar que en les manifestacions dels grups de menor edat no sempre es troben consideracions al voltant d'aquests termes. En concret, les anàlisis relacionades amb el concepte racisme s'inicien a partir del grup que es troba entre els sis i els set anys, mentre que els conceptes desenvolupament i immigració afecten aportacions realitzades a partir dels vuit anys.

Els infants de 3 a 5 anys relacionen la igualtat amb alguna cosa que avorreix. La detecten en les diferències que tenen relació amb la manera de vestir o de parlar i consideren que si tots ho féssim de la mateixa manera l'entorn perdria en riquesa. Constaten que físicament no tots som igual, però apunten que, per sota de les diferències externes, hi ha alguna cosa que compartim: el fet de ser persones. Quan tracten sobre la igualtat i les diferències no elaboren cap mena de definició, més aviat tendeixen a fer enumeracions sobre els elements diferenciadors, enumeracions que acompanyen amb consideracions que apunten de manera clara cap a la necessitat d'una acceptació positiva:

“(...) i no ens importa que la nostra pell, o els ulls o la boca siguin diferents”

L'únic concepte que defineixen de manera clara és solidaritat. És a dir que elaboren afirmacions del tipus: “solidaritat és...” I quan elaboren aquesta definició apunten de manera sistemàtica cap a l'altre. En aquest punt potser

convé fer notar que mentre en altres aportacions l'altre pot ser l'indi o l'esquimal, és a dir un altre proper gairebé a la ficció, quan defineixen el terme solidaritat l'altre és un ésser proper, amb qui comparteixo joguines o contes. Solidaritat va associada a verbs com “ajudar”, “cuidar” o “compartir”, la qual cosa ens permet afirmar que la construcció conceptual se centra en la necessitat de tenir present l'altre, les seves necessitats i els seus interessos.

Els infants de 6 a 7 anys incideixen també en la idea que més enllà de les diferències que es poden constatar entre les persones hi ha un principi d'igualtat. No defineixen cap concepte; en canvi, apunten diversos elements que consideren comuns o, pel contrari, diferenciadors. Mostren que poden fer un recorregut que va del particular a l'universal; per exemple, destaquen que l'acte de saludar és universal, atès que el comparteixen totes les cultures, però un cop destacada aquesta característica, subratllen que cada cultura ho fa a la seva manera.

*“Totes les persones del món se saluden, en això tots som iguals,
però segons els països, les persones se saluden de forma diferent”*

La diferència no ha de conduir a la distància, ni a l'enfrontament. El desig que expressen és que s'acabin el racisme i la violència, perquè allò que ens distingeix els uns dels altres no impedeix que es pugui aconseguir un tipus de relació que valoren molt: l'amistat.

Els nens i les nenes de 8 a 9 anys remetent a diferències que se situen més enllà del color de la pell o de la llengua; en concret, apunten la religió i la riquesa. De manera implícita, usen el terme igualtat en dues direccions. D'una banda, la relacionen amb repetició del mateix, la qual cosa pot conduir a una confusió, perquè, per exemple, no podria ser que tots féssim la mateixa feina. D'altra banda, el terme igualtat es pot relacionar amb la idea d'equitat; aquesta

és una igualtat volguda, desitjada. Amb les seves paraules poden projectar el pensament cap al món que voldrien: “*M’agradaria que algun dia (...)*”.

Tenen una consciència clara de les desigualtats creades per les injustícies. L’únic terme que alguns defineixen de manera clara és desenvolupament. Desenvolupament és que a mi no em falta de res. Ara bé, un desenvolupament desequilibrat genera desigualtats i injustícia. El repte és no discriminar, no actuar de manera racista, no explotar els treballadors.

Les actituds racistes condueixen a la guerra. Encara que en ocasions hi ha una actitud crítica cap als immigrants perquè han abandonat la família, els nens i les nenes d’aquestes edats expressen de manera clara que la immigració és un fenomen que s’explica per la necessitat de trobar feina i que té unes conseqüències, entre les quals es destaquen l’aportació de diversitat, en especial, de llengües diferents. Es tracta de respectar els immigrants.

Considerem oportú destacar que el terme solidaritat el defineixen de manera clara: “la solidaritat és...” Per a ells la solidaritat és una disposició d’ajut cap a aquells que el necessiten. En aquests moments apareixen verbs com *ajudar* i *compartir* que remetent a l’altre, que és com un germà i que reclama d’alguna manera la nostra generositat.

Els nois i les noies de 10 a 11 anys distingeixen entre països desenvolupats i subdesenvolupats. Indiquen de manera clara les causes de la desigualtat. El tema de les armes, per exemple. Les armes frenen el desenvolupament i són una mostra com els països rics s’aprofiten dels pobres. El món ideal que apunten és un món sense guerra, en pau, harmonia i sense racisme ni xenofòbia. Poden considerar que l’home és essencialment bo;

succeeix, però, que per raons diverses actua de manera incorrecta i provoca injustícies.

“Jo crec que l’home en el fons del seu cor no és gens dolent, i si volgués i s’adonés aviat de tot el que fa, podríem fer una altre món (...).”

Es tracta de prendre consciència, d’actuar amb una voluntat orientada cap al bé comú. Un dels esculls que es troben són les actituds racistes, les quals representen un problema d’ordre social. S’exposa de manera clara que s’ha d’introduir un canvi de perspectiva, perquè els immigrants no vénen per gust, sinó per necessitat. Vénen amb els seus costums i nosaltres els hem de respectar; ells, però, han d’aprendre els nostres. En aquest sentit, la visió que es manifesta és una societat que suma maneres de fer amb respecte i consciència que la diversitat enriqueix.

A més, destaquen raons d’ordre general que són les que expliquen els grans moviments migratoris i el desenvolupament a nivell mundial. Així, hi ha immigració perquè el mercat mundial funciona d’una manera determinada, perquè els intercanvis comercials i les relacions econòmiques no són justes.

“ (...) a més a més els països rics se n’aprofiten dels països pobres fixant ells els preus de compra”

Per fer front a tot plegat, remeten a reconeixement de drets i a una actitud solidària que tingui en compte les persones i el medi natural. No es poden maltractar les persones, de la mateixa manera que no es pot maltractar l’entorn que ens acull i ens permet viure.

Els nois i les noies de 12 a 15 anys remeten sovint als drets col·lectius recollits en documents com la Declaració dels Drets Humans quan tracten conceptes relacionats amb la interculturalitat. Identifiquen igualtat amb equitat,

és a dir amb la necessitat que tothom sigui considerat igual i tingui accés a unes condicions de vida dignes. El cas és que en aquesta edats destaquen que vivim en un món en el qual la desigualtat és evident. Fan referència al racisme, a la violència de gènere i a la injustícia en general per mostrar que exposen problemes concrets, reals. Denuncien aquesta situació entre altres raons perquè tots els éssers humans mereixen un respecte. Si els sentiments ens fan iguals, perquè tots riem o plorem, sembla evident que s'ha de treballar per la igualtat.

Per trobar sortides a aquest món injust, es pot apel·lar a la solidaritat, una actitud que, encara que escassa, pot conduir de manera directa al món que expressen que volen, un món sense injustícies. La solidaritat comença a prop de casa.

“Si vols pau en el món siguis solidari i respectuós i escolta les persones que t’envolten i opina”

l arriba fins lluny; de fet, una actitud solidària és l'única que pot resoldre el desgavell mundial. Molts nois i noies d'aquestes edats troben necessari que els països rics ajudin els països pobres. Es tracta d'un acte de justícia. Hi ha qui clama contra aquesta situació i exigeix un nou ordre mundial.

“I ara l'únic que puc dir és que ja n'hi ha prou. Ningú no pot prendre-li la vida a una altra persona, i menys per motius econòmics. Aquest fet no ens ha de deixar indiferents(...)”

Al costat d'aquestes declaracions en trobem d'altres que apunten a una idea de reparació que, de manera simplificada, podem resumir afirmant que els rics han de ser generosos amb els pobres.

“El millor seria que els països rics enviessin menjar, medicines, eines i professionals disposats a ensenyar-los els seus oficis perquè

allà mateix, al seu país, es poguessin guanyar la vida. Potser nosaltres podríem passar sense alguna de les coses que ens semblen necessàries i contribuir en el seu desenvolupament.”

Perquè actualment el món es pot dividir en dues parts; països desenvolupats i països subdesenvolupats. La idea de país ric va associada a desenvolupament. Però aquest desenvolupament dels països rics ha de ser respectuós amb la biodiversitat, amb la natura. De fet, es podrien establir tres eixos per a un futur millor: desenvolupament desitjable, diversitat cultural i respecte a aquesta diversitat, que és la primera condició per aconseguir la pau.

Entenen que la diversitat cultural crea un equilibri fràgil, perquè sovint provoca una actitud racista. Es tracta d'una actitud que lliga amb l'inconscient i amb una manca de reflexió sobre la complexitat. El racisme és un gran tema, i un gran problema. El racisme provoca atacs i infecta les relacions entre les persones.

És necessari entendre que els fenòmens migratoris comporten la circulació d'idees i una diversitat que per a molts nois i noies d'aquestes edats és un dels valors de la nostra societat. Allò que cal aconseguir amb els immigrants és que no pateixin cap tipus d'explotació i que el fet de preservar els seus costums, no els faci rebutjar els de la societat d'acollida. Es tracta de preservar i d'adaptar-se.

Els nois i les noies de 16 a 18 anys expressen amb contundència la imatge d'un món injust. Ho poden fer de maneres diferents. Poden explicar una història que parteix d'una situació inicial idíl·lica i que a poc a poc s'enterboleix.

“Al principi, a la prehistòria, tot era igual, tothom vivia molt bé amb les seves tribus. A mida que anava passant el temps, el món s'estava dividint en sectors, els que es desenvolupen més ràpid, i els subdesenvolupats. Els desenvolupats anaven a conquerir les terres

dels subdesenvolupats, que eren indefensos i a partir d'aquí, van començar les diferències.(...)"

I poden exposar unes causes de tipus econòmic.

"Actualment el món en què vivim ens demostra que hi ha una divisió econòmica molt important que separa països desenvolupats i subdesenvolupats. Mentre que els països desenvolupats regits pel capitalisme posseïm un excedent de mercat en tots els àmbits, els països subdesenvolupats viuen una situació molt precària. Aquesta situació és principalment causada per la colonització dels països del nord envers els el sud.(...)"

Sigui com sigui, expressen un desequilibri mundial que és responsabilitat dels països que considerem desenvolupats. El remei és la igualtat, la igualtat d'oportunitats, la igualtat econòmica, la igualtat davant la llei i davant el dret a la pau. Ara bé, en algun cas es distingeix de manera clara entre aquest horitzó utòpic i la realitat, que acostuma a ser punyent.

"Hem de ser realistes i adonar-nos que un món ideal no és més que una utopia.(...)"

La utopia indica el camí. Es presenta com una fita desitjable, que potser no es podrà assolir, però que orienta i dóna sentit a les nostres actuacions.

"Està clar que amb valors com la tolerància o la solidaritat no canviarem el món, però almenys tindrem la seguretat que la nostra existència ha tingut alguna raó de ser."

En aquest món que es dibuixa a l'horitzó, el fenomen immigratori no tindria sentit, per la senzilla raó que ningú no hauria de deixar el seu país d'origen. Ara bé, com que les coses no són així és necessari entendre la situació de l'altre, situar-se en el seu problema i acceptar que ens trobem davant d'una situació complexa que requereix unes actituds concretes per part dels països receptors

i per part dels mateixos immigrants. En molt poques ocasions els nois i noies d'aquestes edats remetent a les lleis, i quan ho fan es pot apreciar que tenen un coneixement molt difús i superficial dels drets i dels deures que regeixen el cas concret de la immigració.

Allò que rebutgen de manera unànime són les actituds racistes, unes actituds que, a parer seu, són totalment injustificades i que responen a la incapacitat d'acceptar la diversitat. Racisme és menyspreu, rebuig, injustícia... El repte és entendre el sofriment de l'altre. El repte és sortir, a nivell personal, d'una actitud egoista i, a nivell social, d'un seguit d'injustícies que tenen relació amb els drets i deures que tothom hauria de tenir.

4.2. Pensaments, reflexions i vivències

Considerem en aquest apartat les raons que aporten els nois i les noies quan tracten sobre el contacte de cultures i, d'una manera especial, quan fan referència als fenòmens migratoris que caracteritzen el món d'avui.

Els nens i les nenes que tenen entre 3 i 5 anys tendeixen a descriure la situació més propera, que pot ser la que viuen en el dia a dia a l'aula,

*A la nostra escola **hi ha** nens i nenes de moltes parts del món.*

o la que la mestra els presenta a través dels contes o relats que tracten sobre altres cultures.

***Nosaltres** no els entenem, els esquimals, perquè fan servir un idioma diferent del nostre. Segur que ells tampoc no ens entenen.*

Aquesta descripció pot focalitzar moments de conflicte. Destaquem que localitzen de manera clara la raó que provoca aquest conflicte. Per exemple, se

n'adonen que el fet de parlar llengües diferents pot crear una angoixa important.

*El Weijia, quan va venir al cole de la Xina, plorava molt **perquè**
no ens entenia el que dèiem.*

La diversitat de llengües sorprèn. De la mateixa manera que, com acabem d'indicar, pot generar angoixa, també pot ser motiu de moments de contrast que es resolen amb una rialla.

*Quan la mama de l'Abdelhadi li diu adéu ens riem molt **perquè**
no entenem el seu idioma.*

Hi ha una acceptació clara de la diferència com un fet natural.

*Som alts, som baixets, som grans, som forçuts, som fluixets.
Som diferents **però** no passa res perquè som amics.*

I en ocasions apareix un desig explícit d'aprendre dels altres. Podríem afirmar que es tracta d'una sana curiositat per saber com viuen aquells que tenen cultures més distants i sobre les quals els nens i les nenes han sentit parlar.

*Ens agradaria que **hi haguessin** més indis i així ens
ensenyessin com fan les coses al seu poble.*

En aquestes edats allò que predomina és la constatació que hi ha persones que es diferencien pel color de la pell, o per la llengua que parlen, o pels costums que tenen. Això és el que crida l'atenció i és el primer que detecten i destaquen. Cal dir que en cap moment apareix un sentiment de rebuig. Tot al contrari, les manifestacions dels nens i de les nenes d'aquesta edat apunten cap a una gran curiositat i interès per saber què fan, com vesteixen i com viuen aquells que formen part d'altres cultures.

Entre el 6 i els 7 anys destaquen encara les manifestacions que posen en relleu les diferències pel que fa a l'aparença o a les manifestacions que podem considerar més externes.

La mama de la Yamam i de la Kaoutar porten un mocador al cap i la meva mama no.

Hi ha tribus d'Àfrica que se saluden escopint als peus de l'altre.

Hi ha tribus tibetanes que se saluden traient-se la llengua

Amb tot, es comencen a apuntar quines són les raons més profundes que molt sovint provoquen els desplaçaments de la població. Hi ha consciència de desequilibri, ja que comencen a percebre que moltes persones tenen serioses dificultats per cobrir cada dia necessitats bàsiques, com pot ser el menjar.

*Els nens de l'Índia passen gana i **nosaltres** de vegades llencem l'esmorzar a la paperera.*

Davant d'aquesta situació, preval una actitud clara d'acollida. Talment com si el problema es pogués resoldre amb un raonament tan senzill com és: si en altres llocs no poden viure bé, que vinguin aquí, perquè nosaltres sí que vivim bé i estem en condicions de resoldre els seus problemes.

*El món és molt bonic, **però** jo voldria què encara ho fos més i tenir més coses per passar-lo més bé i els senyors i senyores d'altres països que siguin pobres que vinguin a Santa Coloma de Gramenet i què s'ho passin molt bé, aquí tenim moltes coses.*

En cap moment fan referència al drama personal que comporta la migració. Aquesta qüestió sí que la plantegen nens i nenes que han viscut l'experiència de traslladar-se d'un país a un altre, d'una cultura a una altra. En aquest cas, sovint fan referència a les ganes de tornar al país d'origen per recuperar l'ambient de la família.

Jo també vivia en un altre país que es diu Equador. El meu país és molt bonic i m'agradaria estar allà amb la meva família: els meus avis i àvies.

Trobem també manifestacions clares de processos identitaris.

Els meus pares son del Marroc, però jo sóc català. Quan vaig al Marroc veig coses diferents a les d'aquí, les mesquites son molt maques i un senyor diu les coses que han de resar.

Pel que fa als autòctons, destaca la presència d'un "jo" o d'un "nosaltres" que té consciència de viure envoltat de tot allò que fa la vida còmoda. Això contrasta amb la manera com viuen en altres indrets.

Jo, un dia vaig veure a la tele uns nens petits que treballaven tot el dia al camp i no jugaven mai, jo treballo a l'escola i jugo

La resposta davant la presència de l'altre és d'acceptació. Es tracta de conèixer i de compartir la quotidianitat. Les actituds i les intencions es comencen a manifestar en fragments textuais més llargs i més complexos. Per exemple, el fragment que citem a continuació s'inicia amb l'expressió d'una voluntat, tot seguit s'exposen aspectes concrets a contrastar i, finalment, es recorre al llenguatge directe per plantejar la pregunta més important.

Ens agradaria conèixer nens d'altres països per saber com parlen, com escriuen, com són, si viuen en cases com nosaltres, si juguen a futbol, si tenen diners o són pobres, si tenen animals a casa, si tenen amics i com són i dir-los : Podem ser amics?

El joc apareix en diverses ocasions com una activitat que afavoreix la confluència d'interessos. Jugar plegats és la manera de fer-se amics.

Hola, sóc el Javier, a la meva classe han vingut dues nenes de la Xina, un nen del Marroc i un nen i una nena de l'Equador. A l'hora del pati hem de jugar amb ells perquè si no tindrien amics. També

*m'ho passo molt bé **perquè** així aprenc paraules i coses noves.*

Estic molt orgullós que hagin vingut a la meva escola.

En darrera instància allò que situa en la mateixa perspectiva és el fet de compartir un projecte en comú.

*A la classe **hi ha** 11 companys que son d'altres països, però jo quan jugo o treballo no me'n recordo que no son d'aquí.*

Els nens i les nenes entre 8 i 10 anys tracten el tema de la migració tot apuntant les causes que la provoquen. Remeten sovint a problemes concrets, relacionats amb la manca de recursos; així, fan notar que hi ha persones que no poden menjar o que no tenen accés als medicaments que necessiten.

*Els països pobres no tenen gaires metges i quan en un poblat **hi ha** algú malalt, els han d' anar a buscar i tarden molt i quan tenen malalties greus no es poden curar perquè no tenen medicaments.*

*Es moren molt ràpid i això no **hauria** de passar, **hi hauria** d'haver metges per tot el món i medicaments també.*

La diferència és que “nosaltres” tenim les necessitats bàsiques cobertes, mentre que en el seu cas, és a dir en el cas de les persones que arriben al nostre país, no es pot afirmar el mateix. Aquest desequilibri ho justifica tot. Justifica que hi hagi persones que emigrin i busquin refer la vida en altres indrets, justifica que calgui fer alguna cosa per evitar els conflictes bèl·lics i justifica que no hi hagi una altra alternativa digna que l'acollida.

Notem, però, que en alguna ocasió, aquesta acollida es planteja sota condicions.

*A mi em dóna igual els que vénen a Espanya, doncs que vinguin, perquè si no tenen menjar ni casa que vinguin. **Però** si tenen*

menjar i casa que no vinguin, perquè després venen droga o el que sigui per guanyar diners.

Constatem també en aquestes edats una capacitat important de situar-se en el lloc de l'altre, en el drama personal del que pateix. La qüestió clau és la següent.

*Com puc col·laborar **jo** perquè les coses vagin bé?*

Aquesta col·laboració es planteja en una doble dimensió. D'una banda, la necessitat de gestionar d'una altra manera els conflictes del món. Això vol dir acabar amb actituds hipòcrites i resoldre d'una vegada per totes els conflictes que condueixen a la misèria.

*Tothom demana la pau, **però** ningú fa res per aquest món. Seria molt fàcil viure amb pau si no hi hagués guerra, que cada persona pogués viure sense tenir por, perquè la pau és vida. La pau en el món es el desig que tenim la majoria de la gent, **però** hi ha alguns que ho espatllen.*

D'altra banda, es tracta d'actuar a nivell personal amb la voluntat que el "jo" que pateix, perquè té una difícil experiència de vida, es pugui acostar i integrar al "nosaltres", que som els que disposem d'unes condicions de vida més planeres.

*No ha oblidat la família ni els amics que va deixar, els escriu i parla per telèfon. Aquí, però, ha trobat persones que l'han acollit: amics, mestres, veïns,...que fem tot el possible per a què sigui una més de **nosaltres***

La presa de consciència de les desigualtats, i de la injustícia, comporta la necessitat de repartir. No s'apel·la a drets universals. Més aviat en aquestes edats actuen amb una voluntat clara d'equilibrar una balança que ja saben que

no està ben equilibrada. El problema només es podrà resoldre si s'acaben les guerres i si cada un de nosaltres mostra una actitud favorable a l'entesa i a l'acceptació de l'altre.

En relació a **la franja compresa entre els 10 i 11 anys** el primer que cal destacar és que totes les proposicions, tret d'una, se centren en el fenomen migratori com un dret o, més ben dit, com una necessitat, i apunten alguns dels avantatges concrets que comporta.

L'única intervenció escrita que incideix en els inconvenients remet a les perspectives laborals.

*(...) quan serem més grans no trobarem feina **perquè** als amos de les fàbriques els interessin més els immigrants, pel sou.*

En aquestes edats destaca ja un bon nombre de nois i noies que fan referència al que podríem considerar principis de valor universal, com ara: el dret a la vivenda, a la igualtat, el dret a una vida millor, etc. Són drets que queden fora de dubte i que actuen com un principi d'autoritat.

*Hem de fer el que puguem **perquè** la vida sigui millor per a tots.*

Sens dubte, hi ha una gran tendència a defensar i promoure una actitud favorable cap als immigrants que es recolza en la necessitat de comprendre que la gent no se'n va del seu país perquè vol, sinó a causa d'unes condicions de vida que són molt precàries. Ningú no qüestiona que "nosaltres" ens trobem en la part del món en la qual les condicions de vida són bones. Per tant, és comprensible que hi hagi persones vulguin venir on som, que hi hagi persones que fugin de la misèria per poder menjar.

*Molta gent pensa que els immigrants són delinqüents, però jo no crec això, ells abandonen el seu país natal **perquè** allà no poden viure ja que de vegades necessiten remenar entre les*

escombraries per poder menjar.

Aquest trasllat d'un lloc a un altre va associat a una pèrdua que queda de manifest en diferents ocasions.

*Jo crec que els qui sofreixen més són els infants, **perquè** perden els seus amics, els seus llocs de joc preferits i un munt de coses més.*

Més enllà de les aparences, no es pot oblidar que hi ha un principi d'igualtat que caracteritza els ésser humans.

*Els dos països són ben diferents, amb cultures diferents, **però** en el fons veiem que les persones tots som iguals!*

Hi ha gent que oblida o no vol prendre consciència d'aquest principi tan obvi, llavors cau en actituds xenòfobes. Les actituds racistes cal denunciar-les, perquè no tenen sentit i generen injustícia social. Lluny d'aquestes actituds racistes, allò que cal promoure és l'acceptació de l'altre i maneres de fer que afavoreixen la seva adaptació a la nostra xarxa social. Aquesta adaptació comporta sempre un procés que és lent.

***Però** també hem de pensar que hi ha molts immigrants que des que han arribat estan molt més bé que abans, i s'han adaptat fàcilment al nostre país i que entenen perfectament el nostre idioma*

Al llarg d'aquest procés tothom ha d'apostar per una millora de la situació actual, ningú no pot ser passiu.

*Tots hauríem d'ajudar-los a integrar-se a la nostra gent i a la nostra cultura, **però** ells també han de voler-ho. Penso que està bé que vulguin conservar les seves costums **però** també han d'acceptar les nostres. Entre tots hem d'aconseguir que l'immigració no sigui un problema.*

El “jo crec” en ocasions és un “jo penso” o un “jo opino”. Sigui com sigui, aquest “jo” demana l’acceptació de l’altre, tot indicant que sempre es pot aprendre d’altres cultures. D’aquesta manera el “jo”, parteix el món entre “nosaltres”, els que som normals, vivim bé i no tenim cap necessitat de reivindicar la condició de persona, i “ells”, els que són de fora i als qual la nostra mirada converteix en diferents. Es tracta de considerar-los com “nosaltres”, normals.

*Els immigrants són persones normals, com **nosaltres**, només els passa que vénen d’altres països per qüestions relacionades amb la seva vida com ara: perquè busquen feina, perquè al seu país hi ha guerra, perquè no tenen prou diners, etc.*

Convé destacar que en aquesta franja d’edats hi ha alumnes que fan explícita la necessitat de posar-se en el lloc de l’altre per poder comprendre el drama de la seva experiència personal.

*Jo te’n sabria dir moltes de raons milers, milions, però crec que la raó més important de totes només te la podrà dir una persona que ho hagi viscut **perquè** ella ho sap de primera persona i t’ho pot explicar tot el que es viu, el que es passa, el que es pateix, el que s’enyora etc.*

Aquesta experiència personal de l’altre, en alguna ocasió es connecta amb experiències viscudes de més a prop, a nivell familiar.

*Pel fet de que persones d’altres cultures emigrin a la nostra ciutat, no tindriem que tractar-les malament, **perquè** ells no han emigrat a la nostra ciutat per que han volgut, han emigrat **perquè** els feia falta, com abans han fet els nostres pares i avis.*

Hi ha un altre motiu que destaca quan aporten raons tendeixen a valorar de manera positiva el fenomen migratori. Ens referim a un argument de benefici,

en concret a la riquesa que comporta l'aprenentatge que nosaltres podem realitzar d'altres cultures, d'altres llengües.

*Però el més important que hem après es que conviure amb gent d'altres cultures és enriquidor **perquè** tots tenim coses per ensenyar i per aprendre. El mestissatge dona lloc a noves idees, noves races, nous arts, noves músiques ... i noves persones (i això és sempre positiu)*

Són pocs els fragments que introdueixen matisos específics. Només en una ocasió algú apunta una reflexió que podria posar en qüestió l'ús que de manera col·loquial es fa del terme immigració. La qüestió és: a qui s'aplica aquest terme? Al costat d'aquesta consideració, en trobem una altra que va més enllà del fenomen concret per endinsar-se en les causes que el poden provocar.

*Ningú ha sentit dir mai que en Ronaldinho fos immigrant, però ho és. Ell és igual que qualsevol africà o sud-americà al qual ningú vol donar feina. I només **perquè** sap jugar a futbol ja és diferent de tots els altres.*

***Perquè** només un 25% pot viure amb condicions i la resta, un 75% viu en la pobresa ? **Perquè** els països rics els hi han robat tot el que tenien.*

Si ens fixem ara en allò que els nois i les noies destaquen en relació amb les característiques del paisatge social i cultural en el qual ens movem el primer que es pot constatar, en aquesta franja d'edat, és una tendència a la descripció d'una realitat que cada cop es mostra més diversa. Ara i aquí conflueixen llengües, cultures, músiques, etc. El terme "macedònia" sintetitza molt bé la percepció que tenen de l'entorn.

*Només a Andalusia **hi ha** hagut aquesta especial macedònia de cultures que ha donat lloc a aquesta expressió musical tan rica i tan especial i tant apreciada arreu del món*

Ara bé, darrere d'aquesta diversitat sempre hi ha latent el problema de la desigualtat, una desigualtat que creua molts dels textos per posar en evidència un gran desequilibri.

*El món on visc és molt desigual, **hi ha** gent que es permet moltes coses, però **hi ha** gent que no es pot permetre ni menjar ni beure.*

Diferència i injustícia social acostumen a anar de bracet. Això és el que manifesten. I quan ho exposen se centren en l'ara i aquí, tal com indica l'ús de la forma impersonal **hi ha**. Destaquem els pocs desplaçaments que es produeixen en el temps, tant pel que fa al passat com al futur. No acostumen a buscar en el passat les causes que condueixen a la situació actual. En canvi, sí que indiquen quines són les condicions que afavoririen la convivència en un futur desitjable.

*Si tots veiéssim als nostres veïns com a part de nosaltres mateixos, **hi hauria** més respecte per a tothom i no voldríem per l'altre res dolent que no volguéssim per a nosaltres mateixos...*

En relació amb **la franja compresa entre 12 i 15 anys** destaca la capacitat de situar-se en el lloc de l'altre i de discernir amb més claredat quines són les circumstàncies específiques en les quals es planteja el tema de les migracions i, en conseqüència, de la interculturalitat.

*Nosaltres provoquem aquesta emigració desmesurada. Llavors, de què ens queixem? Si ells vénen aquí és **perquè** no els queda cap remei. Tot i que el nostre país és molt pròsper, en tot generalment, no crec que ho facin per gust, més aviat diríem que és l'última*

alternativa que els queda: marxar lluny per guanyar-se la vida.

*Doncs així quin és el motiu d'aquest rebuig? La majoria de nosaltres pensa que, aquestes persones són com unes invasores que vénen a prendre'ns el que és nostre però, no és el que fem nosaltres? Altra gent, en canvi, diu que és **perquè** són diferents a nosaltres, sobretot en el tema relacionat amb la cultura. També n'hi ha que opina que la causa n'és l'idioma, tot i que jo ho trobo una bestiesa com una casa!! Això només és una excusa barata **perquè**, per exemple, els anglesos, el francesos, els alemanys, etc., també parlen una altra llengua i no els tractem pas malament, oi que no? La meva opinió, i crec que és la més certa, és que els discriminem **perquè** són pobres, i ja està!! Alguns hi estan en contra però no poden fer-hi gaire res, ja que n'hauríem de ser molts.*

Destaquem la capacitat de sintetitzar els diferents arguments que poden conduir a una situació de rebuig d'aquells que són i es manifesten d'una manera diferent i la contundència amb què s'expressa el convenciment personal. És obvi que hi ha una gran capacitat de sortir del cas particular per afrontar la situació des d'una perspectiva més política i sociològica. D'aquesta manera, el problema concret se situa en un context determinat que té en compte el paper actiu de tots els implicats. No es tracta simplement d'apel·lar als drets genèrics de qualsevol persona, hagi nascut on hagi nascut, ni d'entendre que els membres de la cultura receptora són elements passius en un conflicte que originen els que, malgrat ells, s'erigeixen com a protagonistes de les migracions. La realitat s'analitza atenent la seva complexitat. El protagonisme és de tothom i, en conseqüència, ningú no es pot considerar

innocent. D'una manera especial, els nois i les noies d'aquesta edat focalitzen els casos en els quals destaca una injustícia social.

*Hi ha empreses que despatxen a treballadors locals i contracten a immigrants per estalviar-se la seguretat social i un sou bastant alt. D'altres tanquen per traslladar-se a països poc desenvolupats: com el que ha passat a la fàbrica Samsung, que estava situada al Prat del Llobregat i que es traslladarà a Txèquia. Per culpa del tancament d'aquesta fàbrica, altres empreses grans s'han vist perjudicades i també han hagut de tancar i traslladar-se. Això passa **perquè** el preu de la mà d'obra, els materials... són més baixos.*

Sovint tenim la idea que som superiors i això no és cert. Cal relativitzar els punts de vista i ser crítics amb nosaltres mateixos. Convé mirar-se al mirall i analitzar la pròpia imatge.

*Encara que de vegades ens hi posem l'interrogant al darrere, tots sabem que aquest és el nostre món, i que **nosaltres** hi hem posat el nostre gra de sorra per cooperar amb què tot sigui tal i com és.*

En aquesta franja d'edat trobem diversos fragments que ens revelen una capacitat d'anar més enllà del cas puntual. Així, es pot acceptar que es produeixen situacions que són clarament conflictives, en la mesura que perjudiquen la convivència, però aquesta concessió no condueix a un rebuig, sinó a la constatació d'una situació injusta.

*És veritat que molts vénen i roben, però què faries tu en el seu lloc? Al teu país es moren de gana, la teva família està allà, els hi has d'enviar als teus fills **perquè** mengin, no tens papers, no et deixen treballar i si ho fas t'exploten. Què fas? Eh, què fas?*

Es tracta de comprendre l'experiència humana de l'altre i de no veure'l com un estrany, com un opositor, sinó com algú amb qui pot haver-hi un bon nivell d'entesa.

Perquè jo puc entendre'm més amb una noia de Bagdad que amb algunes noies de la meva classe.

Es fa palesa una certa indignació que pot convidar a una sortida per la via del somni.

A vegades somio en un lloc on jo importi a l'altra gent i l'altra gent m'importi a mi, el busco però tampoc el trobo, finalment m'imagino que serà un món imaginari i cada nit hi vaig i allà sóc una persona feliç, no vull marxar mai d'aquest món, però sona el despertador i sense voler-ho marxo del món imaginari i torno al món real, en el qual només sóc una persona més, desitjo amb totes les meves forces que arribi l'hora d'anar a dormir. Quan arriba torno a ser feliç, però sempre s'acaba i així successivament, van passant els dies i la meva vida real no canvia i jo friso perquè arribi la nit.

Una altra possible sortida de la indignació que hem apuntat pot ser una crida a la introspecció.

Tries el teu camí, però abans de triar, pensa i pregunta't: Vols un món amb injustícies, guerra i fam? Jo crec que no, oi?

La capacitat de matisar la relació amb l'alteritat pot arribar a posar en qüestió la mateixa idea d'integració. En ocasions, es posa en evidència que la relació amb l'altre va més enllà de la simple acceptació d'uns altres costums o de la necessitat d'oferir a l'altre la possibilitat d'adaptar-se a la nostra cultura. La trobada amb l'altre, la seva presència, afecta la meva estabilitat, no només la seva. Qui acull també queda sotraguejat per l'acte d'acollir.

*Aquest aspecte també cal valorar-lo, **perquè** quan una persona emigra a un altre país, on els costums són diferents; el que caldria fer, és adaptar-se a aquelles condicions i no que les condicions s'adaptessin a ell.*

El pas d'un país a un altre, d'una cultura a una altra, comporta el contacte amb la diversitat de llengües. Sembla que la idea predominant és la que identifica una llengua amb una cultura, de manera que queden dues qüestions a resoldre que són el paper de les llengües dominants i el lloc de les llengües minoritzades.

*Pel que fa al tema d'idiomes, cada cultura té la seva pròpia llengua, existeixen molts idiomes en el món; hi ha un, l'anglès, que és el més parlat tret del xinès, que ens serveix de punt d'unió entre tots els països d'arreu del món. Això per un costat és una cosa positiva ja que així tota la gent de tots els països es pot comunicar parlant aquest idioma, **però** per l'altre és negatiu perquè les llengües petites poden desaparèixer, com per exemple el català.*

Veure les situacions, amb els seus *pro* i els seus *contra* ajuda a matisar el discurs. D'alguna manera podem afirmar que la realitat es presenta en tota la seva complexitat. El connector "però" permet que el discurs es giri sobre ell mateix, tot introduint una contrarietat. L'anar i venir d'idees no descansa, perquè sempre hi ha una esgerda que ens obliga a no fer massa concessions. En el fragment que segueix es parteix d'una constatació : la poca acceptació de la diversitat cultural. A partir d'aquí, podem entendre que hi ha una pensament que podem qualificar de feble o superficial, que s'acontenta amb explicacions de primera volada. Segurament no són les correctes, però cal entendre-les. Ara

bé, no es pot anar a l'altre extrem, és a dir a amagar el problema real o a decantar de manera exagerada la balança de la justícia social.

*La poca acceptació de la diversitat cultural ens porta a la xenofòbia i al racisme. Són “els moros” el nostre problema, simplement perquè alguns d'ells ens atraquen pel carrer? Aquest fet lògicament no el comparteixo, **però** l'entenc. En els temps actuals el ser racista està mal vist per la majoria de les persones, i això, ha ajudat molt a disminuir aquests pensaments xenòfobs. D'altra banda, tampoc s'ha de caure a l'altre extrem, ja que sembla que al tractar millor a un negre que a un blanc, sigui un acte de bona conducta, **però** és senzillament un acte de favoritisme, perquè tothom ha de ser respectat per igual.*

Hi ha una qüestió de drets, que va més enllà de la diversitat.

*Que una persona tingui diferent cultura que un altre es totalment normal, **però** que una persona no tingui els mateixos drets que un altre és totalment anormal i injust.*

Alguns nois i noies situen aquest reconeixement de drets en l'àmbit de la política.

*El respecte, **però** també el debat, han de ser les eines de la política cultural del futur..*

Només una cultura social i política decidida podria fer front als estereotips que circulen sobre els efectes de la immigració. Perquè si bé és veritat que amb els anys s'ha produït un augment de la capacitat de comprensió del fenomen immigratori, també ho és que aquesta comprensió no s'ha vist acompanyada d'un pensament que permeti mesurar de manera ponderada els problemes que suscita. Les idees falses es continuen propagant.

En la última dècada aquest “afecte” ha augmentat ja sigui perquè té

més fama o simplement perquè la situació d'aquests països ha empitjorat però això sí, cada vegada som més les idees falses sobre la immigració a Espanya com: Espanya està amenaçada per una invasió migratòria, que l'immigració entra amb competència amb la mà d'obra nacional i exerceix de pressió a la baixa sobre els salaris o que els immigrants es beneficien d'una manera indeguda de les lleis favorables o finalment que la immigració "amenaça" amb alterar la identitat d'Espanya i moltes idees falses més.

Tot plegat porta a un desànim. La metàfora segons la qual un concepte com tolerància es pot assimilar a un joc de fira és molt suggeridora.

El concepte de tolerància el comparo amb aquells jocs de fira, on per més que intentes fer punteria, costa molt aconseguir el premi. La tolerància és un objectiu molt perseguit per a progressar com a humanitat però, lamentablement, encara hi ha molta gent a la que li costa respectar els pensaments o la manera de viure dels altres.

En diverses ocasions les reflexions se sostenen en conceptes que amb tota probabilitat han estat apresos en el marc acadèmic i que ara s'usen com argument per defensar uns drets que no han d'excloure ningú

*Però porta molt de temps veure com és realment una persona, ja que en el fons tots som actors, precisament **perquè** tots som persones i, per tant, com diu la mateixa paraula («persona» ve del llatí i significa màscara d'actor o personatge), tots les homes i totes les dones portem una careta (la d'alguns més gruixuda que la dels altres) que ens amaga i ens protegeix. No hi ha ningú que vagi sempre amb la cara al descobert **perquè** sentim que exposar-nos directament al món exterior és perillós.*

Quan descriuen l'entorn, en aquestes edats tendeixen a una certa amplitud pel que fa a allò que és objecte de comentari ; van més enllà del ara i aquí per entrar en una valoració que s'estableix entre hàbits culturals d'àmbits geogràfics i històrics distants entre ells. En el fragment que segueix es posen en relació el Marroc, Estats Units, Espanya i algunes zones rurals, amb la qual cosa de manera implícita es fa referència a la tensió entre global i local característica del món en què vivim.

*Podem trobar hàbits de vestir semblants, per exemple: una noia de Nova York s'assemblarà més a una espanyola (en el que es refereix a la forma de vestir) que a una noia marroquina, ja que tant la de Nova York, com la d'Espanya, podran anar a comprar-se la roba a la famosa botiga Burberry. En canvi **hi ha** que es mantenen diferents com per exemple la gent que viu en zones rurals de segons quins països*

Aquesta tensió entre proximitat i llunyania també la detectem en algunes redaccions que proposen un contrast entre situacions històriques concretes.

*Un cas evident el constitueixen els conflictes que **hi hagueren** entre jueus i grecs a l'edat antiga. Aquestes dues cultures semblaven no tenir cap tipus de lligam. En primer lloc, els jueus tenen una religió monoteista, mentre que els grecs la tenien politeista.*

Els altres, els que pateixen, els que tenen unes condicions de vida pitjors sempre són els altres, els que viuen en països pobres i que no tenen altre remei que emigrar. Davant d'aquesta situació caldria practicar la tolerància, caldria actuar de manera respectuosa, però la realitat no és aquesta. Una cosa és el que hi ha,

*Respecte al racisme n'**hi ha** bastant, aquí a Espanya **hi ha** molts*

*immigrants als quals no **se'ls** respecta, no **se'ls** hi donen oportunitats laborals. Per la nostra opinió creiem que **hi ha d'haver: IGUALTAT!!!***

I una altra és el que hi hauria d'haver, el desig.

*A mi m'agradaria que tothom pogués viure en un món sense fronteres, on a tothom se'ls donés el mateix, que no **hi haguessin** mai baralles, ni problemes racials, que tothom fos lliure, que tothom pogués menjar quan volgués, banyar-se (més quan ho necessiti, que no pas quan ell ho desitgi), en definitiva, que tothom fos feliç.*

Tot plegat provoca en algunes ocasions un replegament interior, una sensació de despit, d'irritació íntima.

Penses, plores, et desanimes i alhora vius. Vigiles, perds, estàs sol...

*Solucions? no n'**hi ha**? La 'única solució, l'única manera d'estimar el món on visc i el món on m'agradaria viure és la igualtat per a tothom.*

Pel que fa als comentaris elaborats pels **nois i noies que tenen entre 16 i 18** anys, a més de coincidir en moltes de les qüestions ja apuntades fins aquí, com pot ser la necessitat de seguir uns drets o uns valors que es consideren universals, fan aportacions que presenten unes característiques particulars. Per exemple, mostren capacitat per anar del singular, del més concret, al general. Així, una imatge puntual, emmarcada en un context de quotidianitat, pot servir per evocar un problema greu de marginació.

*Despertar-se és veure com el veí del replà, que és gran, no surt de casa **perquè** la societat li ha girat l'esquena.*

Amb tot, potser la característica principal que podem subratllar és la capacitat que mostren per adoptar altres perspectives, de practicar desdoblaments successius en relació amb el seu propi jo i en relació amb el parer dels altres.

Podem localitzar un jo que reflexiona amb ell mateix i se situa en funció de les seves accions i reaccions, al mateix temps que contrasta la seva situació particular amb d'altres i, a partir d'aquí, fa valoracions, com mostra el "sóc estúpida" del fragment que segueix.

*Jo he tingut molta sort **perquè** he nascut en un país on tinc de tot i no em falta de res. I encara de vegades em queixo **perquè** vull una cosa i no me la compren, però, quan em poso a pensar, penso que sóc estúpida d'indignar-me per una cosa així quan hi ha gent que s'ho esta passant molt més malament que jo.*

Aquest jo remet també a altres veus, de manera que en alguns fragments apareix el que podríem considerar un discurs citat.

*Com diu tothom: "cada país, la seva cultura". Jo ja i estic d'acord però posem-nos al seu lloc per un moment. Volem abandonar el nostre país natal **perquè** no s'hi pot viure, falten aliments, qualitat i un augment de sou per seguir endavant. Què fem? Deixem que la fam ens mati? Ens quedem sense fer res sabent que en un altre país podríem viure el doble o el triple de bé? Jo, sincerament, no em quedaria de braços plegats.*

És a partir de la veu dels altres, d'allò que alguns afirmen, que la veu concreta del noi o de la noia, se situa. El joc de perspectives és més clar. La consideració de les diferents mirades sobre la realitat promou una posició determinada, una decisió que és personal. També podem constatar que en diverses ocasions hi ha un interès a desmuntar el que es consideren mirades falsejades o perspectives que ho són només en aparença, ja que darrere amaguen un doble joc. Certament, en aquesta franja d'edats hi ha interès a destapar actituds que contenen una bona dosi d'hipocresia.

*Diguem-ho clar: no acceptem la seva manera de viure ni d'enfocar la vida. Però ells no poden canviar la seva cultura només **perquè** hagin canviat de país, no poden canviar el seu color de la pell, no poden aprendre la nostra llengua amb dos dies...*

Hi ha una declaració d'intencions, més o menys pública, i una realitat. L'ús del connector "però" indica que el discurs real va en una altra direcció.

*Veiem necessari el coneixement d'altres llengües a més de la pròpia, **però** mirem per damunt de l'espatlla aquell amb qui no compartim una idèntica procedència. Que en som, d'incongruents, els humans!*

La hipocresia va de bracet amb l'excés d'un "jo" que és incapaç d'aturar-se a reflexionar en les necessitats reals del món que ens envolta.

*Aquest és un món d'hipocresia, la gent és egoista, **jo, jo i jo**, això és el que fem la majoria, vivim dins d'una bombolla, sóc **jo**, sóc aquí, sóc **jo** i només **jo**.*

Tot plegat condueix cap a una insensibilitat davant la injustícia. Massa sovint l'egoisme ens guanya la partida; quan això succeeix no pot haver-hi respostes convincents a les preguntes importants.

*Per altra banda, ¿com ens podem quedar tan tranquils sabent que en un altre país una persona està treballant quasi el doble d'hores que **nosaltres** i cobra la meitat del que **nosaltres** rebem? ¿Com podem permetre que 14 milions de nens i nenes morin aquest any de fam? ¿Per què hem de ser racistes si només tenim de diferent el color de la pell i la cultura? Per què aquest any, com els altres, no hem fet feliç a un nen amb els regals de Nadal que li tocaven?*

És difícil creure que les coses poden millorar. La realitat és tossuda i massa plena de contradiccions com per apuntar-se a la idea innocent d'un futur inevitablement millor. En qualsevol cas, hem de creure que l'acció individual

sempre té els seus límits, per la qual cosa els canvis no es produiran si no existeix una voluntat col·lectiva.

*No m'agrada que el món sigui d'aquesta manera **però** és l'autèntica realitat. Desconec la manera de canviar-lo, de fer que aquesta gent més rica tingui una mica menys i que aquesta gent més pobre tingui una mica més. Crec que tothom seria una mica més feliç. Jo almenys pensant que tothom viu bé ho seria. **Però** això no depèn de mi, sinó de tots. I si no fem alguna cosa per aturar aquest gran desnivell de capital, cada vegada serà pitjor.*

El fet que pensem que mai no s'acabaran d'imposar els valors que serien necessaris per millorar la convivència no invalida que a nivell personal els adoptem. Cal donar sentit a la pròpia existència i no hi ha dubte que una bona manera de fer-ho és actuar de manera coherent amb les conviccions més profundes.

*Està clar que amb valors com la tolerància o la solidaritat no canviarem el món, **però** almenys tindrem la seguretat que la nostra existència ha tingut alguna raó de ser.*

També es pot interpretar el futur pensant que tot pot anar cap a pitjor. Per exemple, es pot pensar que hi ha una primera generació d'immigrants que s'adapten al país d'acollida sense exigir massa a canvi, perquè viuen en la precarietat i en el desconcert. Però aquesta generació donarà pas a una altra que ja haurà nascut aquí i provocarà més conflictes, perquè podrà competir de manera clara amb els autòctons.

*Potser la primera generació no prenen llocs de treball, **però** la segona generació ja estudiaran i aniran a menjar-se el món i aquests prendran molts llocs de treball, i pot suposar l'augment de*

la delinqüència.

Cal remarcar la importància que pot tenir el discurs citat, ja que mostra la capacitat per remetre a missatges propis de l'entorn quotidià, del que podríem anomenar el món de la vida.

En este mundo, como dice el grupo musical Els Pets: “N’hi ha que són turistes, altre només immigrants. Un món, dues classes de persones.

Quan descriuen la situació del món actual ho poden fer entrant en detalls que exemplifiquen la idea que volen transmetre, és a dir que arreu coexisteixen maneres de fer diferents que, d'entrada, no comporten una col·lisió.

De la mateixa manera que es fa al Marroc, hi ha dues maneres de concertació del matrimoni, un és quan la parella porta un temps sortint sense que els pares ho sàpiguen, i un cop decidits a casar-se fan veure que no es coneixen i el noi va a demanar la mà al pare de la noia acompanyat de la seva família.

Les causes dels conflictes actuals cal precisar-les, perquè la diferència, per ella mateixa, no genera injustícia. El problema no és la diferència, sinó la desigualtat que comporta un determinat ordre social.

La diferència de classes esta fent que cada cop hi hagi més col·lectius marginals i per tant més pobresa.

O la desigualtat que es deriva d'unes representacions mentals sobre la situació de l'home i de la dona en aquest món i la seva relació amb la transcendència. Les concepcions religioses que suposen una lectura estricta dels textos sagrats poden trobar-se a la base de molts conflictes.

Hi ha una sèrie de conflictes entre aquestes dues cultures perquè són oposades en alguns aspectes. Nosaltres interpretem la Bíblia i

l'adeqüem a la situació actual, mentre que ells interpreten l'Alcorà estrictament.

Els nois i noies que es troben entre els setze i els divuit anys quan descriuen el seu entorn afinen més, perquè precisen, perquè arriben al detall, perquè aporten raons. A més, quan apunten de quina manera caldria actuar per trobar una sortida a les situacions d'injustícia apel·len, per una part, a una actitud de la ciutadania més respectuosa, però apel·len també a aspecte jurídics, que són els que remetent a unes condicions més objectives de regulació de la convivència.

*En aquest moment **hi ha** una llei que intenta millorar alguns aspectes del racisme, es basen endurir la política policial al mateix temps que es pretén els immigrants tinguin els mateixos drets laborals, socials i civils que la resta de la població havent-hi així igualtat laboral per a tots i alhora poder tramitar permisos.*

4.3. Punts forts i febles de l'educació per la diversitat cultural.

Que els éssers humans són i actuen de manera diferent és una qüestió que ningú no posa en dubte. Des dels més petits fins als més grans mostren una clara consciència que la diversitat física, cultural o lingüística fa que el món es presenti com un tapís no uniforme, teixit amb sentiments i intencions de tota mena. Ara bé, al capdavall és un tapís que tots ajudem a teixir, la qual cosa posa en evidència una qüestió molt important: sigui quina sigui l'aparença o la condició, tothom ha de ser tractat com allò que és, un ésser humà. Aquest és un principi que reclamen els més petits i que apareix, de manera explícita o implícita, en totes les manifestacions analitzades.

L'altre s'ha d'acceptar. Aquesta acceptació comporta el seu reconeixement i aquest és l'únic camí que pot conduir cap a l'amistat personal o cap al compromís social per al bé comú. En aquest sentit, la solidaritat apareix com un apropament, com la capacitat d'entendre les necessitats de les persones que pateixen i, en darrera instància, de prendre compromisos orientats cap a la creació d'un món més just.

Que el món en què vivim no és el millor dels mons possibles sembla com un axioma fora de discussió. Els nois i noies més grans són els que fan ús de manera més clara i decidida del mot "injustícia". El món és injust perquè hi ha un gran desequilibri entre països rics i països pobres, perquè molts pobles viuen sota condicions d'explotació inadmissibles, perquè la riquesa està molt mal repartida, etc. En definitiva: les lleis que regeixen el mercat són la raó principal dels grans desequilibris.

Hi ha dues realitats: la nostra i la dels altres. Nosaltres som els d'aquí, els que tenim accés a quasi tot, els que no patim massa per menjar cada dia. Els altres són els que vénen de fora. Aquests, els immigrants, no es desplacen per gust, sinó per necessitat. Cal subratllar aquesta idea: la immigració és un fet provocat per un món que no funciona com caldria. El nostre deure, el dels que vivim a la part afortunada, és rebre i acollir els que pateixen.

En general, la barreja de cultures i de llengües, es considera com un enriquiment. Tots aprenem de tots i així tots en sortim amb algun benefici. Ara bé, aquesta acollida –com bé reflecteixen algunes de les manifestacions analitzades- no és exempta de problemes. Sempre hi ha una tensió entre allò que cal preservar i allò que cal modificar. ¿Són els altres els qui s'han d'adaptar

a la nostra manera de fer o som nosaltres els qui fem concessions tal vegada fins al punt d'arribar a perdre la nostra pròpia cultura?

Si fins aquí hem destacat el que podem considerar punts forts, podem afirmar que és potser al llindar de l'interrogant que acabem de formular on es plantegen els que podem considerar com a punts febles. La trobada amb l'altre, la inevitable trobada amb l'altre que ens proporciona el món en què vivim, obre molts dubtes. D'entrada potser la mateixa consideració de l'altre com el feble i, per contra, del jo com l'afavorit. Podem estar-hi d'acord si l'únic criteri per a la mesura és l'econòmic, però també convé recordar que l'altre, com jo, té moltes dimensions.

A continuació hem de destacar que en moltes manifestacions hi ha com un excés d'allò que convenim a anomenar com a políticament correcte. El contacte de llengües, de cultures, de representacions del món diferents, i en ocasions oposades, genera neguit, malestar i incomprensions. Cert que sovint ens enriqueix entrar en contacte amb altres maneres de fer i de sentir. Al mateix temps, també és cert que la confluència de concepcions del món diferent, de maneres no coincidents de parlar del món, comporta un cert dramatisme. Un elogi innocent de la diversitat no és la resposta més adequada a aquelles maneres de fer que justifiquen la marginació de la diferència i, en darrera instància, la seva exclusió.

Vivim en un món problemàtic i així cal entendre-ho. La barreja que provoca la globalització crea situacions molt complexes que no es poden abordar amb principis massa planers. Amb tota probabilitat, la millor alternativa que podem apuntar és aprendre a contrastar. Com actua, com parla, com se situa en el món l'altre? I, a partir d'aquest reconeixement, aprendre a

contrastar. El bo no és unificar, sinó prendre consciència que les perspectives són diferents. Ni la meva llengua és *la* llengua, ni la meva cultura és *la* cultura. L'alternativa no és instal·lar-se en cap mena de relativisme, sinó aprendre a descentrar-se, tant a nivell cultural, com social i personal. Com alguns autors¹² apunten, cal evitar tant l'etnocentrisme, com el sociocentrisme i l'egocentrisme.

Descentrar-se per contrastar, per saber què hi ha de comú i de compatible. Descentrar-se per aprendre també on es troba el conflicte i de quina manera cal abordar-lo.

4.4. De cara al futur

El terme “tolerància” és polèmic, perquè indica una manera poc precisa d'entendre les coses, segons com s'usi. Tolerar pot significar deixar que l'altre sigui com és i acceptar-ho. Però: qui sóc jo per atorgar-me aquest privilegi? A més, la tolerància no indica què fer amb l'alteritat. Més enllà d'acceptar-la, com cal actuar? És per això que en ocasions es proposa canviar aquest terme per una expressió una mica més llarga: “l'acceptació positiva de l'altre”. És a dir acceptació amb voluntat d'entendre, de contrastar i de compartir. A parer nostre, un capteniment com aquest és difícil de separar d'un altre terme: generositat.

També anomenem globalització a un procés en el qual la força dels estats s'aprima -i amb ella la capacitat de regular pel bé de la comunitat, d'establir pactes, normatives, etc.- en benefici de l'empenta d'uns mercats que cada dia es regeixen més per les seves pròpies lleis. Aquesta globalització, amb el reguitzell d'interessos creats que comporta genera unes grans

situacions de desigualtat. No podem perdre de vista que eduquem per viure en aquest món. I aquest món demana generositat cap als més febles. Generositat a canvi de res. La generositat mai no té en compte els interessos. La generositat és gratuïta.

Hi ha un horitzó, més enllà de la justícia, que s'anomena decència. La decència és la capacitat de commoure's davant les necessitats de l'altre. La decència no s'ensenya. La decència no té una franja reservada en cap horari escolar. La decència és una actitud que els adults mostren dia a dia, davant les situacions quotidianes i les que no ho són tant. De cara al futur es imprescindible crear equips educatius, dins i fora de les institucions escolars, amb capacitat d'explicar com raonem sobre les coses i de mostrar actituds humanitzadores.

L'home és essencialment bo; alguns grans autors així ho han defensat. En canvi, d'altres han apuntat que cal posar límits, perquè l'home, essencialment dolent, pot actuar de manera devastadora. Amb tota probabilitat l'home corrent del carrer, sigui del carrer que sigui, no és ni essencialment bo ni dolent, sinó bo i dolent al mateix temps. Capaç de morir per una causa justa i de matar per vanitat. Aquest home amb capacitat del pitjor i del millor és el que portem dins.

Quan pensem en l'acció educativa apuntem no cap a la negació radical d'una de les nostres parts, sinó cap a un diàleg que permeti situar la tendència cap al mal en via morta.

La introspecció, és a dir la capacitat de raonar sobre sentiments més íntims i d'injectar els raonaments de sentiments és una de les assignatures que sovint queden aparcades. Saber què es cou a la nostra cuina ens ajuda a

entendre els àpats que preparen els altres. Mirar-nos per saber mirar. Mirar per saber mirar-nos. Acostar-nos sense receptes ni prejudicis a l'experiència de vida dels altres per aprendre a viure i conviure en un món complex.

5. L'EIX DE LES CONDICIONS DE LA PAU

5.1. A l'entorn dels conceptes claus

En aquest nivell volem definir i analitzar els conceptes utilitzats en l'eix de les condicions de la pau per part dels infants i joves. En aquest sentit hem de partir de tres continguts conceptuals claus que són: PAU, GUERRA i DIÀLEG. Els dos primers surten de manera natural i sistemàtica en les diverses aportacions que fa l'alumnat en l'eix de les condicions de pau. El tercer concepte el trobem en la paraula diàleg, donat que la majoria d'alumnat de diverses edats, reconeixen en aquest el terme clau i bàsic per a la solució als conflictes bèl·lics, religiosos, culturals, econòmics,... Consideren el diàleg com la base necessària per fer una societat més lliure i manifesten que dialogant es podrà construir un món millor contraposant-ho a la guerra i les baralles entre els essers humans.

Els infants de 3 a 5 anys defineixen la pau inicialment des de la negació, des del que no es pot fer, per exemple no barallar-se, no pegar, no enfadar-se, no destruir, no fer res dolent, no fer la guerra; tot i que també la plantegen com a possible fent afirmacions del tipus: si juguem, compartim, ens estimem, ens respectem i som amics.

La realitat o el procediment que ells proposen perquè hi hagi pau és regalant, estimant, no fent mal, sent bons o "fent les paus".

Tenen clar que per fer les paus, tant en les accions pròpies com en les d'altres (*els anomenen "els senyors del món"*) cal parlar-ne, parar la guerra i discutir sobre la pau. Així doncs sense definir-ho de forma explícita troben en el concepte diàleg la forma per solucionar la guerra.

És en la guerra però, que fan referència a l'acció de matar i que els qui ho fan són molt dolents. Són força explícits quan repassen els que poden morir (pares, mares, àvies, nenes, nens,..) i fixen les seves emocions quan parlen de la por i del perill. Sorgeix també un vocabulari propi de la guerra com bombes, escopetes, bales,etc.

Es declaren clarament a favor de la pau i en contra de la guerra.

Els nens i nenes de 6 i 7 anys tenen, majoritàriament, com a deure i obligació la necessitat de viure en pau i aturar les guerres i fer les paus quan hi ha baralles. Quan parlen de la guerra parlen de matar, morir i perdre la vida. Les vivències que transmeten mostren sentiments com el sofriment, el perill i la tristesa. Tenen una mirada especial cap als nens i parlen de l'obligació de protegir-los de les armes i de la soledat.

Són conscients d'accions que realitzen jugant amb escopetes, espases , metralletes però que en la realitat poden fer mal i matar tant persones com animals

Quan defineixen el concepte de pau ho fan en positiu, no fan esment a aspectes negatius, i parlen de felicitat, de tranquil·litat, que és el millor de la vida, que és compartir, que és amor, que és tenir amics i jugar, que és divertir-se, riure. En realitat per a molts és ser feliç.

Es plantegen que per fer la pau ens cal aprendre els uns dels altres, acceptar-nos com som, i manifesten la necessitat de tenir pau per treballar, descansar i poder créixer.

Els infants de 8 i 9 anys situen en el diàleg i en el parlar (les persones i també els països) la solució als problemes i posen el nostre país com a referència de viure en pau i de què parlant la gent s'entén.

Parlen de la pau a partir d'una actitud i un comportament que s'inicia en un mateix i la situen com un estat personal de quietud, de tranquil·litat, de convivència, de llibertat, de responsabilitat, d'amistat, de respecte, de tolerància, d'acceptació i també d'entesa amb els altres.

Defineixen la guerra considerant el concepte conflicte, encara que sigui sense esmentar-lo, a partir d'accions que consideren negatives com matar, destruir, ferir o fins i tot robar. També consideren les accions que ells mateixos fan com insultar, pegar o barallar-se. Manifesten la por, el patiment i la fam que la guerra comporta i utilitzen un vocabulari més concret al parlar d'armes de destrucció massiva (justificació per la guerra de l' Iraq), del terrorisme, de la venda d'armes o bé de l'explotació infantil :

"(...) no hem de comprar res fet amb mà d'obra infantil"

Els infants de 10 i 11 anys. Les definicions que realitzen al voltant dels conceptes treballats adquireixen un valor més universal que fan que s'allunyin de les pròpies vivències. És així com parteixen de voler un món més solidari i just, considerant la pau com un concepte positiu i universal per a tothom. Es manifesten en contra de les guerres i de les armes, i parlen de trobar solucions als conflictes mitjançant el diàleg i la realització de tractats de pau. Consideren el diàleg com una eina per conèixer als altres, i també com la base per disposar d'una societat lliure i solidària. Quan el diàleg falla la guerra és imminent.

"Si tens algun conflicte, que sigui el diàleg l'eina per arribar a la solució i no pas la guerra!"

Situen la pau en una concepció més aprofundida al valorar que no només és l'absència de guerra, sinó d'un concepte positiu que cal construir entre tots

sense amenaces, prohibicions, atemptats, conflictes, violència, gana, malaltia, ...etc.

Introdueixen el concepte de la violència definint la pau com una situació en la qual la violència hi és absent tant a nivell personal com col·lectiu.

És en l'alumnat de 12 a 15 anys on el vocabulari i les formes d'expressió s'amplien i és fan molt més explícits els detalls en la definició dels distints conceptes emprats.

Donen una visió de la guerra molt més àmplia aportant conceptes com els privilegis, les diferències i interessos entre països rics i pobres, el tràfic d'armes, etc. La definició més clara envers els objectius que pretenen les guerres l'adjudiquen a factors econòmics i de control sobre recursos com el petroli. Així doncs, expliquen les conseqüències immediates que això comporta com la invasió, la destrucció, la violència i la repressió.

Qüestionen també el significat de "guerra preventiva" sense entendre ben bé que pugi ser preventiva d'alguna cosa.

Aporten qualificatius a la guerra que fins ara no havíem trobat en edats anteriors.

La guerra és injusta, cruel, traïdora i assassina. De manera especial ens parlen de la crueltat de la guerra en la mort de víctimes anònimes i especialment en la mort dels infants. Parlen clarament de què cap guerra és justificada.

També s'amplia la llista d'elements conceptuals utilitzats com les mines, la metralla, els gasos, les granades, etc. fent especial menció de les "armes de destrucció massiva" com la principal font de creació d'enemics.

D'altra banda consideren la pau una situació fràgil i que costa parlar-ne quan fins i tot en l'entorn més immediat hi ha baralles, disputes, menyspreu, etc.

Reconeixen una cultura de pau basada en el respecte i en la no discriminació, en la justícia social i en una política de protecció dels drets humans i veuen la pau en tots els àmbits de la vida, diuen per exemple no hi ha pau amb la natura si la maltractem, no hi ha pau amb les races sinó les considerem iguals, no hi ha pau amb la humanitat si discriminem.

“Pot ser és una gran fantasia somniar cada nit que tothom viu en pau?”

Finalment consideren el diàleg i la comprensió com a conceptes imprescindibles que han de ser la base d'un llenguatge universal. Si no hi són presents es conrea l'engany, la desconfiança, el menyspreu, els prejudicis i el tancament individual.

Les noies i els nois de 16 a 18 anys tot i que en general es mostren més pessimistes manifesten que s'ha de prendre consciència dels conflictes per canviar el món. Creuen en el deure i l'obligació d'unir forces per minimitzar les conseqüències dels conflictes i fer així possibles les utopies. Entre aquestes utopies consideren la pau com un somni , un ideal, en un món feliç, sense conflictes amb fraternitat, amor i igualtat

Malgrat els bons desitjos de tolerància, harmonia, seguretat i respecte pensen que hi ha massa interessos de gent que no vol trobar solucions a la guerra i als conflictes mundials. En aquest sentit es qüestionen la llibertat, la democràcia i la pau quan hi ha tants països en guerra.

“Mai no podrem pensar: “Per fi la pau al món”!

Veuen en la guerra la causa de què la població civil pateixi fam, malalties, violacions, etc. i es centren exclusivament en parlar de l'exèrcit, paraula que no apareix fins aquesta edat.

Qualifiquen la guerra d'inútil, d'injusta, d'una excusa que respon a interessos d'uns pocs i que genera pobresa, odi, sang i desolació.

Parlen també del diàleg com l'única eina per arribar a acords entre els Estats. Reconeixen que cal cercar aquest diàleg per garantir la igualtat i no únicament el benefici propi.

5.2 Pensaments, reflexions i vivències

Els nens i nenes d'entre 3 i 5 anys proposen actuacions amb accions molt concretes. Trobem un jo situat en aspectes altruistes, molt col·laboratiu i que comparteix amb d'altres (mare, germà, amiga, ...). també en ocasions defuig i esquiva la violència que es genera al seu voltant,

“(...) si un nen em vol pegar, jo corro (...)”

però també té reaccions amb voluntat pacífica davant d'agressions d'altres.

Sorgeix un jo receptor capaç de valorar el recolzament dels altres i tot allò que esdevé bo per ell.

“El Joan, el meu germà, quan jo ploro em toca el braç.”

Es pregunten en el sentit de voler, fer i saber què és la Pau, i esdevé assenyat i capaç de discernir entre allò que és bo i que ha de fer i allò que no ho és.

Les manifestacions situades en el nosaltres que podem trobar en aquestes edats són poques, però les que fan sempre mostren un nosaltres pacífic i que rebutja qualsevol violència.

L'etapa infantil aporta reflexions i definicions prou treballades en aquestes edats.

Troblem definit el concepte de pau com absència de guerra però també apareixen altres significats com pot ser el valorar tenir cobertes les necessitats bàsiques de les persones (casa, menjar, medicines, ...) o bé la necessitat de poder compartir, estimar i perdonar perquè el valor de pau sigui real.

Sorgeix un desig d'un planeta en pau amb un cert caire bucòlic (amb flors, bonic, joguines, sense guerres, en pau, ...) però veient la necessitat de parlar i dialogar per resoldre els conflictes.

*“Els senyors del món haurien de parlar més i no barallar-se **perquè hi ha** massa guerres.”*

Afirmen que la guerra fa mal a tothom i que vivim en un món on n'hi ha massa. Es posicionen amb un no davant la voluntat de fer la guerra i, en ocasions, identifiquen l'absència de pau en l'àmbit familiar.

*“Els meus pares es renyen, si **hi hagués** pau no es renyarien.”*

Les concrecions de raons i arguments que donen els nens i les nenes de 3 a 5 anys es troben gairebé sempre relacionades en el dia a dia i en l'entorn més proper on esdevenen els fets.

El concepte de pau l'accepten de forma que signifiqui també estar bé físicament i argumenten a favor de no pagar amb la mateixa violència als que la utilitzen amb nosaltres.

*“ Un dia un nen em donava cops i **jo** li vaig dir no em facis cops, però no el vaig pegar.”*

Trobem que en aquestes edats una de les raons més repetides és no desitjar la guerra perquè comporta la mort de les persones.

“No volem la guerra perquè mata als fills

No volem la guerra perquè mata a les àvies

No volem la guerra perquè no mati

No volem la guerra perquè és dolenta i mataria tota la gent.”

Parlen de solucionar els conflictes demostrant l'estimació, la solidaritat i el perdó cap als altres.

“(...)ens barallem perquè volem la mateixa cosa. Què podem fer perquè

no hi hagi baralles? Hem de dir-li a la senyoreta. Fer-nos un petó i una abraçada ben forta. Parlar més. Demanar perdó a l'altre nen o nena i saber compartir les coses.”

També concreten que la Pau és la solució per acabar amb la mort de molta gent.

“La Pau serveixi perquè la guerra se'n vagi de tots els països.

La Pau és molt maca perquè fa que no matin a la gent.”

L'alumnat de 6-7 anys fa aportacions on es capaç de situar-se enlloc dels altres però al mateix temps afirma i manifesta la seva voluntat utilitzant, en moltes ocasions, la forma verbal present del “jo vull...”.

“Jo vull que tots tinguem pau. Jo vull que tothom tingui amics d'un altre país.(...)Jo voldria que les persones reparteixin les coses i que tots siguem feliços.”

S'inicia cap a un jo solidari amb tots els països del món amb la intenció de compartir i fer amics per poder gaudir de més felicitat.

Manifesta el seu desig i la seva constatació de no voler la guerra i d'estar-hi en contra.

“Jo vull la pau i no la guerra perquè amb la guerra les persones es moren.”

D'altra banda els nens i nenes d'aquesta edat contextualitzen el concepte de pau envers les seves pròpies actuacions.

“Coses que podem fer per tenir amics: ser amables, portar-nos bé, ajudar-nos, parlar entre nosaltres, jugar plegats, ser educats, no picar-nos, no barallar-nos, (...), estimar-nos, no riure dels altres, compartir les coses, ...etc”

Entre els 6 i 7 anys continuen les manifestacions d'un món real on es rebutja la violència,

*“No **hi hauria** d’haver guerres. Que no **hi hagi** assassins, ni lladres. No m’agrada que hi hagi esclaus. No m’agrada que hi hagi terroristes. Que no hi hagin bombes. Que no **hi hagin** armes.”*

i un món bucòlic i fantàstic gairebé tret d’un conte de fades.

*“M’agradaria viure en un planeta on ... **Hi hagués** amics i amigues. Hi hagués moltes flors. Hi hagués nens disfressats de ballarins i cantants, on es ballés molt, es cantés molt i hagués espectacles. Fes molt bona olor de flors i la gent s’enamorés. (...) Hi hagués fantasia amb pau i harmonia. No hi hagués violència. Hi hagués un mar amb moltes sirenetes nedant. (...) Hi hagués moltes fades i princeses que ballessin. Hi hagués molta imaginació.”*

Són conscients que la guerra provoca mal a les persones, destrucció i sofriment i que d’altra banda la pau aporta benestar.

Parlen d’acceptar les diferències de la majoria de persones en un món en pau. Identifiquen però la diferència existent entre la nostra cultura i la dels altres.

“Les persones som diferents els uns dels altres, però hem de ser amics”

Es manifesten a favor de la pau i en contra de la mort de les persones. Raonen arguments on diuen que la majoria dels humans volem la pau només són pocs els que volen les guerres. Es manifesten a favor de la felicitat de tots els nens i nenes del món.

“Tots som diferents els uns dels altres però no volem més guerra. Jo vull que tots els nens del món siguin feliços”

També parlen de la necessitat de conèixer persones d’altres cultures, oferir-los amistat i aprendre junts.

“Si ve un nen d’un altre país tenim que fer-nos amic d’ell. (...) Vull diversitat perquè així els nens que venen d’altres països puguin jugar amb nens d’altres països i aprendre junts.”

Tenen molt clar que hem de saber donar afecte i estimació als altres per poder-ne rebre.

“He d’estimar als altres perquè ells m’estimin.”

Continuen manifestant com en l’edat anterior que la guerra només comporta la mort i que gaudir de la pau vol dir gaudir de la vida.

Coneixen la desigualtat entre els diferents països. Uns tenen molt i els altres molt poc.

“Hem de col·laborar en aturar les guerres perquè la nostra amiga Pau estigui molt contenta. A vegades la nostra amiga també va a països pobres que no tenen menjar. Llavors la Pau deixa de somriure perquè veu que en països rics es llença menjar i en altres de pobres en falta molt.”

Els nens i nenes de 8 i 9 anys comparteixen algunes característiques amb l’edat anterior com pot ser la voluntat d’un món de somni que pugui ser real algun dia i també tenen la capacitat de posar-se en el lloc de l’altre. Ara bé, és en aquesta edat que sorgeix un jo més madur i més reflexiu, que mostra les seves carències i les seves pors cap al món que ha de viure i fa l’exercici d’autocrítica de les seves pròpies actuacions.

*“A mi no m’agrada que **hi hagi** nens i nenes que no poden anar a l’escola i **jo** sí. Sóc una mica despistada i no m’havia adonat que **jo** ho tinc tot.”*

Tot i que són conscients del món violent, ara poden diferenciar per primer cop diferents tipus de violències i agressions: les que es viu en la societat i les dels conflictes armats.

*“El món on **jo** visc és amb moltes guerres , quina pena!. La nit passada vaig somiar que el món on jo visc era tranquil, ple de pau. La gent s’ajudava mútuament i compartien tot.”*

“A les notícies surt que als Estats Units estan ensenyant als nens a disparar per matar a les persones”

Realitzen més aportacions situant-se en un món on tenen la sort de gaudir de la pau, i són conscients que no passa en d’altres indrets.

*“**Nosaltres** hem tingut la sort de viure en un lloc on no hi ha guerra però a prop nostre també hi ha gent que no viu en pau, que fa mal als altres, que es baralla, que roba, (...)”*

Perceben també la diversitat de significats que pot adquirir la paraula pau i la necessitat inicial de trobar la pau interior fent el bé a d’altres persones.

*“(...) quan ajudem les persones ens quedem en pau amb **nosaltres** mateixos.”*

Són crítics amb les pròpies actuacions i que no actuen com caldria. Realitzen afirmacions on diuen que la pau depèn del nostre comportament. Sorgeix també un desig col·lectiu de poder canviar les persones que realitzen actes violents.

*“A **nosaltres** en agradaria que les persones que volen la guerra enterrin les pistoles.”*

En general trobem mostres d’un “nosaltres” capaç de compartir i estimar, i que es solidaritza amb altres països i per damunt de tot amb els infants que pateixen la violència.

*“A **nosaltres** ens fa molta pena que a molts països del món, els nens petits pateixin fam, ferides de guerra i no puguin anar a l’escola. Ells necessiten medicines i moltes coses.”*

Les aportacions de les nenes i nens de 8 i 9 anys, tot i que en general els conceptes continuen força barrejats, són reflexions sobre el món on vivim ple de violència. Mostren arguments per explicar els motius dels conflictes i diuen que normalment són de caire religiós i/o polític.

*“Desgraciadament en el món on vivim **hi ha** molta violència, guerres, terrorisme. Alguns dels motius pels que **no hi ha** pau són polítics, religiosos, diferències de races,...etc.”*

Manifesten la voluntat de lluitar per la pau i per la convivència amb d'altres cultures, afegint alguns arguments de caire històric per parlar de l'explotació dels països desenvolupats cap als que no ho són (*concepte de país explotador i país explotat*) i del perquè les persones surten dels seus països d'origen.

*“(...) en aquest món **hi ha** molta injustícia, perquè hi ha països desenvolupats i subdesenvolupats. Aquests països podrien estar desenvolupats però no ho són perquè els hem explotat, possiblement serien més rics i tot que els nostres. Precisament per aquesta raó venen cap als nostres països perquè **hi ha** més treball i a més en alguns països hi ha guerra.”*

Apareix la violència social amb l'exemple dels estadis de futbol com a indret on es genera molta violència.

“(...) però un lloc on hi ha molta violència és als estadis de futbol, els espectadors s'insulten,..."

S'afegeix també una concepció del terme pau lligada al benestar dels nens i nenes i del dret d'anar a l'escola.

*“A mi m'agradaria que **no hi haguessin** guerres perquè moren molta gent, fins i tot nens petits que no han pogut gaudir de la vida com jo.*

(...) A mi no m'agrada que hi hagi nens i nenes que no poden anar a l'escola i jo sí."

Accepten haver tingut la sort de viure en un indret del món on no hi ha guerra, on gaudim de certs privilegis, però són molt conscients que hi ha altres països subdesenvolupats on no es viu bé, hi ha grans conflictes bèl·lics i en general són explotats pels països desenvolupats.

"El món on visc, per a mi és bo, perquè no em falta de res, però en aquest Món hi ha molta injustícia, perquè hi ha països desenvolupats i subdesenvolupats."

Accepten uns fets essent conscients que les guerres comporten a més de la mort, destrucció, fam, misèria i malalties, tot i que troben arguments per valorar les coses bones com l'amor, l'amistat, la justícia, etc.

*"Tots sabem que el nostre món no és perfecte. **Hi ha** guerres, contaminació, odi...però també hi trobem coses bones: l'amor, l'amistat, la justícia,.."*

L'alumnat de 8 i 9 anys argumenta de forma positiva els avantatges de viure en un país en pau.

"En el meu país, Catalunya vivim en pau perquè hem après a solucionar els nostres problemes. Parlant i parlant la gent s'entén"

Parlen de la necessitat de respectar, d'ajudar, d'escoltar a tothom sense discriminació partint del seu entorn més proper.

"(...) la pau ha de ser per a tothom, ens hem d'ajudar, respectar-nos, escoltar-nos, ser amics sense que importi el color de la pell, la llengua, el país... perquè tots som germans d'aquest món."

També aporten solucions als problemes que sorgeixen per mitjà del diàleg. Busquen fins i tot, estratègies per no generar més conflictes amb els companys i companyes.

“Compto vint abans de barallar-me perquè no m’agrada sentir-me malament després de barallar-me”

Per últim parlen de la necessitat de buscar solucions consensuades tot i ser conscients de la seva tossuderia i del que costa.

A partir dels 10-11 anys el concepte de condicions de Pau i el significat d’aquesta paraula va agafant força des d’un punt de vista individual propi del noi o bé de la noia. Sorgeix la consciència d’una Pau molt fràgil en un món global que se’ns ha fet petit i que controlen un pocs que tenen el poder.

“Jo crec que el món se’ns ha fet massa petit, es pot anar en unes hores al país més allunyat del món i crear una guerra, si aquest país no agrada a qui ens governa, i les guerres solament creen coses dolentes i imprevisibles i a més fan que la pau que anhelem sigui cada vegada més fràgil”

L’alumnat manifesta la inutilitat de la guerra i es conscient de la despesa econòmica que comporten les guerres pels països i per les persones.

“Jo crec que, a part que nosaltres gastem molts diners, hi ha països que gasten molts recursos per fer guerres.”

Surten manifestacions d’un jo empàtic cap a situacions de risc davant la violència, la pobresa o la guerra.

També són conscients de les dificultats de relació existents amb persones immigrants que pertanyen a cultures diferents.

La sensibilitat i conscienciació d'aquesta edat fa que surtin manifestacions col·lectives conscients que en la nostra societat benestant malmetem recursos que en altres indrets no tenen.

“Aquí quan mengem i deixem algunes restes al plat ho llencem a les escombraries, metre que a Cuba moltes vegades els nens mengen molt poca cosa abans d'anar-se'n a dormir; per això crec que tots nosaltres ens hauríem de menjar tot el que ens posen al plat.”

Malgrat la realitat del món on viuen, manifesten la bondat de l'ésser humà capaç de transformar el món en un indret més pacífic i més igual per a tothom.

“Jo crec que l'home en el fons del seu cor, no és gens dolent, i si volgués i s'adonés aviat de tot el que fa, podríem fer un altre món, pacífic, sense desigualtats.”

Les aportacions que fa l'alumnat d'aquestes edats ens apropen a situacions col·lectives amb força per realitzar actuacions en favor de la pau en l'àmbit local però són conscients que aquestes actuacions podran tenir repercussió en l'àmbit global.

*“Podem aconseguir que **hi hagi** pau al món, primer de tot intentant que n'hi hagi entre nosaltres, en el dia a dia, entre els que tenim més a prop nostre, a l'escola, al carrer, a l'esplai, amb les persones que formen aquesta ciutat, aquella comarca, aquell país...”*

Demanen que la pau i la convivència s'adquireixin amb accions i no només amb paraules i bones intencions.

*“(...) **però** lo que tenim de fer es aconseguir la pau, no parlar sinó actuar per medi de lleis, serveis als més necessitats...”*

Aquesta consciència els porta a afirmar que la responsabilitat de tot allò que passa al nostre voltant, bo i dolent, la tenim els propis humans. Això els fa

valorar molt més les coses que tenen a l'abast davant la pobresa d'altres infants.

Tenen consciència que la pau s'ha d'aconseguir de forma col·lectiva.

Es percep una dualitat a l'hora de situar el "nosaltres". Per una banda manifesten el desig de pau i de convivència i de cercar un món millor i, de l'altra, exposen la importància del fet de sobreviure mostrant la crueltat, l'ambició, la destrucció que nosaltres som capaços de generar per aconseguir més i més.

"Per a nosaltres la pau és necessària per a què el nostre planeta estigui equilibrat i fer un món cada cop millor, tot i que sovint l'estem destruint."

(...)

"Amb el pas dels anys s'ha anat creant una espècie d'amor -odi entre nosaltres. Ara l'únic que importa no és sobreviure, sinó que a més a més volem cada cop ser millors, tenir més coses, perquè l'home és ambiciós, cruel i faria el que fos per superar-se dia a dia."

Ara comencen a ser conscients de la despesa econòmica i de recursos que generen els conflictes armats en aquells països que succeeixen.

En general tenen un domini en els conceptes i en els continguts i són capaços de fer aportacions sabent diferenciar els termes referents a la violència, el conflicte armat i la violència social que s'apliquen quan parlem de condicions de pau.

*"Una gran part de la violència que **hi ha** a la societat te el seu origen a la família. (...) La pau la definim com absència de guerra, però si hi ha violència a la llar contra les dones, no pot haver pau."*

Fan aportacions sobre la necessitat d'accions per garantir que la pau sigui possible sobretot en un entorn proper. Plantegen accions altruistes d'ajuda als

altres i pensen que és necessària la col·laboració de tothom per aconseguir un món en pau. Tenen coneixement d'institucions i ONG's que ajuden als pobles en guerra.

Estableixen les causes de perquè és generen les guerres i de la necessitat de disposar de molts recursos per poder fer una guerra. Tenen clara la dualitat de persones bones i dolentes però també que en els conflictes armats no hi ha ni guanyadors ni perdedors.

Els nois i noies parlen de la possibilitat d'aconseguir la pau encara que sigui difícil i fràgil. Tenen clara la idea que s'ha de començar a caminar junts si es vol aconseguir una pau que sigui capaç de millorar les lleis i els serveis als que més ho necessiten. No ens podem quedar només amb les paraules.

“Potser ho podríem aconseguir, però no una persona, ni dos, ni tres; sinó que tots i cada un de nosaltres, perquè pau és un tema que hi ha persones que parlen com si fos fàcil i altres com si fos molt difícil, però lo que tenim de fer és aconseguir la pau, no parlar sinó, actuar per medi de lleis, serveis als mes necessitats, etc”

D'altra banda pensen que les idees s'han de defensar sempre amb les paraules.

“Una petita baralla sempre pot acabar en una gran guerra. Això no vol dir que no puguem discutir per tenir opinions diferents, això és natural però hauríem d'intentar defensar les nostres opinions amb la paraula.”

Manifesten la sensació d'inseguretat i de gaudir d'una pau molt fràgil en el lloc on viuen davant el món global que els ha tocat viure.

“(…) els nostres dies vivim una pau molt fràgil, que en qualsevol moment es pot trencar, ja que una persona pot tenir pau en l'àmbit on viu, dins la seva petita comunitat de coneguts, però això no dona prou

seguretat ja que en el món "global" on vivim una sola persona pot involucrar-nos en un conflicte de grans dimensions."

Són capaços, però, d'aconseguir fer balanç de les coses positives i també de les negatives d'aquest món que els ha tocat viure. Volen ser solidaris amb tots els països sobretot en aquells que no disposen de recursos.

"El món en què hem viscut fins ara, o sigui, el s. XX ha tingut moltes guerres: com les dos guerres mundials, la d'Espanya, la de Kosovo, la d'Afganistan, etc. Una catàstrofe per a tots. Però, també molts avenços tecnològics, en els transports, la medicina, els electrodomèstics, etc. En part voldria que el segle on estem ara s. XXI, fos tan semblant d'avenços tecnològics com els del segle anterior, menys les armes, però que les guerres s'aturessin per sempre i que amb la solidaritat de tots, els països pobres anessin millorant i que els diners no importessin tant perquè són els causants de moltes guerres."

En el moment de raonar els seus arguments poden discernir entre els diferents tipus de violència com la bèl·lica, la de gènere, la social, ...

"La pau la definim com l'absència de guerra. Però si hi ha violència a la llar contra les dones, no hi pot haver pau"

(...)

"Al món hi ha gent dolenta que ho soluciona tot amb violència, però també hi ha gent que no es baralla i ho soluciona amb paraules."

Es qüestionen el perquè de les guerres i perquè hi ha països rics que són capaços d'explotar i destruir els països pobres.

"Però si amb la pau i el diàleg tothom seria igual i aconseguiríem moltes coses i millors. Per què només un 25% pot viure amb condicions i la resta, un 75% viu en la pobresa? Perquè els països rics els hi han robat tot el que tenien. Però el pitjor de tot és que els rics cada cop són

més rics i els pobres cada cop més pobres. La solució seria utilitzar el diàleg i la pau però mai la guerra.“

Argumenten que ha d'existir la voluntat de tot un col·lectiu per resoldre en favor de la Pau.

Troben en les armes elements de destrucció i de fer mal, i que comporten un mal exemple per als infants.

“Per a nosaltres las armes tenen defectes. En primer lloc perquè no són bones i donen mal exemple als infants. I en segon lloc la mortalitat i la destrucció de la vida humana i dels ecosistemes.”

Parlen també de la necessitat de fer un món millor per tal de poder deixar-lo en condicions als nostres descendents.

“M'agradaria un món millor sense racisme, pobresa, fam, guerres, intolerància, por, mentida, infelicitat ... perquè així els nostres fills, els néts, els fills dels néts fins a la fi, puguin viure en un món millor!”

Es qüestionen els arguments que fan que hi hagi persones que no coneixien un altre món que no sigui un món en guerra.

*“Algunes persones no sabran viure mai en pau, **perquè** mai l'han experimentat, han nascut en un país en guerra i si la sort no els acompanya possiblement moriran sense conèixer-la.”*

Parlen de la necessitat de què els governants dialoguin per buscar la pau, doncs està en mans d'uns pocs la vida de moltes persones.

*“(...)tots els governs haurien de fer l'esforç d'entendre's dialogant, perquè quan el diàleg falla és quan comença la guerra; per això és important la política, **perquè** posem en mans d'uns pocs la vida de molta gent.”*

D'altra banda qüestionen la inutilitat de la guerra i que la guerra és un fet injust cap a les persones que la pateixen.

Cerquen com a solució a les guerres, el diàleg i el coneixement i respecte de les altres cultures. Així com la necessitat de què uns països n'ajudin d'altres que ho necessiten.

“Per evitar les guerres el que s’hauria de fer és conèixer les altres cultures, respectar-les, escoltar les opinions de tothom i dialogar, és a dir, parlar amb la gent, perquè parlant és l’única manera de solucionar les coses.”

Per últim manifesten la voluntat d'un món millor, més lliure i més pacifista.

“Al s.XXI m’agradaria que el nostre planeta fos més pacifista, no tant guerrer i més lliure. Que no hi hagi guerres perquè és molt trist veure totes les persones que no tenen cap culpa mortes al terra, nens sense braços ni cames i dones plorant desconsoladament per la seva família.”

(...)

“En part voldria que el segle on estem ara s. XXI, fos tan semblant d’avenços tecnològics com els del segle anterior, menys les armes, però que les guerres s’aturessin per sempre i que amb la solidaritat de tots, els països pobres anessin millorant i que els diners no importessin tant perquè són els causants de moltes guerres.”

Els nois i noies de 12-15 anys fan les seves aportacions amb unes concrecions molt més acurades quant a vocabulari utilitzat però també amb un major nivell d'exigència cap al propi jo, que en més d'una ocasió es qüestiona actuacions, actituds, injustícies, destruccions, ...

A partir d'aquí són conscients que l'únic camí per a una pau duradora és la democràcia. Tot i que també apareix el sentit catastrofista que pensa que els conflictes es podrien evitar però els humans no n'aprenen mai.

*“Jo només espero que frenem a temps abans de caure pel barranc.
Però és massa complicat. Crec que els humans mai no n'aprendrem.”*

Sorgeixen en aquesta etapa contradiccions entre allò que es pensa i allò que es fa.

“Tots som una mica culpables de les injustícies i de les guerres, i ens diem a nosaltres mateixos: Jo no hi puc fer res; i amb aquesta frase ens defensem de tots els problemes i les culpes.”

Apareix el patiment per la destrucció i tot el que comporten les guerres. Es qüestiona què vol dir la pau i la defineix generalment com una acció de diàleg entre països per evitar la guerra.

“Jo vull que tots els països vinguin a parlar per poder fer que no hi hagi més guerres.”

Les consideracions que fan, en aquestes edats, respecte a conceptes de guerra i pau tenen també influències del món mediàtic.

“(…) jo vull dir al Bush que els Estats Units sempre fan moltes guerres.”

Entre els 12-15 anys l'alumnat de secundària realitza intervencions de forma més aprofundida en referència a què vol dir treballar per la pau. Expressen els seus coneixements a partir d'un domini més ampli en el significat dels conceptes, saben diferenciar els tipus de violència que existeixen .

“Nosaltres creiem que perquè en un país hi hagi pau, no només no hi ha d'haver guerra, sinó que calen altres condicions.”

Parlen utilitzant termes de no violència i de violència directa i del que signifiquen realment ambdós termes.

“Sempre que han utilitzat el terme no-violència no suposa només negació de la violència directa, sinó un projecte positiu de transformació radical de la societat de nosaltres mateixos.”

Es mostren més reflexius i fins i tot es qüestionen les actuacions pròpies.

Defineixen les obligacions dels països desenvolupats per ajudar d'altres societats que no ho estan, sense deixar les obligacions individuals de cadascú.

*“**Nosaltres** com a persones de països més desenvolupats estem obligats a fer un esforç més gran en la incorporació de la diversitat en el nostre món i en la protecció de les cultures minoritàries per evitar la seva desaparició.”*

Troben l'origen de les guerres en àmbits polítics, interessos econòmics, etc.

*“**Nosaltres** creiem que les guerres són culpa de baralles dels polítics pels interessos econòmics, pel domini del mercat del petroli o fons d'energia i polítiques d'armament.”*

Finalment aporten dosis de passivitat i resignació cap a actuacions injustes en el món.

Manifesten un món ideal sense guerres però també tenen consciència de què la condició mínima per gaudir d'una pau veritable és aplicar la justícia. Donen mostres de tenir clara la diferència d'un món ric i poderós i un món de pobresa que es manté així per l'explotació del poderós. Tot i que parlen d'un món ideal i d'acabar amb les guerres i reflexionen sobre les pròpies actuacions, són conscients que viuen en una societat violenta i agressiva més que justa i en pau. I també que la lluita contra aquesta violència ve des de temps antics donat que en general la violència té una forta presència en la vida de la gent.

Fan reflexions apel·lant als drets de les persones i també als drets dels infants

“Ningú pot privar dels seus drets humans a les persones, i menys treure la seva infantesa i innocència. Els nens són el futur del planeta, els que formaran la societat el dia de demà, i és ben sabut per tots que la infantesa és una part fonamental de la persona, però què passa quan

se't priva d'aquesta part de la vida? Quan no hi ha cap reflex d'innocència, i s'ha de madurar de cop?"

En els adolescents entre 12 i 15 anys trobem ja arguments que mencionen la violència estructural que es genera quan s'acaba la violència directa d'un conflicte armat. I com, la reconstrucció del territori es força difícil donat que normalment són països que s'han quedat sense cap tipus de recurs.

"Però què passa després de firmar un tractat de pau? Ens hem d'oblidar de com ha quedat el país després de la guerra? Molts d'aquests països han quedat destruïts i com a conseqüència, formen part del tercer món a causa de que s'han gastat tants diners en armament que ja no en tenen per la reconstrucció del país."

Són conscients de viure en una societat contradictòria on d'una banda es poden fer esdeveniments i manifestacions a favor de la pau i de l'altra el propi govern signa acords a favor de la guerra.

"El que no entenc del Fòrum, és que estigui suportat, entre altres, pel Govern espanyol, que evidentment és qui ho ha de fer si la seu és Barcelona, però realment la seu ha de ser Barcelona quan el govern que té està a favor de la guerra? Això és pau?"

Tenen clar que la millor forma de preservar la pau és el sistema democràtic d'un país i argumenten a favor de la vida de les persones.

Manifesten també la manipulació de les dades que donen els mitjans de comunicació i que normalment solen ser veritats a mitges. Mostren preocupació pel fet que les notícies violentes són una rutina més en la vida de la majoria d'infants i com la mort de persones d'arreu de món ja no els afecta en cap sentit.

“Ai les notícies! Ja no ho són. Per als nens són imatges que es repeteixen constantment. Una persona morta a terra a l’Iraq, o a l’Índia, o a la Xina, o a Rússia... no deixen de ser humans. Però a ells no els afecta. Han crescut envoltats d’una societat egoista, que no mira si hi ha algú que necessita ajuda a Brasil o si hi ha dones maltractades a Itàlia. Això és una rutina a la qual estan educats per seguir.”

Aporten consideracions envers la finalitat política del terrorisme a diferència de la delinqüència ordinària. En aquest sentit aposten perquè els polítics dels diferents països siguin els que trobin la solució de pau per tal de poder garantir la seguretat dels seus pobles.

“Les organitzacions terroristes solen mantenir contactes amb diverses agrupacions delictives, però mentre altres grups de delinqüents només tenen com a finalitat el propi benefici, el terrorisme té fonamentalment una finalitat política es presenta com justificativa de les seves accions, a les que tracta de donar la major publicitat possible, a diferència del que fa la delinqüència ordinària.(...) Sobre aquest tema nosaltres no podem parlar molt perquè no podem fer-hi massa. Però si el polítics, ells si que poden i tenen el deure de fer-ho, que és el de protegir la seguretat dels seus pobles.”

També donen arguments positius a favor de la força que pot tenir la gent. A favor d’imaginar un món millor on poder cridar i dir allò que un creu i pensa. Expliquen que la pau vol dir respecte i solidaritat a les altres cultures com ja insistia l’alumnat d’edats anteriors. Fan però concrecions més ajustades al determinar que perquè la pau sigui possible cal primer disposar de la justícia que asseguri les mateixes regles i el seu compliment per a tothom igual.

*“**Nosaltres** creiem que perquè en un país hi hagi pau, no només no hi ha d’haver guerra, sinó que calen altres condicions. Una d’aquestes*

condicions és la justícia, mitjançant la qual hi haurà les mateixes regles per a tothom i se n'assegurarà el compliment.”

Es qüestionen també el veritable significat de la paraula pau. En aquest sentit donen també raons de què una pau estable és molt més que l'absència de conflictes armats. Inicialment, però, tothom hem de fer possible la pau tot començant a fer-la possible al nostre voltant.

“Si tots ens unim en contra de la guerra, però no només de paraula, sinó amb els nostres actes, llavors serem una sola veu que dirà i cridarà ben fort perquè l'univers ho senti.”

Sorgeix el sentit d'impotència davant les despeses que comporta el manteniment de la guerra i la manca d'aliments que fan que la gent es mori de gana.

“La societat avança i els homes que fem? Doncs sembla que ens esforcem per tornar a la nostra època més primitiva, primitiva? Sí, primitiva, perquè cada cop que mor una persona pel simple fet de ser negre o blanc fem un pas enrere, perquè cada cop que veig als informatius que un país s'ha gastat tots els diners amb que es podria eliminar la fam, en armes, em sento impotent.”

Pensen que els culpables de tots els mals són els governants insensibles davant la pobresa d'algunes parts del nostre món. Malgrat això troben, d'una forma general, l'home com a portador de conflictes i de mort.

*“(…) **perquè** si els governs dels països més importants tinguessin dos dits de front, i veiessin més enllà de la seva caixa forta, veurien que mentre ells seuen, o participen en un gran sopar, a l'altra punta de món, una mare està recorrent milions de quilòmetres per poder aconseguir una mica d'aigua per al seu fill. Aquesta, per molt trista que sigui, és la realitat que ens envolta i només cal que poseu la televisió per donar-me*

la raó.”

Les noies i nois d'aquestes edats no perden l'esperança en la idea d'un món millor, vetllant perquè les generacions futures gaudeixin d'aquest món en pau i de què cal la lluita de tothom per poder aconseguir-lo.

*“(…) **perquè** la imaginació dels homes i les dones encara ens deixa pensar en un món sense corrupció, maltractaments, malalties, marginació, inferioritat, competència, sense guerres que glacin els batecs dels innocents, l'escalfor humana que ens protegeix, on les criatures poden jugar en comptes d'anar a la guerra, un món on la gent és lliure per pensar, dir, sentir, cridar el que creu.”*

L'alumnat d'entre 16 i 18 anys té com a característica bàsica la creença que s'ha de defensar, per damunt de tot, les regles del joc i que es concreten en la Declaració Universal dels Drets Humans.

El jovent d'aquestes edats mostren en la majoria d'expressions el seu to reivindicatiu per lluitar per aquells problemes que els perjudiquen. Argumenten les seves crítiques en les actuacions dels governs que no són capaços de solucionar els problemes, i això els porta a reafirmar la seva incredulitat davant una solució de les guerres en el món. Van més enllà afirmant que hi ha persones que no els interessa trobar-hi cap solució.

*“Hem de saber reaccionar, hem d'aprendre a lluitar per solucionar les injustícies que se'ns amaguen als ciutadans que, al cap i a la fi, si no ho solucionem **nosaltres** que som els perjudicats, el govern de tots els països acabarà fent el què vulgui amb el seu país.”*

Per tant no són capaços d'imaginar un món millor on viure amb més llibertat, harmonia i benestar per a tothom.

Constaten la situació de la societat acomodada i molt ben acostumada en la que viuen. Tot i que són conscients de què existeixen persones que es dediquen als altres i que reivindiquen un món millor.

“No creieu que estem molt ben acostumats i ens ho donen tot fet?”

(...)

“hi ha molta gent que es dedica a fer campanyes per ajudar als països necessitats. Quan hi ha alguna guerra, milions de persones surten al carrer per manifestar-se contra el que està succeint en aquells moments.”

Consciència i voluntat de poder canviar la realitat en vies d'un món millor i que eradicant la crueltat de les guerres s'eradicaria també molta pobresa.

“Si hi hagués pau al món, creiem que tot seria molt més fàcil, i no hi hauria tanta pobresa, ja que molts cops la pobresa és conseqüència de les guerres.”

Manifesten que l'acció de les guerres es troben lligades a l'egoïsme dels governants, tot i que raonen la importància que pot tenir saber realment els motius que desencadena els conflictes bèl·lics.

“Guerra, sang, pobresa, desolació... són conceptes lligats a l'egoïsme dels governants, a la crua veritat del món. Però, també és important saber quin és el motiu que desencadena aquest tipus de conflictes.”

Concreten i qüestionen alhora les raons que han de portar a tenir en compte i a utilitzar “les normes de joc” i que són la “Declaració Universal dels Drets Humans”

“Per què ha de morir una persona sense tenir la culpa de res i sense donar suport a un conflicte bèl·lic? Les respostes a aquestes preguntes es troben en un llibre al que jo anomenaria “les normes del joc” però que en realitat porta per nom Declaració Universal dels Drets Humans.

Sona estrany, oi? Tots el coneixem però... quants el fan servir?"

Argumenten també la necessitat de fer créixer la consciència antibel·licista per poder aturar els conflictes armats. I com la solució passa per les persones que som les úniques que podem evitar-ho.

"(...) però espero que la consciència antibel·licista creixi en la ment de la població, perquè només així podrem aturar els conflictes armats."

"La solució no és fàcil però es troba a les nostres mans ja que som nosaltres els únics que podem evitar que es posi punt i final a la nostra història."

A diferència del què argumentaven en l'edat anterior ara aporten noves raons en el fet del terrorisme on entenen, en ocasions, que l'atemptat terrorista és una acció d'alliberació per part d'un poble en contra del país que el controla. La solució que proposen finalment continua, però, essent la mateixa, és a dir el diàleg entre els representats d'ambdós països.

"Però a vegades, aquests suposats terroristes fan aquests atemptats per voler alliberar el seu poble de la tirania dels països que els controlen, com per exemple; Rússia està controlant la República Txetxena i aquesta es vol independitzar definitivament, però Rússia no els deixa; els intimida fent incursions al seu territori i per això fan atemptats, però no crec que aquesta sigui la fórmula de fer les coses. El que haurien de fer es asseure's els representants d'ambdós països i parlar sobre el tema en qüestió."

Donen arguments de com és possible l'inici d'una guerra recordant els dictadors que al llarg de la història han estat els protagonistes principals d'aquestes.

"Hitler, Mussolini, Stalin, Lenin... una llista inacabable d'homes que s'han dedicat a destruir la vida, l'ètica i la moralitat humana. Parlar

d'aquest tipus d'homes i de la guerra alhora és una realitat perquè s'estableix una dependència entre ells. Una vegada arriben a ser els caps de govern s'obliden de les seves promeses i comencen a sacrificar la població iniciant una guerra."

Són conscients també del caire religiós que tenen alguns conflictes en el món com l'enfrontament entre el món cristià i el musulmà.

"Hi ha una sèrie de conflictes entre aquestes dues cultures perquè són oposades en alguns aspectes. Nosaltres interpretem la Bíblia i l'adequem a la situació actual, mentre que ells interpreten l'Alcorà estrictament."

Continua sortint la necessitat de lluitar per un món millor i pels qui hi seran en un futur. Es qüestionen el sentit de justícia en què els que ho tenen tot han de lluitar pels qui no ho tenen.

*"(...) **perquè** els que neixin en un futur no es trobin en un món on la corrupció, la venjança, el no confiar, l'afany de lucre, la por i la desesperació estiguin a l'orde del dia. Perquè no és just que els que ho tenen tot no lluitin per als qui no tenen res."*

5.3. Punts forts i febles de l'educació per la pau.

La majoria dels infants i del joves es declaren partidaris de la pau i rebutgen totalment el fet de fer la guerra sense trobar-hi cap justificació, tot i que hem de considerar la concreció donada d'acord amb els distints matisos i nivells de coneixements que expressen a mesura que augmenta l'edat de l'alumnat.

Són conscients de què la societat on viuen és més violenta i agressiva que justa i envoltada de pau, però reivindiquen la solució als conflictes

demostrant estimació, solidaritat i el perdó cap als altres, en el cas del més petits; i ja entrada l'etapa adolescent, manifesten la necessitat de reclamar i demanar el respecte pels Drets Humans i per una societat més democràtica.

Creuen que la pau s'ha de cercar a partir d'una actitud i d'un comportament que s'inicia en un mateix i que després transcendeix al col·lectiu. Malgrat que en ocasions no saben trobar el camí per poder potenciar-la, i des de l'entorn social més proper tampoc hi troben les respostes esperades.

En algunes ocasions sorgeixen aspectes massa bucòlics en el tractament d'un món millor i en pau, però després van més enllà al considerar que la pau és un concepte universal i positiu per a tothom i que s'ha d'adquirir consciència dels conflictes per poder canviar el món i fer possibles les utopies.

Tenen consciència i saben diferenciar bé allò que és bo i allò que no ho és i consideren que la pau no és només absència de guerra. Els més petits manifesten una sensibilitat major cap al patiment de les persones i sobretot dels infants durant i després de la guerra, reivindicant el dret a la felicitat dels nens i les nenes del món.

Els més grans troben que després d'una guerra cal buscar mecanismes democràtics per arribar a una societat on les persones no pateixin i gaudeixin de justícia i pau.

Encara que no aprofundeixen massa a nivell conceptual saben discernir entre els distints tipus de violència bèl·lica, de gènere, social, etc. que trobem al nostre món. L'alumnat més gran és capaç de diferenciar i parlar d'una violència directa i una violència indirecta o estructural de la que de vegades se'n deriven els conflictes armats.

En ocasions aquest alumnat manifesta un sentit catastrofista de la vida i del món on viuen. Es mostren passius i resignats envers actuacions injustes en el món. Aquest sentiment d'impotència en ocasions es camufla en una espècie de rutina que els fa insensibles a tot allò que es relaciona amb notícies violentes, de mort i de desastres bèl·lics.

Dels més petits al més grans, la majoria creu que en els conflictes armats no hi ha guanyadors ni perdedors i, que la solució a les guerres passa pel diàleg, el coneixement i el respecte a les altres cultures.

Consideren la pau una situació fràgil i que costa d'obtenir, fins i tot, en entorns propers. Fan autocrítica de les pròpies actuacions que els porta a la violència cap als altres.

Defineixen, en la majoria dels casos, l'objectiu de la guerra com un factor purament econòmic i de control de recursos, explicant que aquests interessos comporten que no es vulguin trobar alternatives a les guerres i als conflictes mundials per part dels estats. Això els fa sentir encara més vulnerables i impotents davant les guerres i els fa pensar en el món que tindran els seus descendents.

Els més grans es qüestionen per a què serveixen els exèrcits i els defineixen com a simples col·lectius per fer la guerra.

En general, però, copsem en els seus escrits una dualitat que va entre el pessimisme i la impotència davant la realitat de la guerra a l'optimisme i la necessitat de cercar camins de pau a partir del diàleg per construir un món millor.

“El diàleg és el terme clau i bàsic per a la solució dels conflictes. Eina imprescindible per a conèixer els altres i base del llenguatge universal per arribar a acords entre estats.”

Un cop revisada la mostra dels textos que tracten “Les condicions de la pau”, hi hem trobat a faltar alguns aspectes bàsics relacionats amb la violència i la guerra. Ens sembla que, de la mateixa manera que no es pot parlar només de salut en situacions de malaltia, tampoc no es pot treballar el tema de la pau sense tractar a fons la violència i la guerra, atès que vivim en un context marcat per totes dues. I, amb la intenció de facilitar un treball d'aula més complet i coherent, suggerim algunes idees que considerem importants.

Per a poder promoure i consolidar la pau convé tenir el convenciment que la **violència** –i la **guerra**- no són ni indispensables ni inevitables: són coses que les persones aprenem perquè en tenim el potencial, de la mateixa manera com en tenim per a l'afecte i la bona convivència. I, pel que fa als conflictes, són situacions inevitables que es donen sempre que dos o més actors (individus, grups, societats...) pretenen objectius incompatibles, siguin en l'àmbit i de la importància que siguin. Per això, no es pot imaginar com a ideal una societat ni un món mancats de conflictes, -tal com remarca més d'un text-: afortunadament, les persones i les societats tenim punts de vista i maneres de fer diferents. I, atès que la sortida d'un conflicte pot ser pacífica –a través de l'empatia, la creativitat i l'acord- o bé violenta, l'ideal fóra que els conflictes s'encarressin de manera pacífica.

Johan Galtung¹³ divideix la violència en tres àmbits: la **violència directa** és la visible, és a dir, les actuacions adreçades a fer mal, la que tots coneixem i identifiquem amb aquest nom. Però la violència directa té arrels, no compareix de sobte ni del no-res. La primera arrel és la **violència estructural**, que consisteix en una situació “repressiva, explotadora o bé alienadora” que

¹³ GALTUNG, Johan. (1999). *Tras la violencia, 3R: reconstrucción, reconciliación, resolución*. Bilbao, Bakeaz/Gernika gogoratuz,.

produeix desigualtat i injustícia. Aquests elements que també maten –la injustícia i la desigualtat- l'alumnat els ha identificat repetidament com a companys de la violència i enemics de la pau, i hi ha reconegut el “nostre” paper en algunes d'aquestes situacions. La **violència cultural** –la segona arrel-, en canvi, ens sembla que s'ha passat per alt.

La **violència cultural** consisteix en un conjunt d'idees, mites i conviccions que serveixen per a justificar i legitimar la violència directa. L'espai que normalment anomenem Occident –del qual fem part- posseeix una violència cultural sòlida i mantinguda al llarg de mil·lennis¹⁴. En són una mostra dues conviccions substancials: “la violència i la guerra són inevitables” –és a dir, són “normals”-; i “la força promou la seguretat”, una herència del tradicional principi romà *si vis pacem para bellum*. També en fan part la consciència de legitimitat per a poder matar els “enemics” després d'haver-los “deshumanitzat”, és a dir, d'haver-los considerats d'una categoria diferent, inferior, com si fossin membres d'una espècie diferent de la pròpia¹⁵; la identificació de la masculinitat amb la violència; la idealització de l'heroïcitat; la formació psicològica dels (i les) combatents, que consisteix –entre d'altres aspectes- en fer aprendre que *allò que mata no és un fusell, sinó un cor endurit*¹⁶, etc. Ras i curt: les arrels de la violència directa són fortes en el nostre entorn, la qual cosa no treu que hi hagi conviccions i actuacions pacífiques amb fonaments també procedents del nostre passat –des de textos dels evangelis cristians fins al pacifisme del segle XX, passant pels escrits no gaire difosos d'Erasme de Rotterdam qui, al segle

¹⁴ KEEGAN, John. (1995) *Historia de la guerra*. Barcelona, Planeta, Pp. 459- 466.

¹⁵ EIBL-EIBESFELDT, Irenäus. (1987) *Guerra y paz*. Barcelona. Editorial, Salvat. Cap. 5

¹⁶ HASFORD, Gustav. (1985). *Un chaleco de acero*. Barcelona, Seix Barral. Pp.20.

XVI, va qüestionar radicalment la conveniència de l'existència mateixa de la guerra¹⁷.

Després de constatar i de comentar els terribles efectes de la guerra, els nostres nois i noies es plantegen amb quin objectiu es fa. La resposta que troben –objectius econòmics- és parcialment certa si es refereixen a la situació actual. Una resposta general, però, hauria d'ésser molt més ampla: tal com va dir fa molts anys Quincy Wright¹⁸, la guerra es pot fer per qualsevol objectiu, bé sigui econòmic, polític, religiós, o de qualsevol altra mena, i així ha estat tot al llarg de la Història. De tota manera, la pregunta més important és “anterior”, i consisteix en qüestionar el perquè bàsic de la guerra, és a dir: ¿per què es decideix de “solucionar” un conflicte per la via de les armes en comptes de fer-ho a base de diàleg, negociació i acord just? La resposta –en oposició al què l'alumnat afirma més d'una vegada- és: perquè la guerra és útil. Entenguem-nos: és clar que és inútil i extremament negativa per a la majoria de les persones afectades, tant del bàndol dels guanyadors com el dels perdedors; ara bé, la victòria bèl·lica permet d'obtenir més avantatges que no pas la negociació i l'acord, que sempre impliquen alguna concessió a “l'altre”. No cal dir que, generalment, aquests avantatges pertocquen a una minoria poderosa.

És més, la potència de què actualment frueixen molts països procedeix, entre d'altres raons, de reiteratius èxits bèl·lics obtinguts al llarg del temps. Podríem concloure que la guerra és una institució social com qualsevol altra que genera avantatges de diverses menes a grups determinats de persones i, per tant, té més defensors que no pas es mereix. Per acabar la crítica en contra de la guerra, cal recordar que la via de les armes no soluciona cap conflicte. La

¹⁷ *Adagios del poder y de la guerra y teoría del adagio*. (2000). València, Pretextos/Biblioteca Valenciana,

¹⁸ *A Study of War*. Chicago, (1964) The University of Chicago Press, 1983.

fi d'una guerra, sigui com sigui, deixa un panorama de desolació i de destrossa, i garanteix que la situació sigui pitjor que no pas abans, a la qual s'hi afegeix el desig de revenja del bàndol vençut: és a dir el conflicte es manté... i, a sobre empitjorat.

5.4. De cara al futur

La Pau, tal i com l'han definit els nois i noies, és una situació *fràgil* i que comporta en sí mateixa una tasca difícil on hi estem implicades totes les persones que integrem la societat. Per construir una cultura de pau cal temps, esforç, imaginació, serietat i molta paciència per aglutinar la participació de tothom. Així doncs, de la mateixa manera que hem d'exigir als nostres governs el compromís amb la pau, també aquest compromís ha de ser assumit per cadascun de nosaltres en relació al nostre entorn i també en la manera de prendre posició en el món amb coherència amb la nostra vida i amb nosaltres mateixos.

A partir d'aquest context podem afirmar que l'Educació per la Pau que s'ha de treballar a les aules tampoc és un procés immediat, sinó que s'haurà de contemplar a mitjà o bé a llarg termini; però perquè aquest procés es doni cal que passi a ser un eix important en la majoria dels continguts educatius.

No parlem d'una assignatura per treballar l'Educació per la Pau, sinó de la presència en tots els espais educatius. Es tracta en primer lloc de tenir abast **transversal i interdisciplinari** en tots els sentits; és a dir, l'alumnat ha de poder treballar-ho en les distintes àrees de coneixement, en el treball dels valors,

però també ho ha de copsar en els fets diaris, a l'aula i en tota l'organització corresponent a l'àmbit escolar.¹⁹

Educar en el **valor de la pau** a l'aula haurà de significar que des de qualsevol àrea curricular considerem unes pautes elementals per a treballar els continguts. Caldrà potenciar estratègies en els i les alumnes per tal de treballar en enfocaments socioafectius que permetin potenciar qualsevol qüestió en primera persona, tenint en compte el tipus d'activitats a realitzar i que han de configurar aprenentatges significatius per a cada alumne.

L'Educació per la Pau ha d'educar per viure, no per sobreviure, i per tant s'hauran d'abordar i solucionar els problemes quan sorgeixin en qualsevol moment de la vida escolar. Caldrà, doncs educar més en el dia a dia i reduir els "dies especials" que sembla que han inundat els nostres centres en els darrers anys. Realitzar dies per celebrar la Pau, la No violència, els Drets Humans,... etc., definit per alguns autors com la "Pedagogia del colom" referint-se a aquests esdeveniments no ha de substituir, en cap cas, el què hi hagi una presència general en els continguts diaris de la vida escolar, donant-li la importància que realment té en el moment de treballar qualsevol àrea del coneixement.

D'altra banda l'alumnat necessita referències clares i referents positius en aquest sentit, per tant haurà de ser el professorat en el context educatiu el model a seguir, donant-li la importància i credibilitat que realment tenen aquests valors d'educar en i per la pau en el centre. Aquests referents positius de pau i convivència que s'han de respirar en el centre de ben segur que traspassaran a

¹⁹ BASTIDA I NAVARRO, Anna. (Març 2008). *De què parlem quan parlem d'educació per la Pau?* Senderi. Educació en valors.. <http://www.senderi.org/print.php?sid=1100>.

l'entorn on està ubicat el propi centre i per tant on viuen la majoria dels alumnes.

Tot i mantenir la transversalitat curricular en educació per la pau, hi ha, però, **dues disciplines** que s'hi relacionen directament com són les **Ciències Socials i la Història** quan abordem continguts per treballar la guerra i la pau. Així doncs, una de les competències que s'haurà de gestionar serà la comprensió del món en el que viuen els nois i noies i abordar els distints esdeveniments que han succeït en el passat, però també les situacions socials de l'actualitat. El context escolar ha de convertir-se en un lloc "ideal" per treballar qualsevol esdeveniment (atemptats, guerres, conflictes socials,...) qüestionar-se la desconfiança que generen en l'àmbit social, buscar alternatives diferents a la venjança que ens apropin al coneixement de propostes mediadores i pacífiques existents, i adquirir un compromís amb la democràcia, la pau i els drets humans.²⁰

La gran majoria dels fets històrics aporten continguts bèl·lics que, tal com hem comprovat en els textos analitzats, no es treballen amb els alumnes de manera que es pugui copsar l'abast de la violència generada, ni les seves causes ni els fonaments ideològics que sostenen la seva pràctica. És important que s'iniciï la comprensió de tot plegat a través d'un treball aprofundit del conflicte armat amb l'ajut de bones activitats, punts de vista diferents i fonts de menes també diferents. Aquest coneixement ha de facilitar a l'alumnat poder cercar i descobrir alternatives que no siguin de venjança i de mort i que els acosti a un compromís amb la pau i la justícia, tot permetent-los dibuixar

²⁰ JARES, Xesús R., (2002) " *Educación en la verdad y la justicia*" Cuadernos de Pedagogía. Pàg. 68-69

escenaris de futur per constituir una ciutadania decidida a construir un país més just i democràtic.

I, tot partint del fet que pertanyem a una cultura en què “la violència s’ensenya i s’aprèn”²¹ però volent eixamplar la cultura de pau de què també disposem, us proposem tres objectius bàsics per a plantejar-nos a l’hora de treballar l’Educació per la Pau:

1. El primer objectiu seria l’adquisició de coneixements que expliquin les situacions socials bàsiques, tant els que comporten el nostre present com els esdeveniments que han configurat el nostre passat, per tal de poder crear una opinió pròpia (*el poder i els seus mecanismes, les manifestacions de violència i l’explicació d’aquestes, els efectes que produeixen i qui les pateix, i també les propostes pacífiques existents*).
2. Aprendre a apreciar les opcions pacífiques que han existit i existeixen, incorporar-les a l’aprenentatge i poder adaptar-les a noves situacions. Per això caldrà la recerca de fonts i/o organitzacions vàlides i sòlides que proporcionin materials i recursos interessants i atractius tot permetent canals favorables entre els grups que hi treballen i les institucions educatives.
3. És bàsica la incorporació de comportaments clau definits per valors pacífics que millorin les relacions interpersonals i socials en general. Això ha de significar que l’educador ha d’actuar en coherència i d’acord amb aquests valors pacífics per obtenir credibilitat i eficàcia. No es pot educar a partir de l’autoritarisme però sí amb una autoritat justa que sàpiga on

²¹ FISAS, Vicenç, (2002): *La paz es posible*. Barcelona, IntermónOxfam, , Pp. 58.

posar els límits per controlar l'agressivitat i l'enfrontament oferint el diàleg per trobar solucions²².

I acabem amb unes paraules de J.P. Lederach que ens confirmen que *Educar per la Pau* és ara com ara del tot imprescindible:

“Educar per la Pau no és una idea utòpica, és realista i és responsable, en vista de la situació i les necessitats del món en què vivim”.

²² BASTIDA i NAVARRO, Anna, (2008), *ibídem*.

6. UNA MIRADA TRANSVERSAL: ELS VALORS

6. 1. Els valors en els tres eixos

A l'analitzar els textos que els infants i els joves han escrit al voltant dels tres eixos –condicions de la pau, diàleg intercultural i sostenibilitat- hem copsat que utilitzen una sèrie de valors que mereixen dedicar-hi un capítol per poder-los descriure, exemplificar i comentar. Han aparegut, concretament, 20 categories²³ que sota un mot o un concepte que ens ha semblat definitori i significatiu, englobem tota una sèrie de valors amb els que les generacions novelles els hi permeten explicar el món que vivim i, alhora, imaginar-se el món en que els hi agradaria viure.

Després de fer el buidatge dels documents apareixen 20 categories de valors. Aquests valors són: ajudar, amistar, barallar-se – pegar-se – fer mal, compartir, conflictes – tenir conflictes, cuidar – tenir cura, destruir, enfadar-se, estimar, fam – tenir fam, malaltia, matar, millorar, molestar, perdonar, reduir – reciclar – reutilitzar, respecte – respectar, ser dolent, violència i viure.

La taula que segueix a continuació mostra, de manera clara i visual, les diferents categories que els infants i joves utilitzen al referir-se als tres eixos treballats i també permeten veure per edats si són els mateixos o no els valors que fan servir.

²³ En cada categoria es recullen un o varis valors que considerem que estan relacionats entre ells. Al fer la categorització hem intentat que cada categoria sigui el màxim d'excloent de les altres malgrat és inevitable que en alguns fragments les categories es relacionin.

	3/5	6/7	8/9	10/11	12/15	16/18
CATEGORIES	anys	anys	anys	anys	anys	anys
Ajudar	x	x	x	x	x	x
Amistat	x	x	x	x		
Barallar-se – pegar-se – fer mal	x	x	x	x	x	x
Compartir	x	x	x			
Conflictes - tenir conflictes					x	x
Cuidar –tenir cura	x					
Destruir			x			
Enfadar-se	x	x				
Estimar		x				
Fam – tenir fam				x	x	x
Malaltia		x	x	x		x
Matar	x	x	x	x	x	
Millorar					x	x
Molestar	x					
Perdonar	x					
Reduir – reciclar – reutilitzar		x	x	x	x	x
Respecte - respectar				x	x	x
Ser dolent	x	x	x			
Violència				x	x	x
Viure			x	x	x	x

Tal i com podem veure a la taula, hi ha valors que apareixen de manera constant en els escrits de totes les edats, mentre que n'hi ha d'altres que només els trobem en unes franges d'edats i, inclús, hi ha alguns conceptes que només surten en textos d'una franja d'edat concreta.

Tots els valors que es poden incloure dintre de la categoria d'**ajudar** i **barallar-se – pegar-se – fer mal** són una constant des dels 3 anys fins als 18 anys. La categoria de **reduir – reciclar – reutilitzar** es va repetint des dels 6 anys fins als 18 anys. La categoria **matar** la trobem des dels 3 anys fins als 15 però no en la franja de 16 a 18 anys. La categoria referent a la **malaltia** apareix en els textos dels infants de 6 a 11 anys i la tornen a utilitzar els joves de 16 a 18 anys. En canvi, **amistat, compartir, enfadar-se i ser dolent** apareixen en les primeres franges d'edat, mentre que **conflictos – tenir conflictes, fam – tenir fam, millorar, respecte – respectar, violència i viure** no són valors utilitzats com a tals pels més petits. Hi ha valors que només els trobem en una franja d'edat, parlen de **cuidar – tenir cura, molestar i perdonar** els infants de 3 a 5 anys, utilitzen el valor **estimar** els nens i nenes de 6 a 7 anys i s'usa **destruir** entre els 8 i 9 anys.

A continuació aprofundim en cada una de les categories abans esmentades fent un buidatge d'aquells aspectes que considerem més interessants i ho il·lustrem amb fragments dels textos escrits pels infants i els joves. Sempre que ens és possible fem apartats que ens permeten ordenar i sistematitzar cadascuna de les categories. Per aquesta raó concretem “a qui” es refereix la categoria, “a què”, “qui ho fa”, “com es fa”,... o si es relaciona amb altres categories o bé s'hi contraposa.

- REDUIR - RECICLAR – REUTILITZAR

Als 3/5 anys no fan servir conceptes com reduir, reciclar o reutilitzar. En canvi, sí que els trobem en totes les altres edats, és a dir entre els 6 i els 18 anys.

Als 6/7 anys ens diuen que el **QUÈ** s'ha de reciclar és el paper, el vidre, les llaunes i les fitxes:

“A classe quan sobren fitxes, les portem a un contenidor per reciclar”

Diuen també que cal fer-ho **PER QUÈ** s'entreveuen efectes positius com pot ser l'ajuda a la natura:

“Des d'ara ajudarem la natura: reduint, reutilitzant i reciclant”.

I **COM** fer-ho:

“Hem de reciclar el paper per no haver de tallar tants arbres”

A partir del **8/9 anys** els nens i les nenes volen un món millor i relacionen aquests conceptes amb **accions** com estalviar aigua, no malgastar, no deixar el llum obert, no contaminar ni rius ni aire i anar a peu.

Pels infants d'aquesta edat aquests valors no es poden aconseguir si es cremen boscos, si es trenquen branques, si es va en cotxe o si es “truca” la moto.

Als 10/11 anys fan propostes de **COM** es pot aconseguir reduir, reciclar i reutilitzar amb les nostres accions:

“Per això és tant important que nosaltres comencem a fer alguna cosa per millorar-lo. Jo crec que reciclar i reutilitzar és molt important”.

Diuen clarament **QUI** ho ha de fer: nosaltres, tota la gent i la gent de tots els països.

Relacionen aquests valors amb el respecte, l'ajudar i l'utilitzar bé:

“Tots podem fer coses per intentar que els recursos de la terra no s’esgotin. Podem reciclar el paper per poder-ne fer més; reutilitzar tot allò que encara es pot utilitzar i intentar reduir el consum i el volum, com per exemple fent servir les dues cares del full de paper i també intentar no ser molt consumistes ni malgastadors”.

Als 12/15 anys diuen que el **QUÈ** cal reciclar: el paper, plàstic i productes tòxics; s’ha de reduir el consumisme, el consum d’aigua, la consumició dels combustibles i la contaminació; mentre que el que cal reutilitzar és el paper.

En aquesta categoria sorgeix la idea de compromís i de deure:

“Hem de reduir el consumisme i donar lloc al reciclatge sense cap especulació econòmica, l’ús de noves energies renovables i eficaces descobertes per l’home (crec en l’home i la seva capacitat d’investigació)”.

Creuen que s’ha de fer per viure millor, per no haver de tallar arbres, perquè sinó s’acabaran les coses, perquè el món sigui millor, perquè tinguem recursos en el futur, per una societat sostenible i per no gastar tant els recursos naturals. També donen idees de com fer-ho: amb tecnologies senzilles, ús de noves energies renovables, amb contenidors, construint màquines noves fetes amb materials reciclats o reutilitzats, etc.

Es comenta que reciclar suposa un esforç, que no es fa tant com s’esperava, es vol que es converteixi en un acte habitual i cal fer-ho per tenir un món millor.

Als 16/18 anys es va més enllà pel que fa a **COM** cal fer-ho:

“Potser és una mica d’hora per un canvi a nivell polític, hi ha poques alternatives (la majoria de partits d’esquerra es queden a mig camí?,

però fent una mica d'esforç d'àmbit individual com per exemple no donar diners a les multinacionals, fer una bona utilització dels recursos, reciclar i reduir el consum innecessari que sempre enriqueix als mateixos".

- CUIDAR (TENIR CURA)

La categoria de cuidar i tenir cura només apareix explícitament als **3/5 anys** i, concretament, els infants ens diuen què és amb el que hem de tenir cura: el bosc, el mar, les plantes, els animals, la terra, els amics i els germans:

"Cuidar el meu germanet".

La majoria de vegades ens diuen que aquesta categoria s'ha de fer:

"Hem de cuidar el bosc. Hem de cuidar les plantes i regar-les".

- AJUDAR

La categoria ajudar la trobem en totes les franges d'edat estudiades, és a dir, des dels 3 anys fins als 18 anys.

Els infants de 3 a 5 anys diuen clarament a **QUI** s'ha d'ajudar: als amics, als pares i a les mares. El repertori de persones a qui cal ajudar va augmentant a mida que les edats avancen: algú que es fa mal, algú que perd quelcom, els pobres, els que no tenen escola, els de fora, els necessitats, els que pateixen, a la naturalesa, els animals,... a tothom.

"Ens hem d'ajudar"

Als 6/7 anys, la categoria d'ajudar la **relacionen** amb la compassió.

Fins als 8/9 anys els infants no defineixen de forma clara a **QUÈ** cal ajudar i en aquesta edat el què el concreten en les següents accions: a entendre'ns, a tenir suficients medis, a les injustícies i a anar a l'escola:

"M'agradaria que els nens del Nepal no haguessin d'estar a la presó amb els seus pares, que trobin qui els aculli i que puguin anar a

l'escola com nosaltres. Tot això només es pot aconseguir amb l'ajuda dels altres països; per això és important que tots nosaltres lluitem per evitar aquestes injustícies”.

En varies ocasions trobem com una obligació a realitzar aquesta categoria:

“(...) la pau ha de ser per a tothom, ens hem d'ajudar, respectar-nos, escoltar-nos, ser amics sense que importi el color de la pell, la llengua, el país ... perquè tots som germans d'aquest món.”.

Als 10/11 anys es creu que s'ha d'ajudar a lluitar contra la guerra, la fam i la pobresa, a viure en un lloc agradable, a viure en pau, a que el món sigui millor, a tenir un desenvolupament sostenible, a no malgastar els recursos naturals, a buscar feina i habitatge, a integrar-se, a consolidar societats més obertes i plurals, a solucionar qualsevol cosa,... i a pensar en el futur.

Contraposen l'ajuda a la diferència, tristesa, egoisme i guerra

És bàsicament en aquesta edat on hi ha referències concretes sobre **QUI** és el que ha d'ajudar. Evidentment, ens hem d'ajudar entre tots, però els infants també s'adonen que hi ha persones que ajuden a les altres com: equips mèdics, voluntaris, periodistes i organitzacions com: Metges sense Fronteres, Mans Unides, ONG, Càritas, Creu Roja, Fundació per a la Pau, etc.

Els de 12/15 anys ens diuen **COM** es pot fer per ajudar:

“Sabem que existeixen els problemes, podem pensar que estem sensibilitzats, i a vegades no és fins que ho veiem amb els nostres propis ulls que ens n'adonem del que veritablement és. I per això és tant important educar i mentalitzar-nos, veure-ho un mateix, per actuar i, així, ajudar”.

Relacionen aquest concepte amb respecte, comprensió, cooperació, conèixer, acceptar, diàleg, trobar punts de trobada, pau, estimar i ser estimat, igualtat, solidaritat, convivència i tolerància:

“Si convertíssim aquest món en un món més tolerant i respectuós entre ell mateix, ajudant a aquells que ens necessitin, respectant a aquells que no són com nosaltres, ignorant a aquells que no ens respectin i pacificant casa nostra i les dels altres, podrem parlar de que vivim en una societat quasi perfecta”.

Contraposen la categoria d'ajudar a altres conceptes..com orgull, racisme, xenofòbia, discriminació, egoisme, odi, desigualtat, destrucció i baralla.

En la última franja d'edat, 16/18, creuen que l'ajuda ha de ser al món subdesenvolupat (*sense la nostra ajuda, s'ofega*), els uns als altres, altres països, països necessitats, ajudar als nouvinguts a integrar-se i ajudar als fills a fer els deures

I afirmen:

“M'agradaria fer una crida a tots els ciutadans per ajudar a parar aquest genocidi mundial i per sobre de tot ajudar que tothom, dictadors, dirigents, presidents, arribin a ser persones algun dia”.

- COMPARTIR

La categoria de compartir l'utilitzen els nens i nenes de 3 a 9 anys.

Els infants de 3/5 anys ens diuen **QUÈ** és el que s'ha de compartir: les coses, les joguines, els contes, la tele, el llit i els regals.

Els nens i nenes de 6/7 anys relacionen el compartir amb la pau, l'escolta, l'estimació, l'alegria, la felicitat, la diversió i poder millorar el món.

En els **8/9 anys** s'amplia el cercle del **QUÈ** s'ha de compartir i a més de joguines també cal compartir els pares, menjar i aigua, aliments, riquesa i tot el que es té:

"(...) que les persones compartissin tot el que tenen i que els nens no hagin de treballar i que puguin jugar".

I ens diuen amb QUI s'ha de compartir, amb els nens i nenes, amb el germà, amb els altres, amb els països pobres i amb els que ho necessiten:

"Nosaltres hem d'acceptar la gent que no és del nostre país, perquè és gent igual, potser són d'altres religions però no són escarabats!! Són gent, i si és d'una altra raça no passa res, ells venen aquí a aprendre i a fer altres coses i a compartir".

A aquesta edat **relacionen** aquest concepte amb dialogar, respectar, jugar, solidaritat i pau. El compartir, està **contraposat** a baralla, por, odi, dolor, misèria i sentiments dolents.

- ESTIMAR

La categoria estimar l'utilitzen de forma explícita els nens i nenes de **6/7 anys** i ens diuen que ens hem d'estimar molt, que ens hem d'estimar tots i que ens hem d'estimar més. S'ha d'estimar els amics, la naturalesa, diferents persones de diverses cultures, la mare, el pare i els germans.

L'estimar està relacionat amb valors com l'estimació, l'escolta, l'ajuda, el compartir, l'alegria, la felicitat, l'amor i la pau.

Estimar està contraposat a la guerra, les baralles, el fer mal i tirar trets:

"La pau és amor, donar petons, estimar molt, no barallar-se, no fer mal, no tirar trets i saber fer moltes coses".

- AMISTAT

La categoria amistat la trobem dels 3 fins als 11 anys.

Els infants de 3/5 anys relacionen l'amistat amb valors com solidaritat, estimació, diversitat, felicitat i pau. **Als 8/9** afegeixen que l'amistat està relacionada amb fer les paus, ajudar, respecte, escoltar, tolerància, amor i justícia

En algunes ocasions, com en els **infants de 6 i 7 anys** aquesta categoria apareix relacionada amb un sentit d'obligació o de deure:

“Encara que la gent sigui diferent, hem de ser tots amics”.

Pels infants de 8/9 anys està **contraposada** amb l'enveja, les baralles, el fer mal, insultar i la guerra:

“Ser tots amics i així poder evitar que hi hagi guerres”.

Als 10/11 anys afirmen que per tenir més amics hem de ser generosos, alegres, tenir paciència, no tenir enveja, ser simpàtics, saludar, ser solidaris, repartir alegria, saber conviure, parlar-ho tot, tenir respecte, respectar el color de la pell, respectar la manera de parlar i respectar l'aspecte físic. En aquesta mateixa edat ens comenten què fan els amics: explicar coses, es conviden, davant d'una discussió fan les paus, ensenyar coses, ajudar, tenir respecte, etc. Afegeixen que es poden tenir amics més grans, com un avi o una àvia.

- BARALLAR-SE (PEGAR, FER MAL)

La categoria de barallar-se, pegar i fer mal la podem trobar en totes les edats atès que des dels 3 anys fins als 18 anys apareixen aquests conceptes.

Als 3/5 anys, aquests conceptes es **relacionen** amb mossegar, pegar i donar cops de puny, insultar i fer la guerra.

Aquesta categoria representa la **negació** de valors com el diàleg, la felicitat, el jugar, l'alegria i la pau

Als 6/7 anys els infants diuen amb **QUI** ho fan, amb els amics, amb els germans, amb els nens i les nenes i no s'ha de fer amb ningú.

En alguns textos apareix de forma clara que és quelcom que no s'ha de fer:

“No ens hem de barallar. No s’ha de pegar”. (3/5 anys); “No ens hem de barallar amb els països i hem de compartir”. (8/9 anys).

Els infants de 8/9 anys diuen que ho fan els nens i les nenes, els jugadors de futbol i els països:

“Els jugadors de futbol es barallen per coses tontes”.

Desitgen un món sense baralles, sense guerres, fer-nos amics de tothom, no tractar malament al que és diferent, no fer el que no vols que et facin a tu i tenir dret a ser ben tractats.

La **solució** diuen està en la comunicació, en dir el que sentim, tenir en compte el que diem i com tractem els altres, comptar fins a vint:

“Compto fins a vint abans de barallar-me perquè no m’agrada sentir-me malament després de barallar-me”.

“Viure en Pau no vol dir només no barallar-nos sinó que per viure en Pau hem d’acceptar als nostres companys, amics, veïns,... tal com són”.

En els escrits dels infants de **10/11 anys** apareixen diferents **tipus** de baralles: baralla petita, problema entre germans, baralla per coses sense importància i la guerra entre països.

Pensen que aquests conceptes es donen atès que el món no és just, hi ha guerres, hi ha gent dolenta que ho soluciona tot amb violència i que és una manera d’aconseguir les coses:

“El món seria molt millor si no hi haguessin grups terroristes, guerres entre pobles, baralles entre humans, per aconseguir les coses es

barallen, es tiren bombes, míssils, granades i destrueixen cases pobres que l'única diferència és que tenen diferent color de pell i parlen diferent idioma, tindríem que parlar".

Als 12/15 anys diuen **ON** passa: a l'escola, al món, a casa i pel carrer; i puntualitzen que es veu a la TV, a les notícies surten imatges que posen els pèls de punta i els nens ho veuen i ho acaben veient normal.

Segueix el desig de viure en un món sense baralles:

"A mi m'agradaria que tothom pogués viure en un món sense fronteres, on a tothom se'ls donés el mateix, que no haguessin mai baralles, ni problemes racials, que tothom fos lliure, que tothom pogués menjar quan volgués, banyar-se (més quan ho necessiti, que no pas quan ell ho desitgi), en definitiva, que tothom fos feliç".

Creuen que les baralles es poden evitar amb el diàleg, arribant a un acord, portar-nos bé, gaudir de les coses boniques, amb respecte, pau, sent tots amics, sent tots companys, ajudant, no insultant, no protestant, compartint, ajudant, tenint paciència, sent solidaris, repartint alegria, repartint amor i sabent conviure.

Els joves de 16/18 anys afirmen que maltractem els països pobres i els hi proclamem la guerra; també constaten que cada any moren una gran quantitat de dones maltractades:

"Ara visc en un món desagradable on els interessos polítics fan entrar en problemes a la gent, on la convivència racial gairebé mai apareix, on totes les races són persones diferents, on ens robem i enganyem entre companys, on no podem arribar a la pau de cap manera, on moren nens innocents per culpa de les guerres, on moren cada any una gran quantitat de dones maltractades, on la droga pot valer més que les famílies, i a on s'està acusant la falta de consciència moral".

- CONFLICTES (TENIR CONFLICTES)

La categoria de conflictes i tenir conflictes és usada dels 12 als 18 anys.

Als 12/15 anys comenten que hi ha diferents **tipus** de conflictes: conflictes armats, bèl·lics, racials i internacionals:

“El món en que vivim actualment hi ha diferents races i cultures. La falta d’entesa entre cultures provoca conflictes internacionals, com la immigració il·legal i les guerres. Caldria que entre tots intentéssim reduir aquests conflictes, aconseguint que l’única diferència entre els diferents pobles sigui només l’idioma, el color i la religió, i que no hi hagi diferències econòmiques i socials”.

Afirmen que **tenen** conflictes els immigrants, els habitants dels països, la gent que està en guerra i els infants que viuen en zones conflictives:

Els nens que viuen en zones de conflicte són carn de morter, mines i granades.

Comenten el **PER QUÈ** es tenen conflictes: per sobreviure, per la diversitat de creences i ritus, per les guerres, per no acceptar els nous, etc.

Es **relacionen** els conflictes amb terror, mort, destrucció, violència, racisme, fer mal i xenofòbia:

“El racisme, la xenofòbia i els conflictes bèl·lics són paraules molt utilitzades i portades a la pràctica; enlloc de paraules com llibertat, solidaritat o sentiment”.

En alguns textos es diu que hem d’evitar els conflictes i en altres es comenta que s’han d’acabar els conflictes, però no es diu en primera persona:

“És també un bon moment per a que la gent jove, el nostre futur, aprengui que fins aleshores les coses no s’han fet tant bé com s’haurien d’haver fet. Han de prendre partit en aquest assumpte, han d’acabar

amb els conflictes entre països i hem d'aconseguir una estabilitat que permeti gaudir de seguretat, Pau i respecte”.

Comenten que per **evitar-los** es necessita plantejar solucions urgents, reflexionar i entendre'ns millor, pensar més en els altres i no tant en nosaltres, que no hi hagi diferències econòmiques i socials, amb ganes de descobrir altres ètnies, escoltar i acordar decisions, amb diàleg i comunicació, sense violència.

Expliciten que els conflictes els han d'evitar els caps de govern:

“Els que haurien d'iniciar aquests canvis caldria que fossin els caps de govern, dels països desenvolupats, perdonant el deute extern i fomentant així, la igualtat econòmica entre països. També caldria ajudar-los en el seu desenvolupament i solucionar amb el diàleg els conflictes armats”.

Els joves de 16/18 anys diuen que la guerra es deguda als conflictes, la sang, la pobresa, la desolació, posar els interessos econòmics davant de tot, al model capitalista d'avui en dia,... i a no saber dialogar:

Creiem que per solucionar els conflictes entre diferents estats no és necessari arribar a la guerra sinó que mitjançant el diàleg es pot arribar a alguns acords. Per evitar arribar a situacions tenses o de desacord els governs de tots els països haurien de respectar els drets humans i també cooperar per aconseguir un món sense desigualtat, on els ciutadans de qualsevol país tinguessin els mateixos drets i les mateixes oportunitats.

- DESTRUIR

La categoria destruir només apareix en els documents dels infants de **8/9 anys**. Aquests nens i nenes diuen que el que es destrueix són les cases, les famílies, la capa d'ozó i el planeta:

“Si tota la gent que viu en aquest planeta gastés tot el que nosaltres gastem, necessitaríem tres planetes. Aviat aquest món estarà tot destrossat, perquè no el cuidem”.

La destrucció la **relacionen** amb la guerra (destrucció total), amb les armes de destrucció massiva i amb el patiment.

- ENFADAR-SE

La categoria enfadar-se apareix en infants de 3 a 7 anys.

Dels 3 fins als 7 anys els nens i nenes diuen que és quelcom que no s'ha de fer:

“No hem de fer enfadar a ningú”. (6/7 anys).

Els infants de 3/5 anys afirmen que s'enfaden amb els pares, les mares, els mestres i els amics:

“Sovint m'enfado amb els meus amics perquè vull manar i no està bé”.

L'absència d'enfadar-nos comporta jugar junts, estar contents i la felicitat.

- MOLESTAR

La categoria de molestar només el trobem en els **3/5 anys**. Diuen que es molesta en el joc:

“Em molesten quan estic jugant. A qui molesten és als companys:

Molestem als companys”.

- SER DOLENT

La categoria ser dolent el troben en els escrits dels infants de 3 a 9 anys.

Els infants de 3/5 anys diuen que es quelcom que no s'ha de fer:

“No hem de fer coses dolentes”.

Als 6/7 anys relacionen ser dolent amb matar, fer la guerra i morir. Està **contraposat** a bo, pau, felicitat i bonic:

“Les persones no volem la guerra i volem la Pau per divertir-nos perquè la guerra és dolenta i molta gent mor i en temps de Pau la gent és feliç”.

Diuen que s'és dolent amb les persones i la naturalesa:

“Jo no vull que els nens dolents trenquin la natura sinó ens quedaríem sense natura”.

Als 8/9 anys diuen:

“Les guerres són dolentes. El que fan és destruir el nostre planeta. Hi ha persones que pateixen per aquestes guerres. No tenen diners, roba, cases, rentadores,(...)”

Desitgen que les persones dolentes es tornin bones i que les persones dolentes reflexionin:

“L'Amor és “xulo” i volem que l'Amor sigui sempre així, perquè seria fabulós i que les persones que són dolentes es tornin bones”.

- MATAR

La categoria matar apareix en els documents dels nens i nenes compresos entre els 3 i els 15 anys.

Els infants de 3/5 anys relacionen matar amb dolents, sentiment negatiu per les conseqüències, armes i pistoles i amb manca de pau:

“Si volem la guerra vindran els dolents a casa i mataran els nens. La fada bona podria fer “clinc” i fer desaparèixer els dolents”.

Als 6/7 anys afirmen que es mata en temps de guerra:

“Perquè la gent de la terra és tan dolenta que es maten entre ells fent guerres?”

Diuen que maten les metralletes, les espases i les escopetes.

Dels 6 fins als 9 anys els nens i nenes diuen que no s'ha de matar i que no ho volen:

“No hem de matar com aquells que fan la guerra. Hem de disfrutar i viure emocions en la vida, perquè val la pena”. (8/9 anys).

Als 8/9 anys diuen a **QUI** es mata: persones i animals.

Als 10/11 anys es **relaciona** amb crueltat, insult, pegar, por, patiment i assassinar:

“Em pregunto: Per què por? És clar, no ho sé, hi ha persones que viuen amenaçades de mort, que les pegaran, que els hi mataran algun familiar... Aquestes persones des de que es desperten fins que se’n van a dormir tenen la por al cos: quan es passegen, quan les truquen... si no hi hagués persones que matessin, aquest món es podria transformar en quelcom diferent”.

Afirmen que es maten persones, gent innocent, animals i plantes:

“Les indústries van contaminant l’aire, la terra i els rius, abocant-hi productes químics i residus tòxics que maten molts peixos i plantes. Molts animals i persones pateixen a causa dels humans i de la contaminació de l’aire”.

Diuen el **PERQUÈ** es mata, per racisme, per poder menjar, per la contaminació, per les guerres i per malalties que maten:

“A mi m’agradaria que no n’hi haguessin de guerres, perquè matant-se no s’arreglen les coses: s’arreglen parlant sense disputes, a les guerres mor molta gent innocent, a vegades hi ha guerres per aconseguir petroli, carbó, etc.”

Als 12/15 anys diuen **QUI** mata: els grups armats, els nens soldat que els obliguen a fer-ho i els que governen.

- VIOLÈNCIA

La categoria violència la trobem des dels 10 fins als 18 anys.

Als 10/11 anys afirmen que cal eradicar la violència, que és una manera absurda de resoldre els problemes atès que guanya el més fort.

Contraposen violència amb pau, respecte, diàleg, drets humans i justícia:

“La televisió ens ensenya violència, però la pau no li pot fer competència”.

Als 12/15 anys comenten que la violència està a tot arreu, que la violència porta violència, que és una manera d'entendre la vida i que el futur serà violent.

Es **relaciona** amb matar, assassinar, por i agressió física:

“I tampoc cal anar tant lluny per presenciar escenes de violència, sigui del tipus que sigui i que constitueixi un entrebanc per assolir la pau. Hem vist múltiples casos en que dones joves espanyoles moren a mans de les seves parelles, casos de xenofòbia als carrers, com els cruels assassinats de magrebins o gitanos, considerats popularment de castes inferiors, o casos d'enfrontaments violents entre tribus urbanes, tot això al nostre propi país”.

Contraposen aquesta categoria a diàleg, felicitat, pau, respecte a les diferents cultures i religions i a no discriminació:

“Per poder parlar de la pau al món, abans de res hem de començar parlant de la guerra. Si, i no sols de la guerra, sinó també de la violència, els maltractaments, el racisme i moltes altres coses que no ens permeten gaudir de la pau”.

Es refereixen a la violència de gènere, entre els països, casos de xenofòbia al carrer, als animals.

Creuen que cal **evitar-la**, veuen la necessitat de trobar recursos, aprovar lleis, fer prohibicions i tractats.

Els joves de 16/18 anys desitgen que desaparegui la violència, creuen que les lluites i les morts generen un ressentiment que garanteix més violència i pensen que es dóna una equivocació que és pensar que amb violència es resol tot:

“Les joguines pels nens tampoc es salven gaire. Totes són molt educatives, ens ensenyen que amb violència es resol tot, bé, com a la vida real!”.

Creuen que es pot **evitar** si aprenem a respectar-nos, acceptar-nos, saber conviure i lluitar contra el terrorisme:

“Aquest pla té com a objectiu promoure la cooperació entre els països membres, lluitar contra la corrupció, enfortir els drets humans, protegir als immigrants, incorporar els drets de la dona a la feina i també els drets dels infants, promoure la llibertat d’expressió i opinió, prevenir la violència ja que és un gran obstacle per la convivència i el desenvolupament socioeconòmic i lluitar contra el terrorisme entre molts altres objectius”.

- MILLORAR

La categoria millorar la trobem en els escrits de la franja d’edat de 12 a 18 anys però és en els 12/15 anys que més s’utilitza aquest valor.

Als 12/15 anys pensen que **QUI** ha de millorar som tots, el món, els immigrants, els pobres i Catalunya. Quan es plantegen qui pot ajudar a millorar, s’afirma que entre tots

I, **COM** es pot millorar? Creuen que es pot millorar trobant una feina, trobant un habitatge, tenint unes condicions de vida dignes, amb diàleg i amb manifestacions:

“Que no és el mateix que et diguin una cosa i tu l’acceptis encara que no hi estàs prou d’acord, que barallar-se o discutir-ho per millorar-lo. En aquesta cas vol dir que si pensem que hi ha discriminació amb algú en lloc de conformar-se, dir-li. O a nivell general (política) per això son les manifestacions (...)”

En els 16/18 anys fan afirmacions sobre **QUÈ** pot millorar, per exemple, s’afirma que es pot millorar la pau, alguns aspectes del racisme, el respecte als immigrants, les relacions amb els que ens envolten i col·laborar a millorar la qualitat de vida dels països pobres:

“Que tenen una gran oportunitat i que se la mereixen com tots nosaltres, aquesta és la millor solució perquè tinguin una vida digna, encara que penso que el que s’ha de fer és ajudar-los a millorar el seu país”.

Diuen que els líders fan falses promeses de millora.

- PERDONAR

Els únics que parlen de “perdonar” són els infants de **3/5 anys** i ho relacionen amb fer les paus i la felicitat:

“Quan ens barallem ens hem de perdonar i fer les paus. El món seria més feliç si ens perdonéssim”.

- RESPECTE (RESPECTAR)

La categoria de respecte i respectar és utilitzada per les edats compreses entre els 10 i els 18 anys.

Els infants de 10/11 anys diuen en els seus escrits que s'ha de respectar el medi ambient, els drets humans, la natura, tothom, les persones, les diferents cultures,...:

“Nosaltres pensem que hem de respectar als nens d'altres cultures. Els hem de respectar tot i que siguin pobres, no tinguin família o facin coses diferents. Hem vist que tenen menjars diferents, les escoles són diferents, tenen llengües diferents(...)”

Ja comencen a explicar el **PERQUÈ** cal portar a terme aquesta categoria per aconseguir condicions de vida dignes per a tothom, per tenir la natura neta, per la felicitat,... amb respecte evitarem les enveges i les guerres.

El respecte es **relaciona** amb estimar, pau, generositat, amor, diàleg, amabilitat, comprensió i felicitat:

“Si tots veiéssim als nostres veïns com a part de nosaltres mateixos, hi hauria més respecte per a tothom i no voldríem per l'altre res de dolent que no volguéssim per a nosaltres mateixos ... en definitiva, tots seríem més feliços”.

El respecte està **contraposat** a discriminació, guerra, injustícia, racisme, egoisme, violència i baralla:

“Al món hi ha gent dolenta que ho soluciona tot amb violència, però també hi ha gent que no es baralla i ho soluciona amb paraules. El que hem de fer és respectar-nos els uns als altres i no barallar-no”s.

I diuen **QUÈ** s'ha de fer:

“Ens hem de respectar els uns als altres”.

Als 12/15 anys diuen **PERQUÈ** que cal fer-ho, per enriquir-nos, per evitar conflictes, lluitar contra l'exclusió, consolidació de societats obertes i plurals, foment del diàleg interreligiós, foment de l'aprenentatge de llengües

comunes i llengües vehiculars, per crear una cultura de pau,... i per consolidar societats més obertes i plurals:

“Parlem de la diversitat cultural en sentit ampli, és a dir, diferents ètnies, cultures, llengües, religions, costums... i tots aquests punts s’han d’afrontar amb respecte i diàleg i amb uns punts de mira amplis que ajudin a consolidar unes societats més obertes i plurals”.

Comenten que per respectar cal tenir-ne ganes, que tothom és digne de respecte, que moltes vegades diem que s’ha de fer però no ho fem i creuen també que el respecte hauria de ser un ideal de la vida:

“Si la gent respectés el medi ambient, intentés comprendre i ajudar als qui ho necessiten, si parlessin uns amb altres i es paressin a escoltar i a reflexionar, podríem crear un món millor, per nosaltres i pels que vindran en el futur”.

En els textos queda clar **QUÈ** és el que s’ha de fer:

“Ens agradaria fer un comunicat a tota la gent del món: cap guerra està justificada, ningú és millor que ningú, ens hem de respectar, tolerar,... en resum, hem de ser pacifistes i portar la Pau, recordeu que violència porta a violència”.

Els joves de 16/18 anys afegeixen que es mereixen respecte la diversitat d’idees i opinions, les tradicions, els drets humans, la llibertat d’expressió i opinió i els conflictes bèl·lics.

Es **relaciona** amb participació cívica, nivell més alt d’educació, conèixer, enriquiment, ser solidari, escoltar als que ens envolten, etc.

- VIURE

Utilitzen el concepte viure els alumnes compresos entre els 8 i els 18 anys.

Els infants de 8/9 anys relacionen el concepte de viure amb el respecte, la solidaritat, la dignitat, el tenir de tot,... amor, felicitat i pau.

Als 10/11 anys creuen que un món per viure es pot aconseguir entre tots; si tothom hi posa el seu gra de sorra; recollint aliments, diners, roba i joguines:

“El món on m’agradaria viure és un món on si cadascú posés el seu granet de sorra ho podríem aconseguir. No us agradaria un món en que tots fossin iguals, on tinguéssim tots els mateixos drets, que tots tinguéssim democràcia i que totes les armes fossin destruïdes?”.

Als 12/15 anys diuen que vivim en un món on hi ha persones que marxen del seu país per guanyar-se la vida i viure millor, un món molt desigual, on hi ha nens explotats per multinacionals, un món ple de desigualtats, un món injust i violent,... i els agrada somniar el món que els agradaria viure, però també comenten que és molt llunyà ... ells desitgen viure millor i que tothom visqui bé, però no es donen solucions, només s’apunta que és cosa dels dirigents, que entre tots, que amb cooperació i voluntat,... però gairebé ningú ho diu. Tenen el desig de poder penalitzar política i econòmicament als governants que viuen envoltats d’excessives riqueses.

Voldrien viure amb totes les comoditats, una vida digna, que la gent de tot el món pugui viure sent respectada, en igualtat, en un món digne i millor, més bé, amb millors condicions de les que tenim actualment, on tothom respecti a tothom, en pau, amb igualtat ... i on tothom fos feliç:

“El món on m’agradaria viure seria un món on no existís la violència, ni les guerres i en el que predominaria la pau. Un món on es poguessin arreglar els conflictes (entre partits polítics, països, continents,...) amb

diàleg, és a dir, amb comunicació i no fes falta la violència. Seria un món perfecte sense problemes, ni discussions i tothom seria feliç cada dia que passés”.

Contraposen el viure amb fer mal, barallar, robar, guerra, armes, terrorismes, matar, por i patiment; a més introdueixen el concepte sobreviure:

“No ens sembla bé que els nens treballin com els adults. Volem que els nens i nenes vagin a l’escola, aprenguin coses; és a dir, que no busquin menjar a les escombraries per sobreviure i que tots els nens tinguin les mateixes oportunitats”.

Els joves de 16/18 anys ens diuen:

“El món on m’agradaria viure és una fantasia meva. No existeix ni existirà mai. És un món sense fam, sense guerra i sense discriminacions per ser d’un altre color o d’una altra cultura o per parlar un idioma diferent. Un món on tothom s’ESTIMÉS”.

Comenten que hi ha països que es viu millor que altres i en alguns no s’hi pot viure atès que falten aliments, qualitat i els sous són molt petits. Aquest joves també utilitzen el concepte de sobreviure i aquí comenten la necessitat de robar, anar contra un enemic, demanar menjar i el no poder sobreviure en el propi país:

“Hem arribat en un punt en què ja res ens importa, en què ja no aspirem a aconseguir un món millor, sinó que intentem sobreviure i vetllar pels nostres interessos i seguretats, tot i que això signifiqui passar per damunt d’aspectes molt més importants”.

- FAM (TENIR FAM)

La categoria de fam i tenir fam el trobem entre els 10 i els 18 anys.

Als 10/11 anys diuen a **QUI** afecta: la fam afecta a moltes persones, a països del tercer món, a una gran part del planeta i als il·legals.

Als 12/15 anys afegeixen:

“Aquest és el perquè de la fam que pateix el país. Un país explotat per d’altres que saben aprofitar el moment i extreure el màxim de suc, i després negar absolutament alguna relació amb negocis sobre aquest país”.

Pensen que **QUI** ajuda a combatre la fam són els equips mèdics, els voluntaris, les ONG, molts països fan coses per solucionar-ho, els que tenim suficient hem d’ajudar els altres, cadascú hauria d’aportar el seu gra de sorra:

“Hi ha molta gent que passa fam i a causa d’aquesta fam agafen moltes malalties com l’anèmia, etc. També els falta aigua i si en tenen està contaminada i quan en veuen se’ls infla la panxa a causa dels microbis que té l’aigua. Això es podria evitar donant diners i menjar a les ONG, adoptant a un nen o fent alguna cosa per ajudar a Metges sense fronteres, com varem fer nosaltres, que varem participar en una cursa contra la fam”.

Afirmen que s’ajuda a combatre la fam amb medicaments, aliments, educació, donant diners, donant menjar, no llençant menjar, fent una cursa i donar els diners que es recullin a una ONG, amb un millor repartiment de la riquesa.

Els joves de 16/18 anys creuen que la fam és deguda a les guerres i hi ha persones que es moren de fam:

“Actualment els llocs en guerra es troben amb un índex molt alt de pobresa. Això fa que aquest problema en desencadeni d’altres que encara són més dependents de la vida de les persones, com per exemple: la fam, les malalties, la violència, la prostitució, etc”.

- MALALTIA

La categoria de malaltia és tractada pels infants de 6 a 11 anys.

Els nens i nenes de 6/7 anys desitgen que no hi hagi malalts ni malalties. Concreten que quan els amics estan malalts es cuiden i es van a veure.

Els infants de 8/9 anys relacionen la malaltia amb la guerra, la contaminació i la manca de medicaments:

“Els països pobres no tenen gaires metges i quan en un poblat hi ha algú malalt, els han d’anar a buscar i tarden molt i quan tenen malalties greus no es poden curar perquè no tenen medicaments. Es moren molt ràpid i això no hauria de passar, hi hauria d’haver metges per tot el món i medicaments també. Nosaltres els hauríem de portar menjar, medicaments, roba, aigua i joguines perquè visquin tan bé com nosaltres que ho tenim tot”.

Als 10/11 anys diuen que hi ha malalties que encara no tenen cura, que algunes malalties es podrien prevenir i desitgen un món sense malalties:

“El nostre planeta seria: Un planeta sense races i sense diferències entre races i cultures. Un planeta en el qual els humans no destruirien la natura. Un planeta on no hi hauria malalties ni patiment”.

Anomenen **tipus** de malalties com la sida, el càncer, l’anorèxia, la malària, la tuberculosi i la lepra.

Diuen que hi ha malalties a causa de persones que volen investigar amb armes de destrucció, de la fam, per falta d’aigua, perquè no hi ha metges, per les guerres, la pobresa, la falta de sanitat i higiene, la falta de diners, la falta d’alimentació equilibrada, la falta de roba i per no tenir vacunes:

“Els preus d’aquests medicaments està molt alt, i la gent pobre és la més afectada, així com d’altres malalties infeccioses com la malària, la

tuberculosi i la lepra perquè no tenen mitjans per comprar els medicaments”.

Comenten també que per eradicar la malaltia cal donar diners i menjar a ONGs, adoptar un nen i que els governants haurien de parlar.

6. 2. Parlem sobre els valors

Tota l'exposició feta fins ara en aquest capítol ens permet fer alguns comentaris sobre els diferents valors que utilitzen els infants i els joves.

Hi ha categories que apareixen en totes les edats –malgrat el contingut específic, la manera de tractar-les i l'exemplificació pugui variar en les diferents franges d'edat- i d'altres només les trobem explícitament utilitzades i explicades en edats concretes o només en una franja d'edat determinada. Per aquesta raó podem adonar-nos que en totes les edats apareixen les categories d'**ajudar** i de **barallar-se – pegar-se – fer mal**, entenent així que aquestes dues categories són viscudes i experimentades tant per infants com per joves. Les categories de **reduir – reciclar – reutilitzar, malaltia** i **matar** gairebé també apareixen en la majoria de les edats estudiades. Tant d'unes com de les altres podem dir que es tracta de categories actuals que són molt presents en la vida quotidiana de les persones de la nostra societat. Són conceptes utilitzats tant en l'àmbit privat, familiar, escolar i social dels nens i nenes i joves que es troben en edat escolar.

En canvi, les categories de **cuidar – tenir cura, estimar, perdonar, destruir** i **molestar**, cadascuna es troba en una edat concreta. No és d'estranyar que **cuidar – tenir cura, molestar** i **perdonar** siguin categories molt explícites en l'edat de 3 a 5 anys atès que és quan noten i s'adonen de la

cura que tenen els altres envers ells i elles, també és quan el perdó i fer les paus és una pràctica habitual, normalment obligada a fer pels adults, sempre que hi ha algun conflicte i moltes vegades el conflicte es dona és quan se senten molestats per algú o quan ells molesten una altra persona. En canvi, **estimar** i **destruir** només les trobem en els 6/7 anys i els 8/9 anys respectivament, mentre que són categories que podrien ser utilitzades en altres franges d'edat pel contingut en sí que es pot desprendre de cadascuna.

Hi ha valors que són més utilitzats pels infants i altres que apareixen només en els escrits dels joves. Els valors de l'**amistat** i el **compartir** els trobem, respectivament, dels 3 a 11 anys i dels 3 als 9 anys, mentre que els valors **respecte – respectar** i **viure** són utilitzats, respectivament, entre els 10 i els 18 anys i dels 8 als 18 anys. Les dues categories utilitzades pels més grans són, evidentment, més globals que les usades pels petits i, en moltes ocasions, acullen idees relacionades amb l'amistat i el compartir però també moltes d'altres que fan esment a la convivència. Per tant, aquesta diferència de categories pot ser deguda a distints moments evolutius de les persones que han escrit. Per això els més grans no només recullen aspectes que ja són tractats en les edats més primerenques sinó que també són capaços de fer relacions amb altres temes i valors, afegir-hi matisos, donar explicacions acurades,... i fer algunes propostes de millora.

La diferència per edats també és present en categories com **enfadar-se** i **fam – tenir fam**, la primera és utilitzada entre els 3 i els 7 anys i la segona la trobem en la franja d'edat compresa entre els 10 i els 18 anys. Els infants que usen la categoria **enfadar-se** l'entenen en algunes ocasions com una causa del que hem categoritzat com **barallar-se – pegar-se – fer mal**, categoria que

apareix en totes les edats estudiades. També podem afegir que algunes idees concretes de la categoria enfadar-se apareixen en els més grans en la categoria conflictes – tenir conflictes. Pel que fa a la categoria **fam – tenir fam** és totalment comprensible que no aparegui en els més petits atesa la complexitat del concepte.

També podem notar una correspondència per edats en les categories **ser dolent** i **violència**. La primera categoria l'usen entre els 3 i els 9 anys mentre que la segona s'utilitza entre els 10 i els 18 anys, i sembla com si es tractés de la mateixa categoria però que pren un concepte o altre en els petits i els més grans.

Hi ha dues categories que només trobem en la franja d'edat compresa entre els 12 i els 18 anys. Ens referim a **millorar** i **conflictes – tenir conflictes**. Entenem que el valor en sí de millorar és present en les altres edats inferiors però pren altres conceptes concrets sense tenir la vessant més global que utilitzen els més grans. Els conflictes també apareixen en les altres edats però sense utilitzar aquesta paraula, atès que, per exemple, quan parlen de barallar-se – pegar-se – fer mal és evident que es tracta també el tema del conflicte i de tenir conflictes.

Respecte a les categories que són utilitzades en totes les edats podem notar que a mida que **s'avança en l'edat** l'**elaboració** conceptual i la **construcció** del valor **és més ampli**. Per això notem que es van afegint matisos, exemples i, fins i tot, en algunes ocasions s'atreveixen a donar solucions davant de certes situacions o problemes. Posant d'exemple el valor **ajudar**, podem adonar-nos que els nens i nenes de 3 a 5 anys es centren en el "qui" s'ha d'ajudar, concretant que cal ajudar els amics, els pares i les mares,

l·listat que s'augmenta a mida que s'avança en edat. Els infants de 8/9 anys sembla que ja vulguin començar a delimitar “a què” s'ha d'ajudar i per això diuen a entendre'ns, a tenir suficients medis, a les injustícies i a anar a l'escola; però és en edats superiors que es concreta molt més a què s'ha d'ajudar. És als 10/11 anys on hi ha referències sobre “qui ho fa” o “qui ho ha de fer”, quedant clar que ens hem d'ajudar entre tots. I és dintre de la franja d'edat compresa entre els 10 i els 15 anys que ja expliquen “com” s'ajuda actualment o com es pot fer: s'ajuda donant medicaments, ajudes econòmiques, fent hospitals, fent-nos amics, donar a conèixer el reciclatge, educant, etc.

En moltes categories ens adonem que els infants en parlen mitjançant sinònims i antònims. Aquest és un recurs que s'utilitza en totes les edats i els hi permet fer definicions, comentar accions i posar exemples per explicar millor el que ens volen transmetre. És, a més a més, un recurs que utilitzem tots i totes en les nostres explicacions i els infants i joves també l'usen, tant per observació i repetició del recurs com per la utilitat que té quan vols donar a conèixer les teves idees i arguments. Per exemple, la categoria **respecte – respectar** es relaciona amb estimar, pau, generositat, amor, diàleg, amabilitat, comprensió, felicitat, participació cívica, conèixer, enriquiment, ser solidari, escoltar als que ens envolten, opinar, ajudar, comprensió, cooperació, diàleg, igualtat, diversitat, seguretat, tolerància, igualtat, confiança, justícia, etc.; en canvi es contraposa a discriminació, guerra, injustícia, racisme, egoisme, violència, baralla, indiferència, rebuig, xenofòbia, intolerància, etc. La categoria **violència** es relaciona amb agressió física, guerres, baralles, mals, sofriments, intolerància, discriminació, desigualtat, indefensió, matar, assassinar, por, fam, malalties,

pobresa, prostitució,... mentre que es contraposa a pau, respecte, diàleg, drets humans, justícia, felicitat i no discriminació.

A més de relacionar les categories amb sinònims i antònims també es destaquen aquelles **accions** i **comportaments** semblants i aquells no desitjables. Així, els infants i joves ens expliquen què s'ha de fer o no per portar a terme un valor concret. Per exemple, per la categoria **reduir – reciclar – reutilitzar**, es relacionen aquests conceptes amb accions com estalviar aigua, no malgastar, no deixar el llum obert, no contaminar ni rius ni aire, anar a peu,... a més de comentar que reciclar suposa un esforç, que no es fa tant com s'esperava, que es vol que es converteixi en un acte habitual i que cal fer-ho per tenir un món millor. Però també ens diuen que aquests valors no es poden aconseguir si es cremen boscos, si es trenquen branques, si es va en cotxe o si es “truca” la moto.

Els infants i joves, en algunes categories, tenen la necessitat de concretar i definir el “què” i “a qui” es refereixen els valors. Una d'aquestes categories és **compartir** i el que es comparteix s'amplia segons l'edat: els infants de 3 a 5 anys ens diuen que s'han de compartir les coses, les joguines, els contes, la tele, el llit i els regals, mentre que en els 8/9 anys s'amplia el cercle i a més de joguines també cal compartir els pares, menjar i aigua, aliments, riquesa i tot el que es té. I s'ha de compartir amb els nens i nenes, amb el germà, amb els altres, amb els països pobres i amb els que ho necessiten.

El mateix passa amb **millorar** i per això dels 12 als 15 anys creuen que s'ha de millorar la nostra existència tant com a civilització i com a societat, cal millorar la convivència, la qualitat de vida, la justícia social i els drets humans i

aspectes relacionats amb la fam, mentre que en els 16 a 18 anys s'afirma que es pot millorar la pau, alguns aspectes del racisme, el respecte als immigrants, les relacions amb els que ens envolten, col·laborar a millorar la qualitat de vida dels països pobres. I qui ha de millorar som tots, el món, els immigrants, els pobres i Catalunya.

També en **reduir – reciclar – reutilitzar** cal especificar-ho: el paper, el vidres, les llaunes, les fitxes, el cartró, el plàstic i les piles, els mobles, la roba, els medicaments caducats, la matèria orgànica, etc. La categoria de **respecte – respectar** fa referència al medi ambient, als drets humans, a la natura, a tothom, a les persones, a les diferents cultures, a les opinions dels altres, a tothom sigui d'on sigui, els immigrants, la diversitat cultural, a les persones grans, etc.

En algunes categories els infants i joves es plantegen **perquè** s'ha de portar a terme un determinat valor. Que es plantegin el perquè és molt important atès que està demostrat que les persones podem canviar una certa acció o comportament quan ens adonem que allò és bo per a nosaltres, pels altres o pel medi. Les imposicions o les obligacions que vénen de fóra de nosaltres mateixos no serveixen de gaire res si no les veiem i entenem com a positives.

Per tant, és molt important que els infants i joves entenguin cadascuna de les categories i construeixin arguments que d'una manera conscient i reflexionada els conduiran a portar a terme o no els diferents valors. Per exemple, en **reduir – reciclar – reutilitzar** creuen que s'ha de fer per viure millor, per no haver de tallar arbres, perquè sinó s'acabaran les coses, perquè el món sigui millor, perquè tinguem recursos en el futur, per una societat

sostenible, per no gastar tant els recursos naturals, etc. En **respecte – respectar** es comenta que cal respectar per aconseguir condicions de vida dignes per a tothom, per tenir la natura neta, per la felicitat, per ser amics, per tenir un món millor, per evitar conflictes, per lluitar contra l'exclusió, per la consolidació de societats obertes i plurals, etc.

El **perquè** també apareix en algunes categories com en **conflictes – tenir conflictes** atès que els joves es plantegen perquè se'n tenen i contesten la qüestió afirmant que es tenen conflictes per sobreviure, per la diversitat, per les guerres, per no acceptar els nous, per falta d'entesa entre cultures, a causa de les diferències, quan les grans potències mundials volen dominar els països en vies de desenvolupament, etc. En la categoria **matar** ens diuen que es mata per racisme, per poder menjar, per la contaminació, per les guerres i que hi ha malalties que maten.

Hi ha categories en les que es fa com una definició destacant varies **tipologies**, és a dir, distintes maneres d'entendre i classificar la categoria. Així concreten diferents maneres en què es pot manifestar aquell concepte. Per exemple, en **barallar-se – pegar – fer mal** distingeixen entre baralla petita, problema entre germans, baralla per coses sense importància i guerra entre països. En el cas de la categoria **malaltia** fan referència a la sida, el càncer, l'anorèxia, la malària, la tuberculosi i la lepra.

En algunes categories els infants i joves manifesten "**desitjos**", és a dir, diuen que els hi agradaria que passés quelcom. Gairebé sempre el desig és que desaparegui i/o s'instauri l'antònim. Per exemple, en la categoria **barallar-se – pegar – fer mal** afirmen que tenen el desig d'un món sense baralles, sense guerres, sent amics de tothom, no tractant malament al que és diferent,

no fent el que no vols que et facin a tu i tenir tots el dret a ser ben tractats. En la categoria **malaltia** hi ha el desig explícit d'un món on no hi hagi malalts ni malalties. En la categoria **ser dolent** es manifesta el desig que les persones dolentes reflexionin i es tornin bones.

Es positiu que es manifestin desitjos, però en massa ocasions aquests només queden com a tals, sense cap intenció ni voluntat de portar-los a la pràctica. Tenir la capacitat d'expressar el que ens agradaria és bo, però encara ho és més si el desig és un pas previ per optimitzar la realitat, per imaginar-nos un món millor i per fer canvis significatius. En alguns casos sí que es proposen "**solucions**", però moltes vegades aquestes només són ideals, utopies, frases fetes o bé traspassen la solució en mans dels qui manen.

En comptats moments els infants i joves manifesten solucions viables que ells i elles poden portar a terme per tal d'aconseguir un món millor. Aquest tipus de solucions juntament amb un desig real de portar-les a terme i un compromís ferm és l'única manera en què infants i joves poden contribuir a fer realitat els seus somnis i desitjos. A continuació i a mode d'exemple, transcrivim el ventall de solucions que es plantegen.

Es pot **millorar** trobant una feina, trobant un habitatge, tenint unes condicions de vida dignes, amb diàleg i amb manifestacions. Es pot **reduir** – **reciclar** – **reutilitzar** amb les nostres accions, amb tecnologies senzilles, amb ús de noves energies renovables, amb contenidors, pagant impostos per donar feina a persones que conservin l'entorn, conscienciar als ciutadans, etc.

El **respecte** – **respectar** es pot assolir amb l'esforç de totes les persones i dels qui manen, comenten també que per respectar cal tenir-ne ganes, que tothom és digne de respecte, que moltes vegades diem que s'ha de

fer però no ho fem i acaben dient que el respecte hauria de ser un ideal de vida. En la categoria **viure** manifesten que els hi agrada somniar el món que els agradaria viure, però també comenten que és molt llunyà; ells desitgen viure millor i que tothom visqui bé, però són molt pocs els que donen solucions i apunten que es cosa dels dirigents, que entre tots, que amb cooperació i voluntat,...

En les categories de **barallar-se – pegar – fer mal** es creu que la solució rau en la comunicació, en el diàleg, en dir el que sentim, en tenir en compte el que diem i com tractem els altres, arribant a un acord, portant-nos bé, sent tots amics, ajudant, compartint, tenint paciència, sent solidaris, sabent conviure, etc.

En la categoria **conflictos – tenir conflictos** comenten que per evitar-los es necessita plantejar solucions urgents, reflexionar i entendre'ns millor, pensar més en els altres i no tant en nosaltres, que no hi hagi diferències econòmiques i socials, tenint ganes de descobrir altres ètnies, escoltant i acordant decisions, amb diàleg i comunicació i sense violència. Pel que fa a la categoria **fam – tenir fam** els infants afirmen que s'ajuda a combatre la fam amb medicaments, aliments, educació, donant diners, donant menjar, no llençant menjar i amb un millor repartiment de la riquesa. Respecte la **malaltia** es creu que per eradicar-la cal donar diners i menjar a ONG's, adoptar un nen i també diuen que els governants haurien de parlar. Pel que fa a la **violència** veuen la necessitat d'aprendre a respectar-nos, acceptar-nos, saber conviure, trobar recursos, aprovar lleis, fer prohibicions i tractats, lluitar contra el terrorisme.

En algunes categories els infants i joves expliciten que s'ha de realitzar o no aquell valor concret, com si fos una obligació per la persona. Ens diuen, per exemple, que hem d'ajudar i no hem de barallar-nos. Això ho trobem en les següents categories: **ajudar, amistat, barallar-se – pegar – fer mal, conflictes – tenir conflictes, enfadar-se, estimar, matar, reduir – reciclar – reutilitzar, respecte – respectar, ser dolent i viure**. Sembla que es tracti d'imposicions que vénen de fora –és a dir, que des de l'escola o des de la família se'ls hi diu i repeteix que cal, o no, portar a terme aquella categoria, quedant clar que és la forma d'actuació que s'espera d'ells. El que no es pot copsar amb claredat és fins a quin punt la persona ho ha elaborat per ella mateixa i ho creu de debò necessari.

Crida l'atenció aquest sentiment d'obligatorietat en les categories estudiades. Un exemple són els conceptes d'**amistat** i **enfadar-se**, atès que no hem de ser tots amics i amigues, i ningú ens hi pot obligar, i atès que d'amics i amigues només se'n tenen uns quants, no podem pretendre que tots els components de la classe siguin amics; en canvi, sí que els hi hem de demanar a tots i a totes que essent o no amics, s'han de respectar. De la mateixa manera, és lícit que ens podem enfadar davant d'una determinada acció, i el que hem d'ensenyar és que no totes les manifestacions de l'enuig són correctes i cal canalitzar les conductes que poden ser conseqüència del fet d'enfadar-se.

7. CONSIDERACIONS FINALS

7.1. Què diuen els infants i joves:

La veu dels infants i joves ja fa quatre anys que es va fer sentir de forma clara i compromesa en el Fòrum de les cultures 2004. Aquesta veu denota, d'una banda, ganes de canvi, interès per tal que les coses siguin diferents; d'altra banda, expressa denúncia, perquè l'entorn més immediat i el món en general no és com els agradaria.

De l'anàlisi dels escrits se'n desprenen algunes constants que travessen els tres eixos -diversitat cultural, sostenibilitat i condicions de la pau- que es van plantejar en el programa "L'escola al Fòrum". A grans trets, podem precisar aquestes constants de la manera següent:

a) Hi ha una constatació explícita de l'existència de distància entre persones i entre cultures que sovint separa, crea desigualtats, enfronta; però aquesta mateixa distància també enriqueix, facilita, obre un desig d'acostament del jo al nosaltres, o els que són d'allà i els que som d'aquí. Es mostra curiositat i interès pels altres, i la diferència s'accepta com una realitat que té aspectes positius.

b) Reconeixen que tots tenim els mateixos drets. Sovint la raó de molts conflictes que ens envolten no es troba en la diferència cultural, sinó en les desigualtats socials. Unes desigualtats que, lluny d'esmoreir-se, s'agregen cada dia més. En aquest sentit podem apuntar que en moltes manifestacions hi

ha un desencís latent pel que fa a les possibilitats de redreçar aquest món injust.

c) Es parteix d'una constatació: hi ha persones que viuen una situació de privilegi, que tenen accés a quasi tot, i d'altres que pateixen fam, guerra, etc. Hi ha, per tant, una consideració de posicions diferents. Ara bé, tots compartim una responsabilitat en un món que és fràgil: cal trobar un llenguatge comú, cal abordar els conflictes a través d'un diàleg que atengui les necessitats dels més desvalguts.

d) Hi ha poques referències al passat. I les referències al present són impersonals, molt crítiques amb una realitat que consideren injusta. Preval un desig de canvi, la voluntat de crear un futur diferent. Es manifesten generosos i solidaris, amb ganes de fer el que creuen que és el millor. Aposten per consolidar una cultura democràtica.

e) No fan explícites massa accions creatives per tal de fer front als problemes que sorgeixen de cada un dels tres eixos. En canvi, sovint troben consol i sortida a les limitacions del present en els somnis o en la introspecció personal, especialment els més grans. Demanen als polítics major compromís i que els escoltin, que ells i elles tenen moltes coses a dir.

7.2. Què hem vist

1.000 centres i més de 8.000 grups classe van participar en el Programa l'Escola al Fòrum els curss 2003-04. L'anàlisi de 572 escrits d'infants i joves de 36 centres de 23 comarques diferents, que representen el sostre més alt de compromís, participació i línia de treball conjunt dels centres, ens permet afirmar a grans trets:

Que son realistes

Que tenen por

Que saben

Que malfien

Que pateixen pels altres

Que repeteixen tòpics

...

L'alumnat ens ha fet arribar el millor d'ells i elles, els millors sentiments, els millors desitjos, els millors propòsits. Una vegada situats en la proposta plantejada pels docents, trobem en els escrits un coneixement ampli de la realitat present, amb gran riquesa de matisos.

El pas pel sistema educatiu fa que l'alumnat demostrí que guanya en capacitat per elaborar els propis pensaments. En relació amb els escrits dels més grans podem afirmar, per una banda, que no són tan espontanis i, per l'altra, que mostren més capacitat per acumular informació que no pas per relacionar-la.

Comprenen la dimensió dels problemes que en el món globalitzat on ens ha tocat viure són d'abast mundial i de llarg recorregut i que cal treballar a curt i a llarg termini.

Hem constatat un cert sentiment de culpa perquè creuen que podrien fer més del que fan. Ara bé, tenen clar que els veritables responsables són les grans potències mundials i els polítics poderosos.

Podem dir que hem trobat en els seus escrits elogis potser innocents de la diversitat, que contrasten amb un cert dramatisme, malestar, incomprensió respecte de les persones que arriben de fora, fins i tot una certa desconfiança.

Veiem que se senten ciutadans d'un món on la violència i l'agressivitat són més presents que la justícia i la pau. Els més petits aposten pel perdó cap els altres, mentre que els més grans remetent a la necessitat de respectar els Drets Humans. Consideren, però, una utopia aconseguir ara, per exemple, que cap infant del món –els tenen molt presents i s'hi senten propers- pateixi, mori o sigui explotat.

Hi ha poques referències a la violència més propera, com la delinqüència i els maltractaments. Observem una certa vulnerabilitat i impotència davant la injustícia, la desigualtat i la discriminació. També una certa limitació en trobar-hi les causes: els interessos econòmics són, pel que sembla, els culpables de gairebé tot.

El diàleg és l'única forma possible de resoldre-ho tot. No apareixen altres fórmules que si bé parteixen del diàleg van més enllà, com la negociació, l'acord, el pacte, el consens d'alternatives etc.

Constatem que la capacitat de l'alumnat per imaginar nous escenaris, noves maneres de viure, és limitat. La capacitat en els processos té un camí per recórrer llarg.

Els conflictes (condicions de la pau), els impactes (desenvolupament sostenible), les diferències (diversitat cultural) són diferents cares d'una mateixa moneda. Els nois i les noies expressen en els seus textos la necessitat d'evitar-los. No contempen que cal aprendre a conviure enmig de conflictes que són consubstancials a les relacions que estableixen les persones en aquest món. Per a ells i elles es tracta de negar la possibilitat de la seva existència. Amb unes altres paraules: posen en una zona d'ombra els conflictes greus, en comptes d'aprofundir en com cal abordar-los.

Els costa imaginar, per exemple, que els conflictes, que es poden resoldre per la via pacífica. O bé que els impactes en el medi natural, del que nosaltres també en formem part, són inevitables; no contempen la possibilitat de fer un bon ús i una bona gestió dels recursos. De la mateixa manera, les diferències són viscudes com a valor però oblidant que moltes d'elles justifiquen la marginació o fins i tot l'exclusió.

7.3. Què podríem fer?

Tot i que hem analitzat molts textos a partir de categories diverses i fins i tot amb programes informàtics, som conscients que la tasca que hem realitzat té uns límits. Ha estat laboriós, però productiu, desvetllar què diuen els molts enunciats que hem seleccionat. Ara bé, és molt difícil descobrir la dimensió del pensament que es trasllueix a través d'unes paraules que s'escriuen quan els docents les sol·liciten. Els sentiments, les voluntats, els neguits, les pors... queden, sens dubte, bategant darrere de cada manifestació escrita. Per això, les conclusions que hem apuntat no poden ser una altra cosa que un repte a noves interpretacions. Per això us convidem a pensar i debatre sobre si seria possible:

a) Abordar l'educació dels infants i joves amb un enfocament interdisciplinari en el que consideréssim les disciplines com a mapes que ens ajudessin a interpretar el territori en el que ens movem. Tots i des de tots els àmbits – escolar, familiar, lleure, política, mitjans de comunicació, editorials, formació de docents...- podem fer-ho.

b) Situar-nos en la realitat des de l'acceptació que vivim immersos en una cultura complexa. La pau, la sostenibilitat, i la diversitat són eixos que mereixen un tractament complex que no es limiti a mostrar els problemes o a explicar el passat. A partir d'aquests eixos es poden tractar aspectes causals, les fonts i els actors dels problemes, així com les nombroses maneres de donar-hi resposta.

c) Tenir confiança en el futur, ja que ens pot facilitar el fer entendre als infants i joves que el món està ple de solucions que busquen els problemes, no a l'inrevés. Per tant, identificar problemes, abordar-los i proposar solucions creatives pot estar a l'abast de tots. Pot ser una eina bàsica de participació en tots els àmbits de la vida –a casa, a l'escola, a l'esplai, a l'ajuntament...

d) Fer les coses d'una altra manera, perquè potser estem acostumats a fer sempre les coses de la manera més fàcil, com hem fet sempre, com ens diuen.. La versatilitat que és inherent a la qualitat dinàmica que permet fer coses noves, iniciar processos no existents, no estàndards, pot garantir que els agents educatius puguem canviar el signe de l'esdevenidor.

e) Imaginar escenaris diferents. Construir amb els infants i joves espais on es visqui en primera persona, on les referències siguin clares, es desenvolupin tots els valors no només els dominants i que els punts de referència siguin clars. El que es rellevant localment pot esdevenir important globalment. Així podran imaginar que el futur serà diferent.

f) Canviar el concepte de qualitat. No és contrari a la quantitat però no suficient. Pot ser podem canviar la qualitat dels processos educatius: facilitant enfocaments conjunts, canvis visibles, participació, diàleg interdisciplinari... Pot ser també podem aprofundir en la qualitat de les relacions que s'estableixen entre persones diferents.

g) Capacitar-nos per facilitar la utilització i la comprensió del llenguatge nostre i dels altres. Tots parlem, sentim i escoltem de manera diferent, però podem convertir el llenguatge en vertader mitjà d'informació i una exquisida font de plaer.

h) Fer possible la pràctica de la generositat i l'acceptació positiva de l'altre pot facilitar que la nostra mirada sigui neta i en totes direccions: ser capaç de mirar i mirar-nos. No són ni les receptes ni els prejudicis estereotipats allò que pot ajudar a entendre l'experiència de vida dels altres

i) Acceptar que els esquemes rígids contribueixen a mantenir prejudicis socials basats en jerarquies. Els valors canvien en cada cultura, en cada lloc, en el temps... Si els sabem situar en la seva perspectiva, en la seva manera d'expressar-se, podrem contrastar-los i aprofundir així en la seva complexitat.

j) Proposar-nos deconstruir i reconstruir els coneixements des de molts angles: afectiu, relacional, cognitiu i valoratiu a partir de la participació activa de tots perquè ens sentim responsables dels problemes comuns de tots. De manera que allò que és públic, col·lectiu, comú, no respongui a una concepció elitista de democràcia sinó una participació real, diària, a tot arreu.

k) Pensar que els problemes es resolen quan es posen a la pràctica quotidianament, no quan en sabem la solució. Si podem aprendre a la pràctica a resoldre problemes afectius i de convivència de segur que tindrem majors possibilitats de viure més d'acord amb nosaltres mateixos i amb els altres.

l) Posar-nos ja a treballar junts per tal que cada nen i cada nena, cada noi i cada noia, cadascun de nosaltres, s'impliqui en un petit projecte vinculat a la realitat, un procés petit de compromís, discutit, imaginat, consensuat, portat a la pràctica i avaluat. Es tracta d'ajudar a concebre noves maneres de transformar la realitat i, sobretot, capacitar-nos per encarar nous projectes.